

ANALELE UNIVERSITĂȚII DE VEST DIN TIMIȘOARA

– *SERIA DREPT* –

ANNALS OF THE WEST UNIVERSITY OF TIMIȘOARA

– *LAW SERIES* –

Nr. 2/2024

*Revistă indexată în bazele de date internaționale HeinOnline,
EbscoHost, CEEOL*

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

- Prof. univ. dr. Tristan AZZI, Tristan.Azzi@univ-paris1.fr – Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne (Franța)
Prof. univ. dr. Attila BADÓ, attila@bado.hu – Universitatea din Szeged (Ungaria)
Prof. univ. dr. emerit Jacques MALHERBE, jacques.malherbe@uclouvain.be – Universitatea Catolică din Louvain (Belgia)
Prof. univ. dr. Dušan NIKOLIĆ, d.nikolic@pf.uns.ac.rs – Universitatea din Novi Sad (Serbia)
Cercet.șt.dr. Johanna RINCEANU, j.rinceanu@csf.mpg.de – Institutul Max Planck pentru Studiul Criminalității, Siguranței și Dreptului, Freiburg (Germania)
Prof. univ. dr. Elisabeth SÁNDOR-SZALAY, sandor.erzsebet@ajk.pte.hu – Universitatea din Pécs (Ungaria)
Prof. univ. dr. Silvia SIGNORATO, silvia.signorato@unipd.it – Universitatea din Padova (Italia)

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI:

- Prof. univ. dr. Radu I. MOTICA, radu.motica@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Drept civil și Drept comercial
Prof. univ. dr. Viorel PAȘCA, viorel.pasca@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Drept penal și Drept procesual penal
Prof. univ. dr. Radu BUFAN, radu.bufan@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Drept financiar și Drept fiscal
Prof. univ. dr. Anton TRĂILESCU, anton.trailescu@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Drept administrativ
Prof. univ. dr. Irina ȘFERDIAN, irina.sferdian@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Drept civil
Prof. univ. dr. Lucian BERCEA, lucian.bercea@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Drept comercial

COLEGIUL DE REDACȚIE:

- Prof. univ. dr. Claudia ROȘU, claudia.rosu@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor-șef – secțiunea Drept procesual civil
Lect. univ. dr. Codruța GUZEI-MANGU, codruta.mangu@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – secțiunea Drept civil
Conf. univ. dr. Laura STĂNILĂ, laura.stanila@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – secțiunea Drept penal
Conf. univ. dr. Voicu PUȘCAȘU, voicu.puscasu@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – secțiunea Drept procesual penal
Conf. univ. dr. Sergiu POPOVICI, sergiu.popovici@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – Drept internațional privat
Conf. univ. dr. Andreea VERTEȘ-OLTEANU, andreea.vertes@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor, secțiunea Drept constituțional
Conf. univ. dr. Sorina DOROGA, sorina.doroga@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – Secțiunea Dreptul Uniunii Europene
Conf. univ. dr. Alin ȘPERIUSI-VLAD, alin.speriusi@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – secțiunea Dreptul proprietății intelectuale
Conf. univ. dr. Flaminia STĂRC-MECLEJAN, flaminia.starc@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – secțiunea Drept comercial
Conf. univ. dr. Alin TRĂILESCU, alin.trailescu@e-uvv.ro – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept – redactor – secțiunea Drept administrativ

Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Drept – ISSN 1843-0651

Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Drept (Online)

ISSN 2784-1871 ISSN – L 1843-0651

Secțiunea
Judecătorii Europei. Europa judecătorilor

Noblețea Dreptului

Nobility of Law

Prof. univ. dr. **Julia Antoanella MOTOC**

Judecător al Curții Penale Internaționale

Fost judecător al Curții Europene a Drepturilor Omului

Sunt deosebit de onorată să primesc acest titlu din partea Universității din Timișoara – Timișoara nu este doar orașul în care m-am născut și mi-am petrecut primii ani de viață, ci și orașul în care părinții mei au absolvit Facultatea și s-au căsătorit, mama, filolog, profesoară de limba română, și tata, conferențiar la Politehnică. Timișoara este locul în care părinții mei au legat prietenii, în mare parte cu lumea artistică, culturală și intelectuală a orașului, unele prietenii urmându-i la București. Am avut șansa să cresc la București într-o casă plină de cărți din toate specialitățile și de prietenii părinților din Timișoara și Ardeal.

Încercând astăzi să schițez câteva cuvinte despre Noblețea dreptului, am pornit de la cartea filosofului culturii Rob Riemen, *Noblețea spiritului*¹, care se deschide cu relatarea unei întâlniri de dată recentă a autorului cu Elisabeth Mann Borgese, fiica mai mică a lui Thomas Mann, specialistă în dreptul și politica protecției mediului înconjurător. Mai importantă decât întâlnirea cu Elisabeth Mann Borgese este întâlnirea lui Riemen cu un personaj aparent obscur, pianistul de talent Joseph Goodman, venit în America pe același vapor. Din cauza firii sale care nu suporta compromisurile, el renunțase la cariera de pianist și devenise anticar. Spre sfârșitul vieții, el compune o cantată simfonică: *Noblețea spiritului*. Riemen primește în dar de la Joseph Goodman această cantată. Pentru Riemen, dar și pentru Goodman, viața este o căutare a adevărului, a iubirii, a frumuseții, a bunătății și a libertății; viața este arta devenirii umane prin cultivarea sufletului uman. Toate acestea sunt exprimate în sintagma *Noblețea spiritului*.

În 1939, Thomas Mann publica foarte limitat în germană, fiind tradus în engleză cu ocazia izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. „Diser Krieg”², eseul lui Mann, este, în primul rând, din partea scriitorului refugiat în Statele Unite, un apel disperat: „Bieți germani, ce sentimente aveți despre acest rol mesianic care v-a fost încredințat, nu de Dumnezeu, nu de destin, ci de o mână de ticăloși fără creier?” Mann, cunoscut conservator, îndrăznește să susțină abandonarea unui „conservatorism european dezastruos”, bazat pe „neamestecul” rezultat din „suveranitatea absolută a statelor-națiune”, deoarece acest spirit învechit se opune, după el, evoluției umanității. Într-o „alianță a libertății și egalității”, legată de progresul democrației, explică el, „centrul de greutate tinde mai mult spre egalitate, spre dreptate economică, conform unei mișcări care merge de la individ spre social”.

Când a invadat Ucraina la 24 februarie 2022, Rusia a lansat cel mai mare război terestru din Europa de la cel de-al Doilea Război Mondial înapoi. Războiul, care se află acum în cel

¹ Rob Riemen, *Noblețea spiritului* (Curtea Veche Publishing, 2008).

² Thomas Mann, *This War*. London: Secker & Warburg, 1940.

de-al treilea an, reprezintă o încălcare flagrantă și continuă a interdicției din Carta ONU privind utilizarea forței împotriva integrității teritoriale a unui stat suveran. Mai întâi, mecanismele Cartei ONU nu au funcționat, Consiliul de securitate fiind blocat de veto. O întrebare pe care mi-am pus-o în prima mea teză de doctorat se referea la interpretarea de către Consiliul de Securitate ONU, un organ politic, a dispozițiilor Cartei ONU care se referă la interzicerea recursului la forță în dreptul internațional. Dar în acest caz, ele nici măcar nu există, ca să ne putem pune întrebarea eficienței lor. Prin Ordinul din 16 martie 2022, Curtea Internațională de Justiție a indicat deja printre măsurile sale provizorii că „Federația Rusă va suspenda imediat operațiunile militare pe care le-a început la 24 februarie 2022 pe teritoriul Ucrainei”. În 2022, 33 de state au depus declarații de intervenție – dintre care 32 au fost considerate admisibile de Curtea Internațională de Justiție în etapa obiecțiilor preliminare pentru a discuta chestiunea competenței Curții. În 17 martie 2023, Camera preliminară II a Curții Penale Internaționale a emis mandate de arestare pentru două persoane în contextul situației din Ucraina: domnul Vladimir Vladimirovici Putin și doamna Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Așa cum știm prea bine, niciuna nu a fost executată.

Totuși, Rusia s-a confruntat cu sancțiuni fără precedent – rămâne, însă, chestiunea eficienței lor. Din punct de vedere juridic, războiul a reînnoit o dezbateră de lungă durată cu privire la rolul pe care îl pot juca statele terțe – adică statele care nu au suferit ele însele niciun prejudiciu direct și material – în apărarea intereselor statelor victime. Aici, oferim o explicație a motivelor pentru care aceste sancțiuni sunt legale în calitate de „contramăsuri colective”, un argument care a început să aibă implicații nu doar pentru Ucraina și conflictul Israel-Palestina, ci și pentru răspunsurile internaționale la o serie de încălcări ale dreptului internațional.

Timp de ani de zile, mulți au presupus că numai un stat care a suferit un prejudiciu ca urmare a unei acțiuni ilicite a unui alt stat poate lua contramăsuri ca răspuns. Cu toate acestea, Comisia de drept internațional nu a fost niciodată pe deplin clară în această privință.

Conceptul de obligații „datorate comunității internaționale în ansamblul său”, cunoscut în jurisprudența Curții Internaționale de Justiție sub numele de obligații *erga omnes*, oferă o cale către contramăsuri colective care se apropie de esența doctrinei existente în materie. O încălcare a unei obligații *erga omnes* aduce atingere intereselor juridice ale fiecărui stat; cu alte cuvinte, provoacă un prejudiciu juridic care nu depinde de faptul că statul respectiv a suferit un prejudiciu direct, material, ca urmare a încălcării. În hotărâri, de la Barcelona Traction până la Gambia/Myanmar și acum în Africa de Sud-Israel, Curtea Internațională de Justiție a afirmat în mod repetat existența obligațiilor *erga omnes* (sau *erga omnes partes*, în acest din urmă caz, în care sunt în joc norme convenționale, mai degrabă decât cutume).

Provocarea reparațiilor de război în cazul invaziei este potrivită pentru aplicarea contramăsurilor colective. Deja, înghețarea pe scară largă a activelor occidentale trebuie să se bazeze implicit pe doctrina contramăsurilor, pentru a evita angajarea răspunderii statului în legătură cu abrogarea imunității suverane. Susținătorii Ucrainei ar putea să se bazeze însă pe doctrina contramăsurilor colective pentru a merge mai departe, extinzând înghețarea dincolo de conflict, cu excepția cazului în care și până când Rusia își îndeplinește obligația

de reparare a prejudiciilor față de Ucraina. Această obligație de reparații poate fi concepută ca *erga omnes*³.

În 1922, Hans Morgenthau⁴, autorul de care m-am ocupat extensiv în a doua mea teză de doctorat, dedicată eticii în dreptul internațional, jurist dezamăgit de drept, scria: „[...] speranțele mele pentru viitor se îndreaptă în două direcții: sper la ridicarea presiunii la care sunt expus de către mediul social și sper să găesc o direcție și un scop pentru activitățile mele viitoare. Personalitățile libere și drepte cresc doar în aer curat și proaspăt. [...] Doar această speranță îmi dă curajul de a mă angaja într-o altă speranță, care este chiar mai puțin întemeiată în realitate decât cealaltă. Voi ajunge în curând într-un punct al vieții mele în care va trebui să aleg între două tipuri de activitate: una duce la un câmp unde oamenii, an de an, în ritm monoton, semănând și recoltând, economisind și consumând [...] cealaltă speranță pentru viitorul meu. Aceasta de a putea lucra în slujba unei idei mărețe, de a crește odată cu munca, de a deveni eu însumi mai mare în lupta cu cei mai buni și apoi de a putea spune la sfârșit: mor, dar aici rămâne ceva care este mai important decât viața și care va dura mai mult decât trupul meu; munca mea”.

Aparent, idealurile lui Riemen și ale lui Morgenthau se aseamănă. În realitate, ei sunt fundamental deosebiți. În acest sens, războiul are un rol dominant și face parte din forțele naturale și imuabile care, în ochii lui Morgenthau, nu trebuie contracarate, ci folosite. Așa cum știm, Hans Morgenthau este creatorul realismului în relațiile internaționale, singurul teoretician realist care și-a început cariera ca jurist. Potrivit lui Morgenthau, criteriul „prieten-inamic” folosit de Carl Schmitt reprezintă o tautologie și, prin urmare, nu poate reprezenta un criteriu pentru politică, cel puțin în ceea ce privește relațiile internaționale. Morgenthau nu se distanțează radical de Schmitt atunci când formulează voința fiecărui stat de a-și crește puterea ca criteriu aplicabil relațiilor internaționale – „întreaga politică externă nu este altceva decât voința de a menține, spori sau afirma puterea”. Clișeul atașat în mod obișnuit teoriei realismului în relațiile internaționale este cel al scepticismului moral. Interesul scăzut al filosofiei politice pentru acest domeniu devine responsabil și direct legat de influența pe care autorii istoriciști o au asupra relațiilor internaționale. Retorica filosofică antiteoretică este, de asemenea, asociată cu istoricismul.

Potrivit lui Kant, ideea de pace este un ideal regulator spre care trebuie să ne străduim. Este construit și nu poate fi decretat. Războiul devine, astfel, un subiect de veto moral, pacea – un imperativ al rațiunii politice, o datorie politică. În *Proiectul pentru pacea perpetuă*, Kant susține că pacea stabilă poate veni numai atunci când toate națiunile pământului sunt astfel de republici, guvernate de cetățeni care văd că securitatea proprietății lor este obținută numai în temeiul statului de drept universal, mai degrabă decât de conducători care pot întotdeauna vedea un stat vecin ca pe o potențială completare a proprietăților lor personale. Dar, în opinia lui Kant, nici măcar o federație mondială a republicilor nu poate garanta pacea mondială: o astfel de federație oferă condițiile necesare

³ Oana A. Hathaway, *A New Tool for Enforcing Human Rights: Erga Omnes Partes Standing*, Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 61, No. 2, Forthcoming, Yale Law School, Public Law Research Paper.

⁴ *Truth and Tragedy: Tribute to Hans J. Morgenthau* (English Edition).

pentru pace, dar pacea poate fi realizată și menținută numai prin alegerea liberă a tuturor acelor politicieni care guvernează republicile – „politicienii morali” – de a face asta.

În *Noblețea spiritului*, Rob Riemen abordează căutarea adevărului și a libertății care a implicat figuri la fel de disparate precum Socrate și Leone Ginzburg, un intelectual evreu italian ucis de naziști. În noiembrie 1943, a fost arestat din nou pentru munca sa la un ziar clandestin pentru rezistență. Fasciștii italieni l-au predat germanilor. Din închisoarea din Roma i-a scris soției sale o scrisoare, care urma să devină ultimul său semn de viață. El a scris despre încercările constante de a-și învinge propriile frici și de a nu fi învins de grija pentru propria sa soartă, ci de a rămâne concentrat asupra a ceea ce se întâmplă cu semenii săi. El a încheiat scrisoarea cu cuvintele „Fii curajos”. Se referea la vitejia socratică: curajul de a fi înțelept; de a deosebi binele de rău; de a fi fidel căutării adevărului. Fii curajos, în sens socratic: aceasta este noblețea dreptului.

Prelegere susținută la Universitatea de Vest din Timișoara în data de 13 mai 2024, cu ocazia decernării titlului de Doctor Honoris Causa Legum Scientiae al universității, acordat la propunerea Facultății de Drept.

I. STUDII. ARTICOLE. COMENTARII

Secțiunea de Drept public

Unele aspecte privind controlul de legalitate a avizului de oportunitate al arhitectului-șef

Some aspects regarding the legality control of the opportunity opinion of the chief architect

Prof. univ. dr. **Anton TRĂILESCU***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Conf. univ. dr. **Alin TRĂILESCU****
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

This study refers to some aspects related to the legal qualification of the opportunity opinion of the chief architect, the conditions of admissibility and the limits of judicial control over this opinion. Following the analysis of these aspects, based on legislation, doctrine and specialized jurisprudence, we concluded that this opinion is a procedural formality, not an administrative act, but which can be subject, under certain special conditions, to the control of the courts.

Keywords: *notice of opportunity; the chief architect; urban planning certificate; zonal urban plan; building permit; unjustified refusal; administrative litigation.*

Rezumat

Prezentul studiu abordează unele aspecte referitoare la calificarea juridică a avizului de oportunitate al arhitectului-șef, condițiile de admisibilitate și limitele controlului judecătoresc asupra acestui aviz. În urma analizei acestor aspecte, pe baza legislației în vigoare, doctrinei și jurisprudenței de specialitate, am concluzionat că acest aviz este o formalitate procedurală, nu act administrativ, dar care poate fi supus, în anumite condiții speciale, unui control limitat pe calea contenciosului administrativ.

Cuvinte-cheie: *aviz de oportunitate, arhitectul-șef, certificat de urbanism, plan urbanistic zonal, autorizație de construire, refuz nejustificat, contenciosul administrativ.*

* anton.trailescu@e-uvt.ro.

** alin.trailescu@e-uvt.ro.

1. Natura juridică și scopul emiterii avizului de oportunitate al arhitectului-șef

Însăși denumirea atribuită de lege avizului de oportunitate în discuție indică faptul că emitentul acestuia este arhitectul-șef care, potrivit art. 36 alin. (2) din Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismului¹, are calitatea de conducător al structurii de specialitate în domeniul amenajării teritoriului și urbanismului din cadrul aparatului consiliilor județene sau al primarilor². Această concluzie rămâne valabilă, chiar dacă art. 32 alin. (1) lit. c) din aceeași lege dispune că avizul de oportunitate se întocmește de structura specializată condusă de arhitectul-șef, iar alin. (2) al aceluiași articol de lege prevede că „în lipsa existenței structurilor de specialitate menționate, avizul de oportunitate va fi emis de structurile responsabile cu urbanismul din cadrul consiliilor județene și aprobat de președintele consiliului județean”. În acest sens, însuși formularul tipizat al avizului de oportunitate (prezentat în Anexa nr. 1 la Normele Metodologice³ de aplicare a Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul și de elaborare și actualizare a documentațiilor de urbanism) conține mențiunea expresă că avizul în cauză se semnează de către arhitectul-șef în calitatea sa de conducător al structurii de specialitate în domeniul urbanismului.

Cu toate acestea, întrucât arhitectul-șef nu are calitatea de autoritate publică, ci de funcționar public, dacă avizul de oportunitate ar avea natura juridică de act administrativ, ar putea fi pusă în discuție calitatea de autor al acestuia, știut fiind că actele administrative provin de la autoritățile publice (care sunt subiecte de drept public), nu de la funcționarii acestora.

Pentru a stabili însă natura juridică a avizului de oportunitate, vom analiza procedura și scopul emiterii acestuia, precum și caracterul său favorabil sau nefavorabil.

Astfel, în ce privește cadrul procedural al emiterii sale, avizul de oportunitate al arhitectului-șef este prevăzut în mai multe dispoziții ale Legii nr. 350/2001, dintre care cele mai relevante sunt cele ale art. 31⁴ și art. 32⁵, care îl reglementează ca o condiție

¹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 373 din 10 iulie 2001.

² Atragem atenția că denumirea de „aparat propriu al primăriilor” folosită în textul art. 36 alin. (2) din Legea nr. 350/2002 a devenit anacronică, denumirea actuală corectă fiind aceea de „aparat de specialitate al primarului” în conformitate cu art. 5 lit. g) C. adm. aprobat prin O.U.G. nr. 57/2019 (Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 555 din 5 iulie 2019).

³ Aprobate prin Ordinul MDRAP nr. 233/2016 (Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 199 din 17 martie 2016).

⁴ Astfel, acest text de lege prevede: „Certificatul de urbanism cuprinde următoarele elemente privind:

a) regimul juridic al imobilului – dreptul de proprietate asupra imobilului și serviciile de utilitate publică care grevează asupra acestuia; situaerea imobilului – teren și/sau construcțiile aferente – în intravilan sau extravilan; prevederi ale documentațiilor de urbanism care instituie un regim special asupra imobilului – zone protejate, interdicții definitive sau temporare de construire –, dacă acesta este înscris în Lista cuprinzând monumentele istorice din România și asupra căruia, în cazul vânzării, este necesară exercitarea dreptului de preempțiune a statului potrivit legii, precum și altele prevăzute de lege. Informațiile privind dreptul de proprietate și dezmembrările acestuia vor fi preluate din cartea funciară, conform extrasului de carte funciară pentru informare;

b) regimul economic al imobilului – folosința actuală, extrasul din regulamentul local de urbanism aferent planului urbanistic în vigoare la data emiterii, privind funcțiuni permise sau interzise, reglementări fiscale specifice localității sau zonei;

c) regimul tehnic al imobilului – extras din regulamentul local aferent documentației de urbanism aprobate în vigoare, cu precizarea documentației de urbanism în vigoare la data emiterii, a numărului hotărârii de aprobare

procedurală prealabilă aprobării unui plan urbanistic zonal, care poate avea loc fie la inițiativa autorităților administrației publice locale (primarului și consiliului local), fie la inițiativa unei persoane interesate în obținerea unei autorizații de construire pentru a cărei emitere sunt necesare unele modificări ale documentațiilor urbanistice existente, în special a Planului Urbanistic General al unității administrativ-teritoriale.

Astfel, potrivit art. 32 alin. (1) lit. c), *supra cit.*, în această din urmă situație, primarul poate prevedea în certificatul de urbanism⁶, eliberat la solicitarea persoanei interesate, condiția emiterii unui aviz de oportunitate de către arhitectul-șef pe baza unei documentații tehnice⁷ întocmite de către solicitant în care sunt incluse propunerile acestuia de noi

și, după caz, perioada de valabilitate, procentul de ocupare a terenului, coeficientul de utilizare a terenului, dimensiunile minime și maxime ale parcelelor, echiparea cu utilități, edificabil admis pe parcelă, circulații și accesuri pietonale și auto, parcaje necesare, alinierea terenului și a construcțiilor față de străzile adiacente terenului, înălțimea minimă și maximă admisă;

d) regimul de actualizare/modificare a documentațiilor de urbanism și a regulamentelor locale aferent – în cazul în care intenția sa nu se încadrează în prevederile documentațiilor de urbanism aprobate, informarea solicitantului cu privire la:

- 1. imposibilitatea modificării prevederilor documentațiilor aprobate;**
- 2. necesitatea obținerii unui aviz de oportunitate în condițiile prezentei legi;**
- 3. posibilitatea elaborării unei documentații de urbanism modificatoare, fără aviz de oportunitate conform prezentei legi”.**

⁵ Acest articol de lege prevede, în alin. (1): „În cazul în care prin cererea pentru emiterea certificatului de urbanism se solicită o modificare de la prevederile documentațiilor de urbanism aprobate pentru zona respectivă sau dacă condițiile specifice ale amplasamentului ori natura obiectivelor de investiții o impun, autoritatea publică locală are dreptul ca, după caz, prin certificatul de urbanism:

- a) să respingă în mod justificat cererea de modificare a prevederilor documentațiilor de urbanism aprobate;
- b) să condiționeze autorizarea investiției de elaborarea și aprobarea de către autoritatea publică locală competentă a unui plan urbanistic zonal;

c) să condiționeze autorizarea investiției de aprobarea de către autoritatea publică competentă a unui plan urbanistic zonal, elaborat și finanțat prin grija persoanelor fizice și/sau juridice interesate, numai în baza unui aviz prealabil de oportunitate întocmit de structura specializată condusă de arhitectul-șef și aprobat, după caz, conform competenței:

- de primarul localității;
- de primarul general al municipiului București;
- de președintele consiliului județean, cu avizul prealabil al primarului localităților interesate, doar în cazul în care teritoriul reglementat implică cel puțin două unități administrativ-teritoriale;

d) să solicite elaborarea unui plan urbanistic de detaliu;

e) să permită întocmirea documentației tehnice pentru autorizația de construire, fără elaborarea unei documentații de urbanism, în situația construirii pe o parcelă în cadrul unui front preexistent, în care clădirile de pe parcelele adiacente au același regim de înălțime cu cel solicitat”.

⁶ Certificatul de urbanism este prima dintre formalitățile procedurale prealabile emiterii autorizației de construire, fiind definit de art. 29 alin. (1) din Legea nr. 350/2001 ca fiind „actul de informare cu caracter obligatoriu prin care autoritatea administrației publice județene sau locale face cunoscute regimul juridic, economic și tehnic al imobilelor și condițiile necesare în vederea realizării unor investiții, tranzacții imobiliare ori a altor operațiuni imobiliare, potrivit legii”.

⁷ În acest sens, art. 32 alin. (3) din Legea nr. 350/2001 prevede: „Avizul de oportunitate se emite în baza unei solicitări scrise cuprinzând următoarele elemente:

a) piese scrise, respectiv memoriu tehnic explicativ, care va cuprinde prezentarea investiției/operațiunii propuse, indicatorii propuși, modul de integrare a acesteia în zonă, prezentarea consecințelor economice și

reglementări urbanistice în zona studiată în care se află terenul său (asupra căruia are un drept de proprietate sau de suprafață pentru a putea construi pe acesta).

Această documentație tehnică se analizează în cadrul Comisiei tehnice⁸ de amenajare a teritoriului și urbanism, iar dacă se va constata că propunerile de noi reglementări urbanistice se încadrează în prevederile legii⁹, arhitectul-șef va emite avizul de oportunitate favorabil, iar procedura de elaborare a planului urbanistic zonal va continua cu întocmirea propriu-zisă a proiectului documentației urbanistice respective, informarea publică și organizarea dezbaterilor asupra acestuia în condiții de transparență decizională, potrivit legii¹⁰.

În caz contrar, arhitectul-șef va emite un aviz de oportunitate nefavorabil care pune capăt demersului particularului solicitant de a mai obține aprobarea unui plan urbanistic zonal modificator al regulilor urbanistice și, implicit, posibilității acestuia de a obține autorizația de construire în scopul propus.

Prin urmare, avizul de oportunitate al arhitectului-șef este o opinie¹¹ a unui specialist (cel mai autorizat) în domeniul urbanismului care se emite de acesta prin consultare cu

sociale la nivelul unității teritoriale de referință, categoriile de costuri ce vor fi suportate de investitorii privați și categoriile de costuri ce vor cădea în sarcina autorității publice locale;

b) piese desenate, respectiv încadrarea în zonă, plan topografic/cadastral, cu zona de studiu, conceptul propus – plan de situație cu prezentarea funcțiunilor, a vecinătăților, modul de asigurare a accesurilor și utilităților”.

În continuare, același articol de lege prevede, în alin. (4), care sunt obiectivele ce trebuie stabilite prin avizul de oportunitate solicitat pe baza documentației depuse, acestea fiind următoarele:

- a) teritoriul care urmează să fie reglementat prin Planul urbanistic zonal;
- b) categoriile funcționale ale dezvoltării și eventualele servituți;
- c) indicatorii urbanistici obligatorii – limitele minime și maxime;
- d) dotările de interes public necesare, asigurarea accesurilor, parcajelor, utilităților;
- e) capacitățile de transport admise.

⁸ Astfel, art. 36 alin. (5) din Legea nr. 350/2001 prevede că „în activitatea lor, arhitecții-șefi sunt sprijiniți de Comisia tehnică de amenajare a teritoriului și urbanism, comisie cu rol consultativ care asigură fundamentarea tehnică de specialitate în vederea luării deciziilor”, iar, în continuare, art. 37 alin. (1¹) din aceeași lege prevede că „membrii comisiei sunt specialiști atestați din domeniul urbanismului, arhitecturii, monumentelor istorice, arheologiei, precum și din domeniul sociologiei, economiei, geografiei, inginerii constructori, ingineri de rețele edilitare, transport”.

⁹ Astfel, art. 32 alin. (5) lit. a) din Legea nr. 350/2001 prevede că prin Planul urbanistic zonal se pot aduce următoarele modificări reglementărilor din Planul urbanistic general, putând fi stabilite reglementări noi cu privire la: regimul de construire, funcțiunea zonei, înălțimea maximă admisă, coeficientul de utilizare a terenului (CUT), procentul de ocupare a terenului (POT), retragerea clădirilor față de aliniament și distanțele față de limitele laterale și posterioare ale parcelei;

¹⁰ A se vedea, în acest sens, dispozițiile art. 57-61 din Legea nr. 350/2001 privind obligația autorităților publice locale de a asigura informarea și participarea publicului în procesul decizional privitor la activitățile de amenajare a teritoriului și urbanism.

¹¹ Acest aviz de oportunitate prevăzut de art. 32 din Legea nr. 350/2001, emis pe baza documentației solicitantului pentru modificarea unor reglementărilor urbanistice existente (PUG), nu se confundă cu avizul tehnic al arhitectului-șef prevăzut de art. 37 din Legea nr. 350/2001, acesta din urmă fiind dat asupra documentației urbanistice propriu-zise (PUZ) în care sunt preluate condițiile stabilite în avizul de oportunitate, chiar dacă și acest din urmă aviz este emis de către arhitectul-șef în urma analizei documentației urbanistice

Comisia tehnică de amenajare a teritoriului și urbanism în cadrul căreia se analizează și se dezbate documentația cu modificările urbanistice propuse de către solicitant.

Cu alte cuvinte, avizul de oportunitate nu este un act administrativ propriu-zis pentru că, și în cazul în care acesta va fi favorabil, nu produce prin el însuși efecte juridice concrete, în sensul de a da naștere unui drept de construire în favoarea particularului solicitant și, respectiv, unei obligații corelative a consiliului local de a aproba necondiționat planul urbanistic zonal pentru care a fost emis avizul favorabil sau a obligației primarului de a emite automat autorizația de construire în condițiile solicitate de către particularul în cauză.

De asemenea, așa cum am arătat, avizul de oportunitate nu poate fi calificat act administrativ nici prin prisma emitentului său care nu are calitatea de autoritate publică (subiect de drept administrativ) care să poată emite acte administrative, ci arhitectul-șef este un funcționar public¹² de conducere în cadrul aparatului consiliului județean sau al aparatului de specialitate al primarului. Așa se explică faptul că, potrivit art. 32 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 350/2001, avizul de oportunitate al arhitectului-șef se aprobă de către primar ori, după caz, de către Primarul Municipiului București sau președintele consiliului județean (cu avizul prealabil al primarilor localităților interesate, în cazul în care teritoriul reglementat implică cel puțin două unități administrativ-teritoriale).

Prin urmare, deși emitentul avizului de oportunitate este arhitectul-șef, această formalitate procedurală prealabilă și efectele sale aferente sunt asumate (însușite) de către primar, în calitatea sa de autoritate executivă a administrației publice locale, intrând în categoria formalităților procedurale complexe.

Unele dintre aceste efecte sunt consecința refuzului emiterii avizului de oportunitate, iar altele derivă din emiterea avizului de oportunitate nefavorabil. Astfel, în practică se întâlnesc situații în care unor solicitanți li se impun condiții nelegale spre a fi incluse în documentația pentru emiterea avizului de oportunitate ca, de exemplu, cedarea terenului fără plată în favoarea unității administrativ-teritoriale pentru lărgirea arterelor de circulație rutieră sau crearea unor accese la terenurile învecinate, iar neacceptarea condițiilor impuse este urmată de refuzul emiterii avizului de oportunitate sau emiterea unui aviz nefavorabil.

(PUZ) de către Comisia tehnică de amenajare a teritoriului și urbanism, ca organ consultativ cu atribuții de analiză, expertizare tehnică și consultanță, compusă din specialiști în domeniul amenajării teritoriului și al urbanismului.

¹² A se vedea, în acest sens, și art. 36¹ alin. (1) din Legea nr. 350/2001 care prevede: „Funcția de arhitect-șef este ocupată, în condițiile legii, de un funcționar public, având formația profesională după cum urmează:

a) de arhitect diplomat sau urbanist diplomat, arhitect sau urbanist absolvent cu licență și master ori studii postuniversitare în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului, la nivelul județelor, municipiilor reședință de județ, municipiului București și sectoarelor municipiului București;

b) de arhitect diplomat, urbanist diplomat sau de conductor arhitect, precum și de inginer în domeniul construcțiilor sau inginer cu specialitatea inginerie economică în construcții, absolvenți ai cursurilor de formare profesională continuă de specialitate în domeniul amenajării teritoriului, urbanismului și autorizării construcțiilor, la nivelul municipiilor, altele decât cele prevăzute la lit. a), și orașelor;

c) de arhitect diplomat, urbanist diplomat sau de conductor arhitect, precum și de inginer sau subinginer în domeniul construcțiilor sau inginer cu specialitatea inginerie economică în construcții, absolvenți ai cursurilor de formare profesională continuă de specialitate în domeniul amenajării teritoriului, urbanismului și autorizării construcțiilor, la nivelul comunelor.

În mod evident, în oricare dintre aceste ipoteze i se refuză particularului solicitant soluționarea favorabilă a cererii sale privind recunoașterea dreptului la construire¹³ pe terenul proprietatea sa ori pe care îl deține în folosință (concesiune) în acest scop.

Or, în astfel de situații, principiul constituțional al accesului liber la justiție, impune dreptul particularului interesat de a putea ataca la instanța de contencios administrativ refuzul autorității publice locale (primarului) de a emite avizul de oportunitate favorabil sau însuși acest aviz (nefavorabil) dacă a fost emis, chiar dacă nu este act administrativ propriu-zis, ci o formă de exprimare a refuzului autorității publice prin care particularul reclamant este vătămat în interesul său legitim de a-și exercita dreptul de construire în baza planului urbanistic zonal aprobat de consiliul local, pentru elaborarea căruia s-a prevăzut, prin certificatul de urbanism, posibilitatea emiterii unui aviz de oportunitate favorabil și, respectiv, a autorizației de construire emise de către primar potrivit noului plan urbanistic zonal.

2. Natura juridică și condițiile specifice de exercitare a controlului judecătoresc asupra avizului de oportunitate al arhitectului-șef.

Stabilirea acestor coordonate ale controlului judecătoresc asupra avizului de oportunitate al arhitectului-șef prezintă interes în justificarea suportului teoretic al jurisprudenței instanțelor de contencios administrativ care au tendința de a recunoaște admisibilitatea acțiunii în anularea unui asemenea înscris, fără a-l califica însă ca fiind act administrativ în sensul Legii contenciosului administrativ nr. 554/2004.

În ce ne privește, așa cum am arătat, avizul de oportunitate nu este un act administrativ, dar nu putem nega faptul că acesta, în cazul în care este nefavorabil, poate împiedica exercitarea dreptului de construire al unei persoane, iar în acest caz trebuie acceptat ca un asemenea aviz emis cu exces de putere să poată fi atacat la instanța judecătorească pe temeiul principiului liberului acces la justiție consacrat de art. 21 din Constituție care prevede, în alin. (1), că „orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime”.

Acțiunea în anularea avizului de oportunitate nefavorabil are natura juridică a unei acțiuni de contencios administrativ, întrucât acesta reprezintă în realitate un refuz nejustificat expres al autorității publice de a soluționa favorabil cererea unei persoanei privitoare la eliberarea unui înscris valabil (aviz de oportunitate favorabil) pentru elaborarea planului urbanistic zonal prevăzut în certificatul de urbanism și emiteria, în baza acestuia, a autorizației de construire solicitate de persoana interesată.

Temeiul legal al controlului judecătoresc asupra avizului de oportunitate al arhitectului-șef îl reprezintă art. 1 alin. (1) din Legea nr. 554/2004 care prevede că „Orice persoană care se consideră vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim, de către

¹³ Acest dreptul este conferit de art. 31¹ alin. (1) din Legea nr. 350/2001 care prevede că: „Dreptul de construire se acordă potrivit prevederilor legale, cu respectarea documentațiilor de urbanism și regulamentelor locale de urbanism aferente, aprobate potrivit prezentei legi”.

o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, se poate adresa instanței de contencios administrativ competente, pentru anularea actului, recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim și repararea pagubei ce i-a fost cauzată. Interesul legitim poate fi atât privat, cât și public”.

În plus, această concluzie este susținută și de prevederile art. 31 lit. d) pct. 2 din Legea nr. 350/2001, potrivit căreia avizul de oportunitate constituie un element formal al certificatului de urbanism (atunci când este impus ca o condiție prealabilă emiterii autorizației de construire), precum și de jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție care a statuat¹⁴ că însuși certificatul de urbanism poate fi supus controlului de legalitate, pe cale separată, în cazul în care conține o interdicție sau alte limitări ale dreptului de a construi. Deci, *a fortiori* și avizul de oportunitate (nefavorabil) ca element intrinsec al certificatului de urbanism poate fi atacat pe cale directă (cu acțiune în anulare) la instanța de contencios administrativ competentă¹⁵.

În ce privește stabilirea condițiilor de admisibilitate¹⁶ specifice acțiunii în anularea avizului de oportunitate nefavorabil trebuie pornit de la premisa că, în realitate, acesta reprezintă un refuz¹⁷ (nejustificat) al arhitectului-șef și, implicit, al primarului de a elibera reclamantului un înscris (aviz de oportunitate favorabil), refuz prin care i se lezează interesul

¹⁴ A se vedea, ÎCCJ, Completul competent să judece recursul în interesul legii, Decizia nr. 25/2017 (Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 194 din 2 martie 2018). În același sens, a se vedea și ÎCCJ, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, Decizia nr. 13/2018 (Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 432 din 22 mai 2018).

¹⁵ În legătură cu competența instanței de contencios administrativ, a se vedea art. 10 din Legea nr. 554/2004 care are următorul conținut:

„(1) Litigiile privind actele administrative emise sau încheiate de autoritățile publice locale și județene, precum și cele care privesc taxe și impozite, contribuții, datorii vamale, precum și accesorii ale acestora de până la 3.000.000 de lei se soluționează în fond de tribunalele administrativ-fiscale, iar cele privind actele administrative emise sau încheiate de autoritățile publice centrale, precum și cele care privesc taxe și impozite, contribuții, datorii vamale, precum și accesorii ale acestora mai mari de 3.000.000 de lei se soluționează în fond de secțiile de contencios administrativ și fiscal ale curților de apel, dacă prin lege organică specială nu se prevede altfel.

(1[^]1) Cererile privind actele administrative care au ca obiect sume reprezentând finanțarea nerambursabilă din partea Uniunii Europene se soluționează potrivit criteriului valoric, iar cererile care au ca obiect acte administrative neevaluabile se soluționează potrivit rangului autorității, conform prevederilor alin. (1).

(2) Recursul împotriva sentințelor pronunțate de tribunalele administrativ-fiscale se judecă de secțiile de contencios administrativ și fiscal ale curților de apel, iar recursul împotriva sentințelor pronunțate de secțiile de contencios administrativ și fiscal ale curților de apel se judecă de Secția de contencios administrativ și fiscal a Înaltei Curți de Casație și Justiție, dacă prin lege organică specială nu se prevede altfel.

(3) Reclamantul persoană fizică sau juridică de drept privat se adresează exclusiv instanței de la domiciliul sau sediul său. Reclamantul autoritate publică, instituție publică sau asimilată acestora se adresează exclusiv instanței de la domiciliul sau sediul pârâtului.

(4) Competența teritorială de soluționare a cauzei se va respecta și atunci când acțiunea se introduce în numele reclamantului de orice persoană de drept public sau privat, indiferent de calitatea acestuia din proces”.

¹⁶ În legătură cu condițiile de admisibilitate a acțiunii în contencios administrativ, a se vedea A. Trăilescu, *Drept administrativ, partea specială*, ediția 3, Editura C.H. Beck 2023, p. 195-221.

¹⁷ Potrivit art. 2 alin. (1) lit. i), teza I, din Legea nr. 554/2004 prin „refuz nejustificat de a soluționa o cerere” se înțelege „exprimarea explicită, cu exces de putere, a voinței de a nu rezolva cererea unei persoane”.

legitim privat¹⁸ de a i se recunoaște în viitor dreptul de construire prefigurat prin însuși certificatul de urbanism (scop în care s-a prevăzut de către primar posibilitatea emiterii avizului de oportunitate).

Astfel, calitatea procesuală pasivă în cadrul acțiunii în anularea avizului de oportunitate aparține primarului, nu arhitectului-șef care nu are calitatea de autoritate publică (subiect de drept public), ci de funcționar public în cadrul aparatului de specialitate al primarului. De asemenea, primarul este cel care, în calitatea sa de autoritate publică executivă a administrației publice locale, are, potrivit legii, competența îndeplinirii formalităților procedurale anterioare emiterii actelor administrative în materia urbanismului, precum și competența emiterii ulterioare a autorizației de construire. Or, avizul de oportunitate nefavorabil reprezintă refuzul expres al primarului de a elibera reclamantului un înscris favorabil recunoașterii dreptului său de construire preconizat prin însuși certificatul de urbanism în care s-a prevăzut necesitatea acestui aviz.

Întrucât avizul de oportunitate nefavorabil constituie un refuz explicit al primarului de a soluționa cererea reclamantului, procedura prealabilă promovării acțiunii în anularea acestui aviz nu este obligatorie. Această concluzie are la bază dispozițiile art. 11 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 554/2004 referitoare la termenul de introducere a acțiunii care prevăd că acțiunile în contencios administrativ „se pot introduce în termen de 6 luni de la data comunicării refuzului nejustificat de soluționare a cererii”.

Așa cum am anticipat, termenul de introducere a acțiunii împotriva avizului de oportunitate nefavorabil este termenul general de 6 luni prevăzut de art. 11 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 554/2004 care curge de la data comunicării avizului în cauză.

Precizăm însă că și în cazul acestei acțiuni în contencios administrativ, indiferent de caracterul expres sau tacit al refuzului soluționării cererii de emiterie a avizului de oportunitate, sunt aplicabile dispozițiile art. 11 alin. (2) din aceeași lege care prevăd că „pentru motive temeinice, în cazul actului administrativ individual, cererea poate fi introdusă și peste termenul prevăzut la alin. (1), dar nu mai târziu de un an de la data comunicării actului, data luării la cunoștință, data introducerii cererii sau data încheierii procesului-verbal de conciliere, după caz”.

Această concluzie rezultă și din coroborarea dispozițiilor legale citate cu cele ale art. 2 alin. (2) din aceeași lege care prevăd că „se asimilează actelor administrative unilaterale și refuzul nejustificat de a rezolva o cerere referitoare la un drept sau la un interes legitim ori, după caz, faptul de a nu răspunde solicitantului în termenul legal”. Cu alte cuvinte, refuzul primarului de a emite avizul de oportunitate favorabil este asimilat unui act administrativ individual care poate fi atacat, pentru motive temeinice, în termenul special de 1 an de la data comunicării refuzului.

Mai precizăm că, potrivit art. 11 alin. (5) din Legea nr. 554/2004, termenul de 6 luni este termen de prescripție, iar termenul de 1 an este termen de decădere.

¹⁸ Potrivit art. 2 alin. (1) lit. p) din Legea nr. 554/2004, prin „interes legitim privat” se înțelege „posibilitatea de a pretinde o anumită conduită, în considerarea realizării unui drept subiectiv viitor și previzibil, prefigurat”.

3. Limitele controlului judecătoresc asupra avizului de oportunitate al arhitectului-șef

Emiterea unui aviz de oportunitate nefavorabil reprezintă (astfel cum am arătat) refuzul expres al primarului de a soluționa cererea unei persoane¹⁹, iar simpla neemitere a avizului solicitat de către persoana interesată reprezintă refuzul tacit²⁰ în acest sens al autorității publice respective.

În mod evident, în primul caz, persoana considerată vătămată în interesul său legitim de a i se recunoaște dreptul de a construi pe terenul proprietatea (folosința sau concesiunea) sa, va putea solicita atât anularea înscrisului (avizului de oportunitate) nefavorabil emis cu exces de putere de către primar (prin arhitectul-șef), dar și emiterea unui aviz de oportunitate favorabil în concordanță cu legea, prevederile Planului Urbanistic General și Regulamentului local de urbanism aferent.

În cel de-al doilea caz, neexistând un aviz de oportunitate, persoana interesată va putea solicita doar obligarea primarului la emiterea avizului de oportunitate favorabil cu respectarea legii și documentațiilor de urbanism existente la nivel local.

Acțiunea în anulare avizului de oportunitate nefavorabil și, respectiv, obligarea la emiterea unui aviz de oportunitate cu respectarea legii și documentațiilor de urbanism locale trebuie să se întemeieze pe motive de nelegalitate, nu de (ne)oportunitate a avizului contestat (solicitat) întrucât contenciosul administrativ este un control de legalitate, nu de oportunitate a actelor emise de autoritățile publice.

Dar, instanța de contencios administrativ nu trebuie să-și însușească „de plano” apărarea primarului în sensul că avizul nefavorabil emis ori refuzul de a elibera avizul de oportunitate solicitat de reclamant este justificat de considerente de oportunitate a căror apreciere este de competența sa exclusivă. Dimpotrivă, sub acest aspect al valabilității actelor administrative, atât doctrina, cât și jurisprudența sunt unanime în sensul că dreptul de apreciere al autorităților publice în exercitarea competențelor lor nu este unul absolut, ci trebuie exercitat cu respectarea (în limitele) legii. Astfel, de exemplu, primarul nu poate condiționa emiterea avizului de oportunitate de cedarea unei suprafețe de teren de către solicitantul avizului în scopul extinderii drumurilor existente sau crearea altor facilități edilitare în zona respectivă, întrucât impunerea unei astfel de condiții (considerate oportune de către primar) contravine dispozițiilor legale în materia proprietății²¹.

¹⁹ Acest refuz este reglementat de art. 2 alin. (1) lit. i) din Legea nr. 554/2004 sub denumirea de „refuz nejustificat de a soluționa o cerere” definit ca fiind „exprimarea explicită, cu exces de putere, a voinței de a nu rezolva cererea unei persoane”.

²⁰ Acest din urmă tip de refuz își are reglementarea în art. 2 alin. (1) lit. h) din Legea nr. 554/2004 sub denumirea de „nesoluționare în termenul legal a unei cereri”, prin care se înțelege, potrivit acestui text de lege, „faptul de a nu răspunde solicitantului în termen de 30 de zile de la înregistrarea cererii, dacă prin lege nu se prevede alt termen”.

²¹ În acest sens, este suficient să trimitem la dispozițiile art. 44 alin. (1)-(3) din Constituție care au următorul conținut:

„(1) Dreptul de proprietate, precum și creanțele asupra statului, sunt garantate. Conținutul și limitele acestor drepturi sunt stabilite de lege.

(2) Proprietatea privată este garantată și ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular. Cetățenii străini și apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condițiile rezultate din aderarea

Așadar, instanța de judecată va trebui să analizeze motivele refuzului expres al primarului de a soluționa cererea reclamantului exprimat sub forma avizului de oportunitate nefavorabil sau sub altă formă scrisă (de comunicare a răspunsului nefavorabil), precum și motivele de nelegalitate a acestui refuz invocate de către reclamant, pentru că numai astfel va putea aprecia asupra caracterului justificat sau nejustificat al refuzului ce face obiectul acțiunii cu care a fost investită. Altfel spus, această analiză este obligatorie pentru că un asemenea refuz poate fi considerat justificat numai în cazul în care motivele care stau la baza lui au suport legal.

În schimb, în cazul refuzului tacit, asimilat de lege actului administrativ individual (ca, de altfel, și refuzul expres), nefiind cunoscute motivele care l-au determinat, acesta este prin el însuși un refuz nejustificat și trebuie repudiat de către instanța de judecată pentru considerentul că, potrivit doctrinei și jurisprudenței în materie, nemotivarea constituie o cauză de nulitate a unui asemenea act administrativ (chiar și asimilat fiind).

Motivele de nelegalitate a avizului de oportunitate nefavorabil invocate de către reclamant pot consta în: lipsa de suport legal a acestei forme de refuz al primarului, emiterea avizului cu încălcarea sau aplicarea (interpretarea) greșită a dispozițiilor legale invocate în însuși conținutul avizului ori a altor dispoziții legale incidente, care poate fi cauzată și de stabilirea greșită a stării de fapt de către autoritatea publică pârâtă.

De asemenea, motivele de nelegalitate a refuzului expres sau tacit de emitere a avizului de oportunitate favorabil pot consta în încălcarea unor principii de drept, precum principiul încrederii legitime în stabilitatea actelor autorităților publice²², exemplificând, în acest sens, cazul nerecunoașterii de către primar, cu ocazia eliberării unui nou certificat de urbanism, a avizului de oportunitate favorabil emis în baza certificatului de urbanism anterior a cărei valabilitate a expirat pe durata procedurii de elaborare a planului urbanistic zonal, fără a exista însă împrejurări noi față de cele existente la data emiterii avizului. Tot astfel, poate fi încălcat principiul neretroactivității legii în cazul în care primarul nu mai recunoaște avizul de oportunitate favorabil emis în baza documentațiilor de urbanism valabile la data emiterii avizului, dar care au fost modificate ulterior prin noul Plan Urbanistic General.

Indiferent însă de natura refuzului (expres au tacit) sau de motivele de nelegalitate invocate de reclamant, instanța de contencios administrativ are competența de a verifica legalitatea acestui refuz și să dispună, dacă va constata că aceste motive sunt întemeiate și, deci, refuzul primarului este nejustificat, anularea avizului de oportunitate nefavorabil (ca formă de manifestare a refuzului expres) și, după caz, (la cererea reclamantului) obligarea la emiterea unui nou aviz cu respectarea legii și documentațiilor de urbanism locale atât în cazul refuzului expres, cât și în cazul refuzului tacit (omisiunii primarului de a emite avizului

României la Uniunea Europeană și din alte tratate internaționale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condițiile prevăzute prin lege organică, precum și prin moștenire legală.

(3) Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire”.

²² Pentru detalii în legătură cu acest principiu de drept de sorginte europeană a se vedea N.-A. Ceslea, *Procedura administrativă prealabilă sesizării instanței de contencios administrativ*, Editura Hamangiu, 2023, p. 306 și urm.

solicitat de reclamant). Așadar, instanța de contencios administrativ nu va putea dispune ea însăși condițiile concrete (aspectele tehnice) care vor constitui conținutul avizului de oportunitate, întrucât această competență revine autorității publice locale (primarului), iar o soluție contrară ar contraveni principiului separației puterilor publice, echivalând cu o imixtiune a puterii judecătorești în sfera puterii executive (ceea ce, în mod evident, nu este permis). Altfel spus, conținutul avizului de oportunitate se circumscrie sferei dreptului de apreciere al autorității publice (primarului) care trebuie exercitat în limitele legii, iar, în corolar, instanța de contencios administrativ are competența de a cenzura și sancționa excesul de putere²³ al autorității publice, fără a se substitui însă acesteia în emiterea actului (înscrisului) disputat.

Dar, în cazul anulării avizului de oportunitate nefavorabil emis ulterior, instanța de contencios administrativ va putea dispune, la cererea reclamantului, obligarea primarului la recunoașterea avizului favorabil anterior, soluție întemeiată pe principiul încrederii legitime în actele emise de autoritățile publice.

Concluzii

Considerăm însă că, pentru înlăturarea oricărui echivoc în legătură cu natura juridică a avizului de oportunitate al arhitectului-șef și forma contenciosului administrativ căruia îi este supus, este imperios necesar ca legiuitorul să prevadă în mod expres că acest aviz reprezintă o formalitate procedurală anterioară aprobării planului urbanistic zonal, fiind supus contenciosului administrativ fie pe cale directă (în cazul avizului nefavorabil), fie pe calea excepției de nelegalitate (în cazul avizului favorabil). Astfel, prima ipoteză este aceea în care acțiunea în anulare a avizului este promovată de persoana care a solicitat emiterea unui aviz de oportunitate favorabil elaborării planului urbanistic zonal, dar i s-a eliberat un aviz nefavorabil, iar cea de-a doua ipoteză apare atunci când un terț, în calitate de persoană vătămată într-un drept sau interes legitim al său, promovează acțiunea în anulare a planului urbanistic zonal aprobat în baza unui aviz de oportunitate favorabil.

²³ Potrivit art. 2 alin. (1) lit. n) din Legea nr. 554/2004, prin „exces de putere” se înțelege „exercitarea dreptului de apreciere al autorităților publice prin încălcarea limitelor competenței prevăzute de lege sau prin încălcarea drepturilor și libertăților cetățenilor”.

Noua configurație a cauzelor și măsurilor alternative la pedeapsa închisorii prevăzute de dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005

The new configuration of causes and alternative measures to prison penalties provided by the provisions of art. 10 of Law No. 241/2005

Conf. univ. dr. **Adrian FANU-MOCA** *
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

The present study analyzes the complex palette of causes with alternative effect regulated by art. 10 of Law no. 241/2005, in the regulatory version reconfigured by Law no. 126/2024. In the idea of fulfilling the desired return of the sums of money evaded in the general consolidated budget of the state, in addition to alternative measures to the prison sentence, art. 10, in its new form, also provides causes for reducing the penalty limits in the case of full payment of the damage, particularized according to the procedural moment until the payment is made, as well as several causes of non-punishment, one having the immediate effect of not reporting criminal prosecution bodies.

Keywords: *tax evasion; fine; damage; cause of non-punishment; cause of reduction of punishment limits.*

Rezumat

Prezentul studiu analizează complexa paletă de cauze cu efect alternativ reglementată de art. 10 din Legea nr. 241/2005, în varianta reglementară reconfigurată de Legea nr. 126/2024. În ideea îndeplinirii dezideratului întoarcerii sumelor de bani evazionate în bugetul general consolidat al statului, pe lângă măsuri alternative la pedeapsa închisorii, art. 10, în noua sa formă, prevede și cauze de reducere a limitelor de pedeapsă în situația plății integrale a prejudiciului, particularizate în funcție de momentul procesual până la care se face plata, precum și mai multe cauze de nepedepsire, una având ca efect imediat nesensizarea organelor de urmărire penală.

Cuvinte-cheie: *evaziune fiscală, amendă, prejudiciu, cauză de nepedepsire, cauză de reducere a limitelor de pedeapsă.*

1. Prolegomene. Prin art. I pct. 7 al Legii nr. 126/2024 privind unele măsuri pentru consolidarea capacității de combatere a evaziunii fiscale, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative¹ au fost modificate, între altele, și dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale² aflate în Capitolul III al acestui act normativ ce poartă denumirea „Cauze de reducere a pedepselor, interdicții și decăderi”.

În Expunerea de motive³ a legii modificatoare se menționează: „Evaziunea fiscală este un fenomen ale cărui efecte negative afectează veniturile bugetare și distorsionează mediul de afaceri. Scopul primordial al legii este recuperarea prejudiciilor cauzate bugetului general consolidat al statului prin faptele de evaziune fiscală și atragerea răspunderii persoanelor vinovate. Răspunderea persoanelor vinovate trebuie să fie proporțională în raport de o serie de factori precum quantumul prejudiciului, recunoașterea vinovăției și momentul recunoașterii acesteia, precum și antecedentele penale”.

Din lectura considerentelor care fundamentează, în opinia inițiatorilor ei, necesitatea adoptării dispozițiilor modificatoare ale art. 10 din Legea nr. 241/2005 rezultă indeniabil că în mod primordial se intenționează „recuperarea prejudiciilor cauzate bugetului general consolidat al statului prin faptele de evaziune fiscală” prioritizându-se acest deziderat în raport cu „atragerea răspunderii persoanelor vinovate”, revenindu-se astfel la principiul sintetizat cu câțiva ani în urmă în butada: „Plătește cu bani, nu plăți cu ani!”.

Fiind sesizată cu soluționarea unei obiecții de neconstituționalitate a multor dispoziții din Legea privind unele măsuri pentru consolidarea capacității de combatere a evaziunii fiscale, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative (devenită după promulgare Legea nr. 126/2024), prin Decizia nr. 146 din 19 martie 2024⁴, Curtea Constituțională a României a constatat, referitor la dispozițiile art. I pct. 7 din lege, că „reglementarea acestora constituie un pas important în trecerea, pe care statele trebuie să o facă, de la teoriile tradiționaliste de natură retributivă ale dreptului penal, conform cărora aplicarea unor pedepse privative de libertate în cazul comiterii infracțiunilor reprezintă o condiție sine qua non a restabilirii ordinii de drept, spre teoriile moderne specifice acestei ramuri de drept, potrivit cărora, în cazul infracțiunilor ce au ca scop realizarea unor câștiguri ilicite, principalul obiectiv al politicii penale etatice trebuie să vizeze descoperirea și confiscarea respectivelor bunuri (în sens larg), în vederea introducerii lor sau a contravalorii lor în bugetul public. Așadar, dispozițiile legale criticate constituie o formă de transpunere a dezideratului anterior menționat în politica penală a statului în domeniul evaziunii fiscale”.

Analizând politica penală a statului în relație cu infracțiunile de evaziune fiscală, Curtea Constituțională⁵ a arătat: „de-a lungul timpului, întreaga politică penală concepută de

¹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 437 din 13 mai 2024.

² Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 672 din 27 iulie 2005.

³ Expunerea de motive a Legii nr. 126/2024 este disponibilă la adresa <https://cdep.ro/proiecte/2023/800/00/5/em805.pdf>.

⁴ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 496 din 29 mai 2024.

⁵ Decizia Curții Constituționale nr. 101 din 17 februarie 2021, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 295 din 24 martie 2021.

legiuitor în materia infracțiunilor de evaziune fiscală are drept reper prevenirea și recuperarea prejudiciilor produse. Intervenția autorității legiuitoare în sfera ocrotirii relațiilor sociale care se stabilesc în legătură cu constituirea veniturilor și întrebuintarea cheltuielilor bugetului public național nu s-a mărginit numai la o activitate generatoare de norme de incriminare care să prevadă în mod unic și exclusiv pedeapsa principală a închisorii, ci a vizat și identificarea celor mai potrivite modalități de individualizare a pedepselor în funcție de prejudiciul produs. În acest sens, pentru a putea recupera cât mai eficient și mai rapid prejudiciul produs, legiuitorul, într-un interval temporal de aproximativ 26 de ani⁶, a reglementat atât cauze de reducere a pedepsei și de aplicare a pedepsei amenzii, cât și cauze de impunitate (nepedepsire), atenuând sau limitând, așadar, modulând, acțiunea normei penale în vederea atingerii finalității patrimoniale urmărite. Ca atare, legiuitorul stabilește o individualizare legală a pedepselor articulată în funcție de interesele generale ale societății, fără a afecta individualizarea judiciară, care, în mod axiomatic, nu poate afecta individualizarea legală – judecătorul neputându-se transforma în legiuitor⁷.

2. Natura juridică a cauzelor instituite de dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005.

Din lectura textului normativ anteamintit rezultă că legiuitorul a instituit șase categorii de cauze, și anume: cauza de nepedepsire, dublată de nesesizarea organelor de urmărire penală reglementată de alin. (1) al art. 10; cauza de reducere la jumătate a limitelor de pedeapsă reglementată de alin. (2) teza întâi; cauza specială de aplicare a amenzii penale reglementată de alin. (2) teza a doua al aceluiași articol; cauza de reducere a pedepsei cu o treime prevăzută de alin. (2) teza a treia; cauza specială de nepedepsire prevăzută în alin. (3) și o cauză de reducere la jumătate a limitelor de pedeapsă întemeiată pe conduita persoanei care a săvârșit infracțiunea de evaziune fiscală, reglementată de alin. (5) al art. 10.

Curtea Constituțională, sintetizând, cu ocazia efectuării testului de constituționalitate ocazionat de soluționarea prin Decizia nr. 146 din 19 martie 2024 a obiecției de neconstituționalitate ce viza dispozițiile modificatoare ale pct. 7 al art. I din Legea nr. 126/2024, a reținut că, în noua lor configurație, „textele criticate prevăd, în cazul comiterii infracțiunilor de evaziune fiscală reglementate la art. 6¹, 8 și 9 din Legea nr. 241/2005, ca alternativă la angajarea răspunderii penale conform dispozițiilor Codului penal și ale Codului de procedură penală, plata unor sume de bani considerabil mai mari decât prejudiciul

⁶ În ceea ce privește calculul acestei perioade de timp, Curtea Constituțională are în vedere Legea nr. 87/1994 pentru combaterea evaziunii fiscale (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 299 din 24 octombrie 1994), prima reglementare în materia evaziunii fiscale.

⁷ Pentru o analiză diacronică a cauzelor de atenuare a răspunderii penale și de nepedepsire în relație cu infracțiunile de evaziune fiscală a se vedea M.-Șt. Minea, C.F. Costaș, D.M. Ionescu, *Legea evaziunii fiscale. Comentarii și explicații*, Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 147-151; R. Bradu, C. Preda, *Cauzele de nepedepsire în cazul infracțiunii de evaziune fiscală* (<https://www.juridice.ro/733060/cauzele-de-nepedepsire-in-cazul-infracțiunii-de-evaziune-fiscală.html>); A. Fanu-Moca, *Cauzele de aplicare a pedepsei amenzii și de nepedepsire reglementate de Legea nr. 55/2021 în materia evaziunii fiscale*, *Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept nr. 1/2021*, p. 8-9.

produs prin săvârșirea acestor infracțiuni. Astfel, nesesizarea de către organele competente a organelor de urmărire penală, cu consecința nepedepsirii făptuitorului, este condiționată, conform textului criticat, de plata integrală a sumei de bani reprezentând prejudiciul majorat cu 15% din valoarea acestuia la care se adaugă dobânzile și penalitățile [art. 10 alin. (1) teza a treia din Legea nr. 241/2005]; dispunerea, în cursul urmăririi penale, a unei soluții de clasare, în temeiul art. 16 alin. (1) lit. h) C. pr. pen., este condiționată de plata integrală a prejudiciului produs prin infracțiunea de evaziune fiscală majorat cu 25% din valoarea acestuia la care se adaugă dobânzile și penalitățile [art. 10 alin. (3) teza întâi din Legea nr. 241/2005]; dispunerea în cursul judecății în primă instanță a unei soluții de încetare a procesului penal conform aceluiași temei, prevăzut la art. 16 alin. (1) lit. h) C. pr. pen., este condiționată de plata integrală, în cursul camerei preliminare sau al judecății, până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești în primă instanță, a prejudiciului produs majorat cu 50% din valoarea acestuia la care se adaugă dobânzile și penalitățile [art. 10 alin. (3) teza a doua din Legea nr. 241/2005]; pronunțarea aceleiași soluții în faza apelului este condiționată de plata integrală, anterior pronunțării unei hotărâri judecătorești definitive, a prejudiciului produs majorat cu 100% din valoarea acestuia la care se adaugă dobânzile și penalitățile [art. 10 alin. (3) teza a treia din Legea nr. 241/2005]”.

Instanța de contencios constituțional mai reține că, în cazul depășirii limitei de 1.000.000 de euro, „textele criticate permit (...) doar reducerea la jumătate a limitelor speciale ale pedepselor prevăzute de lege pentru infracțiunile de evaziune fiscală comise, în cazul acoperirii integrale a prejudiciului, prin plata efectivă, până la primul termen de judecată, sau reducerea cu o treime a acestor limite, în cazul acoperirii integrale a prejudiciului, prin plata efectivă, ulterior primului termen de judecată până la soluționarea definitivă a cauzei [art. 10 alin. (2) teza întâi din Legea nr. 241/2005]. În cea dintâi ipoteză, dacă prejudiciul este de cel mult 1.000.000 euro în echivalentul monedei naționale, poate fi aplicată pedeapsa amenzii [art. 10 alin. (1) teza a doua din Legea nr. 241/2005]”.

Pe lângă condiționările mai sus amintite, care țin de suma efectiv plătită și de momentul procesual până la care se face plata, alin. (6) al art. 10 din Legea nr. 241/2005 prevede că măsurile alternative prevăzute de alin. (1) și (2) ale aceluiași articol sunt aplicabile doar făptuitorilor care nu au mai săvârșit o infracțiune de evaziune fiscală în ultimii 5 ani anteriori comiterii faptei pentru care să fi beneficiat de aplicarea aceluiași măsuri. Rezultă, prin urmare, că de măsurile alternative prevăzute de alin. (3) pot beneficia toate persoanele, indiferent de faptul că au beneficiat sau nu în ultimii 5 ani de prevederile alin. (1) și (2).

Autorii obiecției de neconstituționalitate au invocat în fața Curții Constituționale că ar putea exista o contrarietate între dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005 și cele ale art. 75 alin. (1) lit. d)⁸ și ale art. 76 alin. (1)⁹ din Codul penal, fiind invocat caracterul ambiguu

⁸ Art. art. 75 alin. (1) lit. d) C. pen. prevăd: „Următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante legale: d)acoperirea integrală a prejudiciului material cauzat prin infracțiune, în cursul urmăririi penale sau al judecății, până la primul termen de judecată, dacă făptuitorul nu a mai beneficiat de această circumstanță într-un interval de 5 ani anterior comiterii faptei”.

⁹ Art. art. 76 alin. (1) C. pen. dispun: „În cazul în care există circumstanțe atenuante, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc cu o treime.”

al dispozițiilor art. 10 alin. (2) din Legea nr. 241/2005, text normativ despre care se arată că reglementează, prin cea de-a doua ipoteză a sa, o circumstanță atenuantă, fără a stabili raportul dintre aceasta și prevederile art. 75 alin. (1) lit. d) și ale art. 76 alin. (1) C. pen. Pronunțându-se asupra acestei chestiuni de drept, instanța de contencios constituțional a statuat că dispozițiile art. 10 alin. (2) din Legea nr. 241/2005 nu reglementează o circumstanță atenuată¹⁰, acestea nefiind aplicabile simultan cu cele ale art. 75 alin. (1) lit. d) și ale art. 76 alin. (1) C. pen., ceea ce conduce la concluzia că acestea se exclud reciproc în soluționarea cauzelor penale.

Pentru a ajunge la această concluzie care exclude natura juridică de circumstanță atenuantă a cauzelor prevăzute de art. 10 din Legea nr. 241/2005, în ansamblul lor, deși alin. (2) teza a întâi și a treia prevăd că în cazul plății integrale a prejudiciului, limitele de pedeapsa se reduc la jumătate, respectiv, cu o treime, în funcție de momentul la care se face plata, Curtea Constituțională a statuat: „În ceea ce privește pretinsa contrariedade dintre dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005 și cele ale art. 75 alin. (1) lit. d) și ale art. 76 alin. (1) din Codul penal¹¹, Curtea reține că această critică este neîntemeiată, întrucât dispozițiile legale anterior menționate reglementează o circumstanță atenuantă legală (...) și, respectiv, unul dintre efectele circumstanțelor agravante (atenuante *sic!*) – constând în reducerea cu o treime a limitelor speciale ale pedepselor prevăzute de lege pentru infracțiunile comise. Aceste prevederi legale trebuie aplicate în mod obligatoriu de către instanțe în procesul de individualizare a pedepselor penale dispuse ca urmare a soluționării cauzelor penale conform dispozițiilor Codului penal și ale Codului de procedură penală. Însă prevederile art. 10 din Legea nr. 241/2005 reglementează măsuri penale alternative pedepselor penale prevăzute pentru infracțiunile de evaziune fiscală reglementate la art. 6¹, 8 și 9 din cuprinsul său, măsuri a căror aplicare exclude incidența procedurii penale de drept comun și, prin urmare, aplicabilitatea prevederilor art. 75 alin. (1) lit. d) și ale art. 76 alin. (1) din Codul penal”.

Așa fiind, Curtea Constituțională a stabilit ritos, fără a realiza vreo deosebire în funcție de soluția la care conduce aplicarea dispozițiilor art. 10 – nepedepsire, aplicarea amenzii sau reducerea limitelor de pedeapsa – că natura juridică a cauzelor prevăzute de art. 10 din Legea nr. 241/2005 este aceea de „măsuri penale alternative pedepselor penale prevăzute pentru infracțiunile de evaziune fiscală reglementate la art. 6¹, 8 și 9”.

Această concluzie nu poate fi, însă, primită în contextul în care art. 10 alin. (2) tezele întâi și a treia reglementează reducerea limitelor de pedeapsă la jumătate, respectiv, cu o treime, adică a limitelor speciale stabilite pentru pedeapsa închisorii. Din această perspectivă cauzele reglementate de aceste texte nu pot fi caracterizate drept „măsuri

¹⁰ Doctrina de drept penal a subliniat că circumstanțele atenuante „desemnează acele stări, situații, calități sau alte date ale realității care, deși nu fac parte din elementele constitutive ale infracțiunii, au legătură cu fapta sau cu persoana, putând conduce la atenuarea (...) pedepsei”. În acest sens, F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală. Curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2018, vol. II, p. 384.

¹¹ Pentru, argumente care arată că sursa de inspirație a legiuitorului nostru la momentul adoptării Codului penal pentru reglementarea circumstanței atenuante prevăzute de art. 75 alin. (1) lit. d) a fost chiar Legea nr. 241/2005, în forma în vigoare la acel moment, a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 407-408.

penale alternative pedepselor penale”, ele având ca efect doar reducerea limitelor pedepsei principale a închisorii stabilite pentru infracțiunile de evaziune fiscală reglementate la art. 6¹, 8 și 9, fiind în acest sens cauze speciale de reducere a limitelor de pedeapsă cu efect obligatoriu. De asemenea, cauza de aplicare a amenzii prevăzută de art. 10 alin. (2) teza a doua reglementează posibilitatea judecătorului de a aplica pedeapsa amenzii, care este tot o pedeapsă penală principală, astfel că nici această dispoziție nu instituie o „măsură penală alternativă pedepselor penale”. În acest sens sunt grăitoare considerentele care au fundamentat Decizia nr. 9 din 15 martie 2017 pronunțată de către Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept¹² și care sunt pe deplin aplicabile și reglementării actuale, instanța supremă reținând: „circumstanțele sunt legate de fapta comisă, influențează pedeapsa, ca urmare a acelor stări, situații care însoțesc fapta și influențează gravitatea faptei și situația făptuitorului, iar stările de atenuare sau de agravare determină gravitatea faptei și influențează situația făptuitorului în mod autonom, fără o legătură directă cu fapta și persoana făptuitorului. În considerarea distincției făcute de doctrină între stările de atenuare sau de agravare a pedepsei și circumstanțele atenuante sau agravante se constată că, în ipoteza reglementată de art. 10 alin. (1) teza a II-a din Legea nr. 241/2005, repararea integrală a prejudiciului se realizează după săvârșirea infracțiunii, fiind o împrejurare care nu are legătură directă cu fapta de evaziune fiscală, influențează gravitatea acesteia însă, din motive de politică penală – recuperarea prejudiciului cauzat bugetului de stat –, legiuitorul a prevăzut această instituție care poate fi calificată ca o cauză de atenuare a pedepsei, în contextul în care în categoria stărilor de atenuare pot fi incluse și cauzele de reducere a pedepselor reglementate de norme penale din legi speciale (...), precum și schimbarea pedepsei într-o sancțiune penală mai ușoară. Or, prin introducerea acestor cauze de nepedepsire/reducere a pedepsei s-a urmărit facilitarea recuperării la bugetul statului a creanțelor rezultate prin săvârșirea faptelor de evaziune fiscală și, corelativ, atenuarea regimului sancționator pentru persoanele care contribuie la recuperarea lor. În viziunea legiuitorului, recuperarea integrală a prejudiciului cauzat prin săvârșirea unei infracțiuni de evaziune fiscală este o împrejurare ulterioară săvârșirii infracțiunii și care are ca efect atenuarea regimului sancționator”.

3. Cauza de nepedepsire/nesesizare a organelor de urmărire penală prevăzută de alin. (1) al art. 10 din Legea nr. 241/2005. Acest text normativ a fost reconfigurat prin pct. 7 al art. I al Legii nr. 126/2024, fiind introdusă o cauză de nepedepsire care atrage ca efect direct nesesizarea organelor de urmărire penală, textul normativ prevăzând: „În cazul săvârșirii unei infracțiuni prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9, dacă până la expirarea unui termen de maximum 30 de zile de la finalizarea controlului efectuat de organele competente, în urma căruia se individualizează un prejudiciu datorat bugetului general consolidat de până la 1.000.000 euro, prejudiciul majorat cu 15% din valoarea acestuia, la care se adaugă dobânzile și penalitățile, este acoperit integral, prin plată efectivă, fapta nu se pedepsește. În acest caz, organele competente nu sesizează organele de urmărire penală”.

¹² Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 346 din 11 mai 2017.

Așa cum rezultă din Expunerea de motive a Legii nr. 126/2024, această prevedere își găsește rațiunea în faptul că „ponderea actelor de sesizare a organelor de urmărire penală pentru prejudicii sub 500.000 euro în totalul sesizărilor organelor de urmărire penală este în medie de 80% în ultimii doi ani. Numărul mare de sesizări duce la o încărcare a organelor de urmărire penală cu consecința creșterii duratei de soluționare a sesizărilor penale. Totodată, există premisele reducerii posibilităților de recuperare a prejudiciilor întrucât activele societății pot fi înstrăinate în perioada soluționării cauzei penale, mai ales în condițiile în care procedurile administrative de stabilire și recuperare a creanțelor fiscale sunt suspendate până la finalizarea urmăririi penale”.

Rezultă, prin urmare, că ceea ce a urmărit legiuitorul prin instituirea acestei cauze de nepedepsire a fost degrevarea organelor de urmărire penală de numărul mare de cauze cu care acestea erau sesizate de către organele de control fiscal și o creștere a șansei recuperării prejudiciului, care trebuie să se realizeze pentru activarea acesteia în termen de maximum 30 de zile de la finalizarea controlului efectuat de organele competente, ceea ce ar face mai puțin riscantă înstrăinarea activelor societăților comerciale implicate în mecanismul evazionist.

Art. 10 alin. (1) din Legea nr. 241/2005, astfel cum acesta a fost modificat, instituie o cauză de nepedepsire cu efect direct materializat în nesesizarea organelor de urmărire penală de către organele de control la finalizarea acestuia, textul dispunând imperativ: „În acest caz, organele competente nu sesizează organele de urmărire penală”. Pentru a fi activată această cauză, legiuitorul a prevăzut o dublă condiționare: pe de o parte, prejudiciu datorat bugetului general consolidat trebuie să fie de până la 1.000.000 de euro, iar, pe de altă parte, prejudiciul majorat cu 15% din valoarea acestuia, la care se adaugă dobânzile și penalitățile trebuie să fie acoperit integral, prin plată efectivă în termen de 30 de zile de la finalizarea controlului.

O situație juridică interesantă poate apărea atunci când, ulterior activării cauzei de nepedepsire din art. 10 alin. (1) prin plata în termenul de 30 de zile stabilit în text a prejudiciului majorat cu 15%, la care se adaugă accesoriile creanțelor fiscale, se formulează un denunț față de aceeași persoană prin care se aduce la cunoștința organelor de urmărire penală săvârșirea infracțiunilor de evaziune fiscală pentru care s-a activat cauza de nepedepsire, însă pentru un prejudiciu cu un quantum mai mare. Problema este generată, în primul rând, de organul care este competent să constate existența cauzei de nepedepsire. Textul alin. (1) nu lămurește acest lucru, fiind însă clar că organele competente care au realizat controlul fiscal nu au această abilitare, nefiind organe de urmărire penală și, prin urmare, neputând emite ordonanțe de clasare în acest sens. De aceea textul dispune că acestea nu vor sesiza organele de urmărire penală, urmând să aibă, în acest sens, o conduită pasivă și să constate în actele administrative fiscale acoperirea prejudiciului în maniera impusă de art. 10 alin. (1), lipsa ordonanței de clasare pe temeiul art. 16 alin. (1) lit. h) C. pr. pen. dând posibilitatea efectuării unei urmăririi penale în baza denunțului formulat. Într-o astfel de situație, dacă se va stabili faptul că prejudiciul cauzat bugetului general consolidat este mai mare decât cel inițial stabilit de către organele de control, cauza va putea fi soluționată prin clasare, însă doar în temeiul art. 10 alin. (3) din lege și doar dacă

„prejudiciul cauzat majorat cu 25% din valoarea acestuia, la care se adaugă dobânzile și penalitățile, este acoperit integral, prin plată efectivă”. În această situație prejudiciul în relație cu care se va calcula cota procentuală de 25% va fi prejudiciul mai mare stabilit în faza de urmărire penală, firesc fiind să fie deduse din sumele de plată pentru activarea cauzei de nepedepsire prevăzută la alin. (3) teza întâi sumele anterior plătite în contextul impus de alin. (1). Așa fiind, rezultă că maniera în care legiuitorul a înțeles să reglementeze cauza de nepedepsire reglementată la alin. (1), care se activează anterior existenței unei urmăriri penale și care are chiar ca efect imediat nesesizarea organelor de urmărire penală, este una care poate genera nesiguranță în relația stat – contribuabil (evazionist), expunându-l pe acesta din urmă unui risc de a nu avea situația juridică consolidată printr-un act procesual penal și, prin urmare, în marja termenului de prescripție, unui risc de a deveni subiect procesual într-o cauză penală, cu toate că a realizat plata prejudiciului așa cum aceasta este reglementată în alin. (1) al art. 10 pentru a avea efectul nepunitiv.

O altă problemă pe care o poate genera textul normativ al alin. (1) în practică este riscul stabilirii în mod deliberat a unor prejudicii mai mici, fie pentru ca acestea să se situeze sub plafonul de 1.000.000 de euro pentru a putea fi activată cauza de nepedepsire, fie pentru a-l favoriza pe făptuitorul evazionist, care ar urma să plătească mai puțin pentru a se activa această cauză de nepedepsire, ceea ce ar putea atrage sancționarea pentru alte infracțiuni.

4. Cauzele de nepedepsire prevăzute de alin. (3) al art. 10 din Legea nr. 241/2005. În funcție de fazele procesuale prin care poate trece o cauză penală ce vizează infracțiuni prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9 din Legea nr. 241/2005, legiuitorul a reglementat activarea dispozițiilor art. 16 alin. (1) lit. h) C. pr. pen. – „există o cauză de nepedepsire prevăzută de lege” –, în cazul în care s-a cauzat un prejudiciu care nu depășește 1.000.000 euro, în echivalentul monedei naționale, în următoarele condiții:

– în cursul urmăririi penale, dacă prejudiciul cauzat majorat cu 25% din valoarea acestuia, la care se adaugă dobânzile și penalitățile, este acoperit integral, prin plată efectivă;

– în cursul procedurii camerei preliminare sau al judecării, dacă, până la pronunțarea unei hotărâri în primă instanță, același prejudiciu majorat cu 50% din valoarea acestuia, la care se adaugă dobânzile și penalitățile, este acoperit integral, prin plată efectivă;

– în cursul judecării în apel, dacă, până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive, același prejudiciu majorat cu 100% din valoarea acestuia, la care se adaugă dobânzile și penalitățile, este acoperit integral, prin plată efectivă.

În ceea ce privește sumele calculate prin aplicarea cotelor procentuale de 25%, 50% și, respectiv, 100% asupra cuantumului prejudiciului, este elocventă analiza realizată de Curtea Constituțională prin Decizia nr. 101 din 17 februarie 2021¹³ cu referire la dispoziția similară a art. 10 alin. (1¹) din varianta anterioară a Legii nr. 241/2005¹⁴, apreciind că legiuitorul a

¹³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 346 din 11 mai 2017.

¹⁴ Art. 10 alin. (1¹) din Legea nr. 241/2005, în varianta ei anterioară, prevedea: „În cazul în care prejudiciul produs prin comiterea faptelor de la art. 6¹, 8 sau 9 nu depășește valoarea de 100.000 euro, în echivalentul monedei naționale, iar în cursul urmăririi penale sau în cursul judecării până la pronunțarea unei hotărâri

instituit „o formă de sancțiune civilă, astfel că cel care a afectat integritatea bugetului public va trebui să plătească paguba efectiv suferită de bugetul de stat, majorată cu 20%, la care se vor plăti dobânzi și penalități. Această majorare reprezintă o formă de sancțiune civilă care pedepsește abaterea de la normele de drept”. Având în vedere natura relațiilor sociale încălcate, și anume cele care intervin în materia financiară-fiscală, legiuitorului i se recunoaște o marjă largă de apreciere în identificarea celor mai adecvate soluții atât în combaterea fenomenului evazionist, cât și în recuperarea prejudiciilor suferite, fiind opțiunea acestuia „să aleagă mijloacele cele mai potrivite – de natură penală sau extrapenală – pentru a asigura alimentarea corectă și rapidă a bugetului de stat, în condițiile în care integritatea acestuia a fost afectată”.

Așa cum am mai arătat cu altă ocazie¹⁵, Curtea Constituțională, recunoscând Parlamentului competența de a dezincrimina, mai ales că, în materie fiscală, marja de apreciere a acestuia este una largă, câtă vreme dezincriminarea în acest domeniu nu afectează în mod direct și nemijlocit drepturi sau libertăți fundamentale ale altor subiecte de drept, a apreciat că „reglementarea unui caz special de nepedepsire și stabilirea, în mod corespunzător, a unei forme de răspundere civilă, ce constă în repararea prejudiciului și plata unei despăgubiri distincte raportate la valoarea prejudiciului sunt departe de a consacra o încălcare a statului de drept, fiind mai degrabă o expresie a necesității identificării unor forme de răspundere coerente care să prevină și să repare integritatea bugetului public”.

Analizând dispozițiile art. 10 alin. (3) din Legea nr. 241/2005, în varianta ulterioară modificării realizate prin Legea nr. 126/2024, din perspectiva incidenței art. 16 alin. (1) din Constituția României, revizuită, Curtea Constituțională prin Decizia nr. 146 din 19 martie 2024 a statuat: „reglementarea unui regim juridic diferit al acestor măsuri în funcție, pe de o parte, de valoarea prejudiciului produs prin comiterea infracțiunilor de evaziune fiscală prevăzute la art. 6¹, 8 și 9 din Legea nr. 241/2005, iar, pe de altă parte, în funcție de etapa procesuală în care făptuitorul alege să acopere acest prejudiciu este justificată de caracterul obiectiv și rezonabil al celor două criterii anterior menționate. O astfel de soluție legislativă nu contravine principiului constituțional al egalității în drepturi, fiind în acord cu jurisprudența Curții Constituționale, potrivit căreia tratamentul juridic aplicabil unor persoane aflate în situații diferite nu poate fi decât unul diferit, iar impunerea egalității juridice în astfel de situații constituie ea însăși o încălcare a prevederilor art. 16 alin. (1) din Constituție”.

5. Cauzele de reducere a limitelor speciale de pedeapsă reglementate de alin. (2) al art. 10. Acest text normativ a instituit, indiferent de quantumul prejudiciului stabilit în cauză, două cauze speciale de reducere a limitelor de pedeapsă, activate în funcție de momentul procesual până la care se face plata acestuia.

judecătorești definitive, acesta, majorat cu 20% din baza de calcul, la care se adaugă dobânzile și penalitățile, este acoperit integral, fapta nu se pedepsește, aplicându-se dispozițiile art. 16 alin. (1) lit. h) din Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, cu modificările și completările ulterioare”.

¹⁵ A. Fanu-Moca, *op. cit.*, p. 13-14.

Astfel, teza întâi a alin. (2) prevede că, în cazul săvârșirii unei infracțiuni prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9 din lege, dacă până la primul termen de judecată prejudiciul cauzat este acoperit integral, prin plată efectivă, limitele pedepsei prevăzute de lege pentru fapta săvârșită se reduc la jumătate. Cu referire la noțiunea de „prim termen de judecată”, doctrina de drept penal¹⁶, analizând aceeași condiție impusă și de dispozițiile art. 75 alin. (1) lit. d) C. pen., a apreciat că prin această sintagmă „se înțelege primul termen cu procedură legal îndeplinită al judecării în primă instanță, în ședință publică, iar nu primul termen în procedura de cameră preliminară”.

Teza a treia a aceluiași text normativ prevede: „În cazul săvârșirii unei infracțiuni prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9, dacă ulterior primului termen de judecată și până la judecarea definitivă a cauzei prejudiciul cauzat este acoperit integral, prin plată efectivă, limitele pedepsei prevăzute de lege pentru fapta săvârșită se reduc cu o treime”. Ceea ce diferă față de ipoteza reglementată la teza întâi a alin. (2) este momentul procesual până la care se face plata, acesta fiind plasat după primul termen de judecată și până la judecarea definitivă a cauzei, acest ultim moment vizat de legiuitor fiind reprezentat de pronunțarea soluției instanței de apel prin decizie definitivă. Rezultă, prin urmare, că plata la care face referire alin. (2) teza a treia a art. 10 se poate face chiar și după momentul rămânerii în pronunțare de către instanța de apel, până la momentul efectiv al pronunțării deciziei definitive. În acest context, comunicarea dovezii de plată a prejudiciului va trebui să ocazioneze repunerea cauzei pe rol și redeschiderea dezbaterilor pentru a se pune în discuția contradictorie aplicarea cauzei speciale de reducere cu o treime a limitelor de pedeapsă. Având în vedere că aplicarea acesteia este obligatorie, ea trebuie să se regăsească în calificarea juridică a faptei dedusă judecării, or, acest element juridic devine activ doar după momentul realizării plății prejudiciului, în modalitatea reglementată de dispozițiile alin. (2) teza a treia.

În textul acestui alineat, în teza a patra, legiuitorul a poziționat un text cu valență procesual-penală care dispune: „Prejudiciul se va determina în temeiul unei expertize de specialitate. Suspectul sau inculpatul au dreptul de a participa la efectuarea expertizei. Dispozițiile art. 172-180 C. pr. pen. se aplică în mod corespunzător. Despre dispunerea expertizei va fi încunoștințat suspectul sau inculpatul, persoană fizică sau persoană juridică, prin reprezentant, după caz, dându-i acestuia timpul necesar pentru exercitarea deplină a drepturilor sale procesuale”.

Chiar dacă, din perspectivă topografică, poziționarea acestuia text la alin. (2) e criticabilă, el având o aplicabilitate generală cu privire la stabilirea prejudiciilor în cauzele vizând infracțiunile de evaziune fiscală incriminate de dispozițiile art. 6¹, 8 sau 9, astfel că trebuia poziționat într-un alineat distinct sau chiar într-un articol distinct, importanța lui procesuală nu este în niciun fel diminuată.

Textul antecitat stabilește la nivel de principiu că „prejudiciul se va determina în temeiul unei expertize de specialitate”, astfel că stabilirea acestuia prin alte mijloace de probă nu va fi permisă. În ceea ce privește expertiza, legiuitorul nu stabilește specialitatea acesteia, lăsând acest aspect în sarcina judecătorului sau a organului de urmărire penală, după caz.

¹⁶ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 409.

Apreciem, însă, că cel mai frecvent această expertiză ar trebui să fie una în specialitatea fiscalitate, care ar putea fi dublată de specialitatea contabilitate, în funcție de specificul cauzei și de problemele economico-juridice pe care le presupune calculul prejudiciului. Având în vedere că există în nomenclatorul experților judiciari un număr considerabil de experți cu dublă specializare (fiscalitate-contabilitate), expertiza poate fi efectuată de către aceștia.

Legiuitorul a prevăzut, într-o formulare mai puțin fericită, că „suspectul sau inculpatul au dreptul de a participa la efectuarea expertizei”. Această prevedere apreciez că ar trebui interpretată în acord cu dispozițiile art. 173 alin. (4) C. pr. pen., care prevăd că „părțile și subiecții procesuali principali au dreptul să solicite ca la efectuarea expertizei să participe un expert recomandat de acestea”. Participarea directă la efectuarea expertizei a suspectului sau inculpatului este greu de imaginat în condițiile în care la efectuarea procedurii probatorii al expertizei pot participa numai experți cu o specializare clar stabilită și care au acreditările necesare pentru a putea realiza o astfel de lucrare.

6. Cauza specială de reducere a pedepselor prevăzută de alin. (5) al art. 10. Prin Legea nr. 126/2024 a fost introdusă la alin. (5) o cauză specială de reducere la jumătate a limitelor speciale de pedeapsă „dacă persoana care a săvârșit una dintre infracțiunile prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9 aduce la cunoștința organelor de urmărire penală sau a organelor fiscale infracțiunea comisă, în timp ce aceasta se află în derulare sau în termen de cel mult un an de la data epuizării activității infracționale și mai înainte ca organele de urmărire penală să fi fost sesizate cu privire la aceasta și, ulterior, înlesnește aflarea adevărului și tragerea la răspundere penală a unuia sau mai multor participanți la comiterea infracțiunii, limitele speciale se reduc la jumătate”. Legiuitorul a introdus această cauză specială în ideea de a putea fi descoperite cât mai multe infracțiuni de evaziune fiscală într-un termen cât mai scurt, sens în care îl „bonifică” pe denunțător dacă aduce la cunoștința organelor de urmărire penală sau a organelor fiscale infracțiunea comisă și, ulterior, înlesnește aflarea adevărului și tragerea la răspundere penală a unuia sau mai multor participanți la comiterea infracțiunii.

Spre deosebire de alte texte cu efect similar, alin. (5) al art. 10 impune acestei cauze speciale de reducere a pedepsei câteva particularități. Astfel, în primul rând, persoana care a săvârșit una dintre infracțiunile de evaziune fiscală mai sus menționate poate realiza „aducerea la cunoștință” a infracțiunii comise atât organelor de urmărire penală, cât și organelor fiscale. În al doilea rând, infracțiunea comisă trebuie adusă la cunoștință în timp ce aceasta se află în derulare sau în termen de cel mult un an de la data epuizării activității infracționale și mai înainte ca organele de urmărire penală să fi fost sesizate cu privire la aceasta. Această condiție nu impune ca încunoștințarea să se facă și înainte ca organele fiscale să fi fost sesizate cu privire la infracțiunea comisă. În al treilea rând, ulterior „încunoștințării” făcute, aceasta trebuie să realizeze activități de înlesnire a aflării adevărului și a tragerii la răspundere penală a unuia sau mai multor participanți la comiterea infracțiunii.

În ceea ce privește forma „încunoștințării” făcute, legiuitorul nu a impus nicio condiție, astfel că apreciem că nu se cer îndeplinite condițiile de formă impuse denunțului de Codul de procedură, cu atât mai mult cu cât activarea acestei cauzei se poate realiza și doar prin înștiințarea organelor fiscale.

O problemă interesantă pe care o ridică interpretarea acestui text este aceea dacă această cauză de reducere a limitelor de pedeapsă are efect și în situația în care persoana care a săvârșit o infracțiune dintre cele referite de text denunță (*lato sensu*) o infracțiune săvârșită de o altă persoană despre care are cunoștință, în condițiile impuse de alin. (5), ulterior înlesnind aflarea adevărului și tragerea la răspundere penală a unuia sau mai multor participanți la comiterea infracțiunii. Din această perspectivă textul e neclar, ceea ce îl face nepredictibil, interpretarea literală a acestuia conducând la concluzia că este „bonificată” doar denunțarea faptei proprii, precum și a participanților la aceasta.

7. Cauza de aplicare a pedepsei amenzii. Legea nr. 55/2021¹⁷ a eliminat cauzele de reducere a pedepsei închisorii și a reglementat pedeapsa principală alternativă a amenzii pentru infracțiunile incriminate de art. 8 și 9 din Legea nr. 241/2005. Această pedeapsă penală pecuniară putea fi dispusă, în acord cu dispozițiile art. 10 alin. (1), dacă în cursul urmăririi penale sau al judecării prejudiciul cauzat este acoperit integral, iar valoarea acestuia nu depășește 100.000 euro, în echivalentul monedei naționale. Conform aceluiași dispoziții ale alin. (1), dacă prejudiciul cauzat și recuperat în aceleași condiții este de până la 50.000 euro, în echivalentul monedei naționale, se aplică pedeapsa cu amenda. Rezultă, așadar, că legea a reglementat o cauză specială de aplicare opțională sau obligatorie, după caz, a pedepsei principale a amenzii¹⁸.

În configurația ulterioară adoptării Legii nr. 126/2004, alin. (2) teza a doua din art. 10 reglementează în continuare aplicarea amenzii prevăzând: „Dacă prejudiciul cauzat și recuperat în aceste condiții este de până la 1.000.000 euro inclusiv, în echivalentul monedei naționale, se poate aplica pedeapsa cu amenda”. Rezultă astfel, în mod indeniabil că prin această prevedere legiuitorul a prevăzut doar o cauză specială de aplicare facultativă a amenzii penale, alegerea între pedeapsa închisorii și cea a amenzii fiind apanajul exclusiv al judecătorului cauzei.

Topografia textului (amplasarea acestuia după teza întâi) și interpretarea gramaticală a acestuia (mai ales prin interpretarea conjuncției „dacă” care introduce o propoziție circumstanțială condițională), conduce la concluzia că dacă prejudiciul cauzat printr-o infracțiune dintre cele prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9 este în quantum de maxim 1.000.000 de euro, iar până la primul termen de judecată acesta este acoperit integral, prin plată efectivă, judecătorul poate aplica pedeapsa penală principală a amenzii. Așa fiind, în situația în care prejudiciul în quantum de cel mult 1.000.000 de euro este acoperit integral până la primul

¹⁷ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 332 din 1 aprilie 2021.

¹⁸O. Lup, *Noile modificări ale legii în materia infracțiunilor de evaziune fiscală. Efectele plății prejudiciului în cursul procesului penal* (<https://www.universuljuridic.ro/noile-modificari-ale-legii-in-materia-infracțiunilor-de-evaziune-fiscala-efectele-platii-prejudiciului-in-cursul-procesului-penal>). În acest sens ne-am mai exprimat și cu altă ocazie, A. Fanu-Moca, *op. cit.*, p. 9.

termen de judecată, instanța poate proceda la reducerea limitelor de pedeapsă la jumătate sau poate aplica pedeapsa amenzii.

Noțiunea de „prejudiciu” utilizată de textele regăsite la tezele întâi și a doua ale alin. (2) trebuie circumscrisă noțiunii explicitate de către Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul competent să judece recursul în interesul legii, prin Decizia nr. 17/2015¹⁹, prin care a fost lămurit sensul particular al acestei noțiuni în câmpul reglementar al Legii nr. 241/2005, instanța supremă stabilind: „În cauzele penale având ca obiect infracțiunile de evaziune fiscală prevăzute în Legea nr. 241/2005, instanța, soluționând acțiunea civilă, dispune obligarea inculpatului condamnat pentru săvârșirea acestor infracțiuni la plata sumelor reprezentând obligația fiscală principală datorată și la plata sumelor reprezentând obligațiile fiscale accesorii datorate, în condițiile Codului de procedură fiscală”.

8. Concluzii. Legea nr. 126/2024 a reconfigurat dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005, stabilind un sistem complex de „beneficii penale” în favoarea subiecților care au săvârșit infracțiuni prevăzute la art. 6¹, 8 sau 9 din aceeași lege. Dincolo de modalitatea alambicată de reglementare, care pune nu puține probleme de interpretare, textele mai sus analizate creează cadrul necesar pentru a putea fi realizată sancționarea celor care au comis aceste infracțiuni și prin plata unor sume de bani sensibil mai mari decât prejudiciul, nu doar prin intermediul pedepselor penale. În acest sens, Curtea Constituțională, în Decizia nr. 146 din 19 martie 2024, a arătat că „cu toate că dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005 reglementează măsuri alternative la pedeapsa închisorii, în cazul comiterii infracțiunilor de evaziune fiscală prevăzute la art. 6¹, 8 și 9 din aceeași lege, consistența valorică a sumelor ce trebuie plătite de către făptuitori conferă măsurilor alternative astfel reglementate un pronunțat caracter disuasiv, nefiind de natură să încurajeze comportamentul infracțional al acestora, astfel cum susțin autorii sesizării. Cu toate acestea, textele criticate creează pentru făptuitori premisa posibilității de a evita aplicarea unor pedepse penale privative de libertate, prin plata acestor sume de bani considerabil de mari, aspect ce favorizează majorarea bugetului consolidat al statului”.

În ideea îndeplinirii aceluiași scop, pe lângă aceste măsuri alternative la pedeapsa închisorii, art. 10, în noua sa formă, prevede și cauze de reducere a limitelor de pedeapsă în situația plății integrale a prejudiciului (fără aplicarea cotelor de 25%, 50% și, respectiv, 100% stabilite cu titlu de sancțiuni civile), particularizate în funcție de momentul procesual până la care se face plata, precum și o cauză de nepedepsire cu efect imediat constând în nesesizarea organelor de urmărire penală.

Toată această paletă de cauze poate realiza dezideratul întoarcerii sumelor de bani evazionate în bugetul general consolidat al statului, fiind la latitudinea făptuitorului activarea acestora prin mecanismul plății la anumite momente clar stabilite de legiuitor, ceea ce va putea realiza și un efect disuasiv și preventiv asupra acestuia.

¹⁹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, 875 din 23 noiembrie 2015.

Probele testimoniale derivate

Derived witness evidence

Conf. univ. dr. **Flaviu CIOPEC***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

Widely debated in the common law literature, hearsay evidence has only incidentally received the attention of our doctrine. This type of evidence is de plano admissible in the national system, although its reliability is low. This study assesses the reasons for maintaining this category of evidence and the grounds for declaring it inadmissible or, at least, legally recognizing its diminished probative value.

Keywords: *hearsay evidence; admissibility; probative value; criminal proceedings; common law.*

Rezumat

Amplu dezbătute în literatura de common law, probele din auzite nu au focalizat atenția doctrinei de la noi, decât accidental. Acest tip de probe sunt de plano admisibile în sistemul național, deși fiabilitatea este scăzută. Studiul de față evaluează rațiunile de menținere a acestei categorii de probe și motivele pentru care s-ar impune declararea inadmisibilității lor sau, cel puțin, recunoașterea legislativă unei valori probatorii diminuate.

Cuvinte-cheie: *probe din auzite; admisibilitate; valoare probatorie; proces penal; common law.*

Prin probele testimoniale derivate înțelegem o categorie a probelor testimoniale ce nu sunt obținute din surse directe, adică pe baza constatărilor *ex propriis sensibus* de către martori, ci în mod mediat sau derivat din alte surse. De esența acestor probe testimoniale indirecte este faptul că între sursa primară din care provin informațiile și cea prin care se transmit aceste informații, se interpun verigi intermediare¹. În practică, aceste probe testimoniale se mai numesc și probe din auzite (*per sentito dire*, *ouï-dire* sau *hearsay*).

Două texte normative din Codul de procedură penală sunt relevante cu privire la această chestiune. Unul este cel de la art. 114 alin. (1), potrivit cu care „poate fi audiată în

* flaviu.ciopec@e-uvt.ro.

¹ D. Botez, *Audierea martorilor în procesul penal*, Editura Universul juridic, București, 2012, p. 207.

calitate de martor orice persoană care are cunoștință despre fapte sau împrejurări de fapt care constituie probă în cauza penală”. Celălalt este apartenent art. 122 alin. (2) și prevede că „martorul este lăsat să declare tot ceea ce știe în legătură cu faptele sau împrejurările de fapt pentru dovedirea cărora a fost propus, apoi i se pot adresa întrebări”.

Din ambele texte rezultă fără dubiu concluzia că în sistemul procesual român, proba testimonială din auzite, având ca sursă nu ceea ce a constatat personal martorul cu simțurile sale, ci ceea ce a perceput pe baza relatărilor unei alte persoane, este admisibil a fi administrată. Astfel, expresia „are cunoștință despre fapte și împrejurări” subsumează orice informație ajunsă la cunoștința martorului, indiferent de sursa din care provine, inclusiv din auzite. De asemenea, expresia „este lăsat să declare tot ceea ce știe” acoperă ipoteza în care martorul a luat la cunoștință informații din surse derivate sau mediate, inclusiv din auzite.

O altă expresie a acomodării sistemului probator național cu probele testimoniale din auzite este art. 116 alin. (2) C. pr. pen. ce prevede că „Audierea martorului poate fi extinsă asupra tuturor împrejurărilor necesare pentru verificarea credibilității sale”, ceea ce include și întrebări asupra sursei din care a aflat aspectele pe care le relatează². Verificarea sursei informațiilor califică cel mai bine o persoană ca fiind credibilă și de încredere pentru a furniza ajutor justiției. În concret, martorul are obligația de a arăta cine l-a informat, cine mai era de față și cunoaște aceleași împrejurări în vederea verificării ulterioare a sursei informației³.

Sub aspectul admisibilității unei asemenea probe, textul principal (art. 97 C. pr. pen.) nu conține prevederi derogatorii sau limitative. În concret, declarațiile martorilor nu sunt limitate sub niciun aspect de a fi utilizate ca mijloace de probă în procesul penal [art. 97 alin. (2) lit. d)]. Pot constitui probă împrejurările de fapt relatate de un martor din auzite? Definiția noțiunii de probă din art. 97 alin. (1) C. pr. pen. este atotcuprinzătoare „constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal”. Răspunsul la întrebare nu poate fi deci decât afirmativ, cât timp o relatare din auzite chiar dacă nu ar servi *per se* la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii sau la identificarea infractorului, tot ar putea fi inclusă în cadrul împrejurărilor ce servesc justa soluționare a cauzei și aflarea adevărului în respectiva cauză.

În egală măsură, verificarea condițiilor de admisibilitate a probelor, circumscrise art. 100 alin. (4) C. pr. pen. conduc la aceeași concluzie. Două teste de admisibilitate ar fi aplicabile în ipoteza probelor testimoniale din auzite. Testul relevanței [art. 100 alin. (4) lit. a)] și testul legalității [art. 100 alin. (4) lit. f)]. Relevanța se apreciază prin prisma obiectului probatoriului din cauză, ce se referă conform art. 98 C. pr. pen. la următoarele elemente: a) existența infracțiunii și săvârșirea ei de către inculpat; b) faptele privitoare la

² B. Micu, R. Slăvoiu, A. Zărafiu, *Procedură penală*, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2024, p. 177.

³ Gr. Gr. Theodoru, I.-P. Chiș, *Tratat de drept procesual penal*, ediția a 4-a, Editura Hamangiu, București, 2020, p. 422.

răspunderea civilă, atunci când există parte civilă; c) faptele și împrejurările de fapt de care depinde aplicarea legii; d) orice împrejurare necesară pentru justa soluționare a cauzei. Rezumând, testul relevanței nu face decât să trimită la „împrejurările necesare pentru justa soluționare a cauzei”, indicate mai sus și analizate din perspectiva art. 97 alin. (1) C. pr. pen. Similar, testul legalității trimite și el la același art. 97 alin. (2) lit. f), respectiv o probă se poate obține prin orice mijloc de probă ce nu este interzis de lege. Cum legea de procedură nu interzice explicit administrarea probei testimoniale din auzite, rezultă că nu există, prin urmare, niciun impediment ce ar putea antrena o inadmisibilitate a administrării acestei probe în procesul penal român.

Dacă proba testimonială din auzite este, deci, admisibilă, și se poate administra, rămâne de verificat dacă aprecierea probei ar putea suferi anumite limitări, provenite din valoarea probatorie redusă⁴ a unor informații ce provin din surse indirecte. Textul relevant este cel de la art. 103 alin. (3) C. pr. pen., conform cu care: „hotărârea de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei sau de amânare a aplicării pedepsei nu se poate întemeia în măsură determinantă pe declarațiile investigatorului, ale colaboratorilor ori ale martorilor protejați”. Principial, o decizie de condamnare nu poate reține ca esențială o împrejurare de fapt relatată de un martor protejat sau de un investigator sub acoperire sau colaborator al justiției, atunci când aceștia sunt audiați ca martori în cauză [art. 148 alin. (8) și (10) C. pr. pen.]. Rațiunea renunțării la caracterul determinant al unei asemenea probe testimoniale provine din dezechilibrul procesual produs asupra intereselor apărării, ce nu poate verifica identitatea reală a martorilor protejați ori a agenților sub acoperire și nici modul în care aceștia reacționează în cuprinsul unui interogatoriu.

Nu putem în acest punct să nu lansăm interogația dacă nu aceeași este situația și în cazul martorilor din auzite, unde de asemenea aspectele relatate de martor nu pot fi verificate efectiv.

Cu privire chestiunea în discuție, în doctrină⁵ s-a menționat că „nu pot forma obiect al probei testimoniale interpretările proprii (ale martorului) asupra faptelor și nici arătările indirecte, culese de la terțe persoane sau din zvon public (*ex auditu alieno*) sau chiar de la vreuna dintre părți (*ex auditu partis*)”, principiul fiind acela al interdicției acestei probe⁶. Proba din auzite prezintă o problemă de moralitate elementară: aceea de a nu putea condamna o persoană doar pe baza unui zvon sau pe baza a ceea ce altcineva spune despre ea⁷. Riscul lipsei de fiabilitate a probei este generat de trei circumstanțe⁸:

- lipsa prestării jurământului de către martorul sursă;
- lipsa responsabilității deponentului în caz de erori voluntare sau involuntare asupra faptelor;
- lipsa posibilității de a verifica precizia și veracitatea relatărilor, precum și de a observa comportamentul și temperamentul deponentului, în cadrul unui interogatoriu.

⁴ Curtea de Apel Târgu Mureș, secția penală, decizia nr. 65 din 9 noiembrie 2011, citată în M. Udroui, *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ediția a 2-a, Editura C. H. Beck, București, 2019, p. 547.

⁵ Gh. Mateuț, *Procedura penală. Partea generală*, Editura Hamangiu, București, 2019, p. 544.

⁶ Gh. Mateuț, *op. cit.*, 2019, p. 461.

⁷ Gh. Mateuț, *op. cit.*, 2019, p. 461.

⁸ Gh. Mateuț, *op. cit.*, 2019, p. 459.

Aplicând în atmosfera dreptului intern aceste trei rațiuni identificate în doctrina străină, observăm că lipsa prestării jurământului nu ar putea reprezenta un veritabil impediment, apt să excludă declarația martorului din auzite, întrucât nu există nicio sancțiune procesuală explicită pentru absența jurământului. Nulitatea absolută este exclusă, iar în cazul nulității relative, este necesară dovedirea unei vătămări drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care să nu poată fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului. Or, formalitatea depunerii jurământului nu vatămă prin ea însăși vreun drept, de o asemenea gravitate încât să conducă la desființarea procedurii probator al audierii sau al mijlocului de probă astfel obținut (declarația martorului). Este adesea posibil ca, fără jurământ, martorul să spună adevărul sau, după depunerea acestuia, să mintă. Incriminarea infracțiunii de mărturie mincinoasă nu se referă la jurământ ca o condiție, în absența căreia, să se poată consuma infracțiunea.

Observăm, de asemenea, că cea de-a doua ipoteză (lipsa responsabilității în cazul unei erori) conduce la afirmația că martorul din auzite nu poate fi făcut responsabil pentru comiterea infracțiunii de mărturie mincinoasă⁹. În termenii art. 273 alin. (1) C. pen., fapta martorului care, într-o cauză penală, civilă sau în orice altă procedură în care se ascultă martori, face afirmații mincinoase ori nu spune tot ce știe în legătură cu faptele sau împrejurările esențiale cu privire la care este întrebat se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă.

Un martor ce relatează din auzite nu se califică ca subiect al infracțiunii, întrucât nu poate opera o răspundere penală a acestuia pentru fapte ce nu pot fi verificate efectiv. Acest punct de vedere ar trebui să devină problematic pentru sistemul probator național, unde așa cum am arătat, mărturia din auzite este admisibilă. Cum ar putea o mărturie, cu privire la care nu există nicio garanție de fiabilitate, să reprezinte un mijloc de probă valid în procesul penal? Fiabilitatea depozițiilor testimoniale se fundamentează pe încrederea cu care pot fi investite acestea, încredere clădită pe ideea că martorii își asumă, sub sancțiunea comiterii mărturiei mincinoase, că spun adevărul. Cât timp însă, o asemenea sancțiune nu ar putea fi aplicată efectiv, înseamnă că asumarea de către martor a adevărului nu poate fi calificată ca o garanție, iar absența garanției compromite însăși proba.

Excluderea probei din auzite presupune, deci, o abordare tehnică, specializată, întrucât doar experiența directă a conducerii unui proces permite conturarea necesității de a o înlătura. Proba din auzite poate ușor induce în eroare participanții laici la proces, întrucât prezintă aparențe puternice și adesea convingătoare. „La baza elaborării acestei reguli a stat atitudinea «sceptică» a juriștilor care aveau dubii serioase în ceea ce privește abilitatea juraților, oameni fără pregătire juridică, de a aprecia în mod corect și echitabil valoarea probantă care trebuie asociată unei probe din auzite”¹⁰.

⁹ H. Kádár, *Regimul juridic al probelor din auzite în legislația Statelor Unite ale Americii. Propuneri de lege ferenda privind reglementarea probelor din auzite în dreptul procesual penal român*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai, seria Jurisprudentia, 4/2014, pag. 164, disponibil la https://arhiva-studia.law.ubbcluj.ro/pdfs/1492627809-07Kadar_141_176.pdf.

¹⁰ H. Kádár, *op. cit.*, 2014, p. 142.

În fine, cea de-a treia ipoteză (imposibilitatea de verificare a conținutului declarației, în absența posibilității audierii martorului sursă) decelează rațiunea esențială pentru care interdicerea mărturiei de auzite este una din marile caracteristici ale sistemului *common law*¹¹. Admisibilitatea doar a mărturiei personale *de visu vel auditu* este legată de instituția procesuală a interogatoriului (și a contra-interogatoriului), instituție ce este de esența caracterului echitabil al procesului acuzatorial. Acest sistem nu preferă informațiile de „mâna a doua” (*second-hand information*). O probă din auzite este în mod inerent o probă de „mâna a doua” și este inadmisibilă într-un proces pentru că persoana ce posedă informația primară și care relatează evenimentele percepute unei alte persoane, nu este pusă să depună jurământ și nici nu este supusă unui contrainterogatoriu¹².

Această obiecție semnificativă a fost diluată chiar în sistemul de origine (*common law*), unde pe cale jurisprudențială au fost recunoscute suficient de multe excepții¹³ de la regula inadmisibilității, astfel încât aproape că excepțiile au devenit regulă¹⁴.

O ipoteză de admisibilitate a declarației din auzite este aceea a intervenției decedului declarantului în intervalul dintre declarația sa făcută unui terț și proces. În această situație, terțul chemat să depună ca martor în proces poate face declarații valide, fundamentat pe imposibilitatea obținerii unei mărturii directe în proces din partea declarantului. La aceste situații au fost adăugate ulterior și altele: declarantul nu este apt să depună mărturie din cauza stării sale fizice sau psihice; nu se află pe teritoriul Marii Britanii, iar prezența sa nu poate fi realizată de o manieră practică și rezonabilă; nu a putut fi găsită, deși s-a încercat găsirea ei; nu poate face declarații orale în fața instanței, fiind sub imperiul unei stări de frică¹⁵.

O altă situație ce validează depoziția din auzite este declarația incriminantă a victimei sau a unui terț oarecare în prezența acuzatului și a unui martor de scenă. Martorul de scenă va putea fi audiat cu privire la cele spuse de victimă sau terț, punându-se preț pe cunoașterea reacției acuzatului raportat la conținutul declarației făcute în circumstanțe în care era logic ca acuzatul să o conteste. Achiesarea acuzatului totală sau parțială, prin cuvintele acestuia, fizionomie, conduită sau chiar prin tăcere, percepută direct de martorul de scenă validează și declarația incriminantă inițială, pe care martorul nu o poate relata decât „din auzite”.

¹¹ Gh. Mateuț, *op. cit.*, 2019, p. 458. Afirmatia este preluată din lucrarea unui profesor american foarte influent în materia dreptului probelor: John. H. Wigmore, *History of the Hearsay Rule*. Harvard Law Review, 1904, 7 (17), p. 458, disponibil la www.jstor.org/stable/1323425.

¹² H. Kádár, *op. cit.*, 2014, p. 143.

¹³ De exemplu în SUA în *Federal Rules of Evidence* – disponibile la https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_803 se pot inventaria 23 de excepții (Regula 803), plus una reziduală (Regula 807), în Marea Britanie în *Criminal Justice Act 2003* – disponibil la <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/11/chapter/2> există catalogate 4 excepții [art. 114(1)], iar în Canada 3 categorii de excepții, cf. Association des procureurs de cours municipales du Québec (2015). *Le oui-dire*, pag. 9, disponibil la <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=http%3A%2F%2Fapcmq.com%2Fcontenu%2Fformation%2Fformationsanterieures%2FFORMATION-Oui-dire-APCMQ.pdf>

¹⁴ Gh. Mateuț, *op. cit.*, 2019, p. 459.

¹⁵ A. Ashworth, M. Redmayne, *The Criminal Process*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 363.

În fine, o ultimă excepție este cea reprezentată de confesiunea (declarația de recunoaștere) acuzatului făcută unui terț, dacă faptele au fost mărturisite în mod liber și voluntar. Terțul poate fi atât un oficial (polițist, funcționar public), cât și o persoană obișnuită.

De manieră generală, legea britanică a reglementat un număr considerabil de criterii obiective în care o instanță de judecată poate declara admisibilă¹⁶ o probă din auzite, dacă este în interesul justiției să fie admisibilă [art. 114(2) Criminal Justice Act]:

(a) *how much probative value the statement has (assuming it to be true) in relation to a matter in issue in the proceedings, or how valuable it is for the understanding of other evidence in the case* – valoarea probantă a afirmației, presupunând că este adevărată, și care este contribuția probei din auzite la înțelegerea și evaluarea celorlalte probe administrate;

(b) *what other evidence has been, or can be, given on the matter or evidence mentioned in paragraph (a)* – ce alte probe au fost sau pot fi administrate în legătură cu obiectul probei din auzite;

(c) *how important the matter or evidence mentioned in paragraph (a) is in the context of the case as a whole* – care este importanța probei din auzite, prin raportare la valoarea ei probantă, în contextul probator general al cauzei;

(d) *the circumstances in which the statement was made* – circumstanțele în care afirmația a fost făcută;

(e) *how reliable the maker of the statement appears to be* – cât de credibil apare ca fiind declarantul;

(f) *how reliable the evidence of the making of the statement appears to be* – cât de riguroasă apare ca fiind consemnată declarația;

(g) *whether oral evidence of the matter stated can be given and, if not, why it cannot* – dacă este posibilă sau nu audierea martorului sursă și motivele pentru care nu e posibilă;

(h) *the amount of difficulty involved in challenging the statement* – gradul de dificultate al administrării contra-probei;

(i) *the extent to which that difficulty would be likely to prejudice the party facing it* – gradul în care dificultatea administrării contra-probei ar prejudicia partea interesată.

Se constată astfel că, în timp ce în *common law* s-a plecat de la inadmisibilitatea probei din auzite, iar ulterior s-au conturat tot mai multe excepții de la regulă, pentru a permite în ipoteze sensibile administrarea unei asemenea probe, chiar „lipsite de greutate”¹⁷, sistemul național probator pare a se orienta în contra acestui curent. Astfel, în sistemul intern, proba din auzite nu a fost *ab initio* inadmisibilă, dar actualmente se ridică tot mai multe opinii în sensul excluderii ei din probatoriu sau cel puțin în sensul diminuării exprese a valorii ei probatorii. În acest sens, s-a propus¹⁸ introducerea alin. (4) în cadrul art. 103 C. pr. pen., cu forma „hotărârea de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei sau de amânare a

¹⁶ A.I. Negru, *Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal*, Editura Universul juridic, București, 2022, p. 55.

¹⁷ J. R. Spencer, *Hearsay Evidence in Criminal Proceedings*. Oxford: Hart Publishing, 2008, *apud* A. I. Negru, *op. cit.*, 2022, p. 53.

¹⁸ H. Kádár (2014). *op. cit.*, p. 170.

aplicării pedepsei nu se poate întemeia în măsură determinantă pe declarațiile date de un martor care nu a perceput personal împrejurările de fapt în legătură cu care a fost audiat ori care nu a fost audiat și interogat în cauza în care se solicită utilizarea declarației sale”.

În esență, miza admisibilității sau inadmisibilității probelor testimoniale din auzite este legată de funcționarea prezumției de nevinovăție. Orice acuzat trebuie considerat nevinovat până la momentul la care vinovăția sa va fi stabilită în mod legal, ceea ce în sistemul nostru procesual echivalează cu rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare. Prezumția de nevinovăție are caracter relativ (*juris tantum*), putând fi combată prin probe contrare. Sunt, prin urmare, probele testimoniale din auzite susceptibile de a răsturna prezumția de nevinovăție? Răspunsul nu poate fi decât negativ. Asemenea probe nu pot, prin ele însele, combate prezumția de nevinovăție, ci doar coroborate cu alte probe directe ce au această aptitudine. În realitate, constatăm că răsturnarea prezumției nu se datorează incidenței probele din auzite, ci tocmai probelor directe. În consecință, efectul probelor din auzite asupra prezumției rămâne unul marginal și, la limită, inutil. Nu există nicio rațiune de a recunoaște o valoare probativă expresă probelor din auzite, întrucât prezumția de nevinovăție nu poate fi combătută de asemenea manieră. Între statutul constituțional al prezumției de nevinovăției, ca principiu fundamental al procesului penal, și inovația procedurală a admisibilității probelor din auzite este evident că trebuie preferată cea dintâi.

Unele aspecte în legătură cu obligativitatea emiterii deciziilor de impunere și consecințele neemiterii acestor decizii

Some references in relation to tax decisions and the consequences of not issuing these decisions

Conf. univ. dr. **Alin TRĂILESCU***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

Starting from the existing confusions in the practice of fiscal authorities and courts, we proposed to clarify the interpretation and application of the provisions of the Fiscal Procedure Code regarding the establishment of taxes, as well as the provisions of art. 23 of Law no. 554/2004 in the particular situation in which, as a consequence of the annulment of the normative act establishing taxes, taxpayers request the restitution from the public budget of the sums of money not owed.

Keywords: *Establishing taxes; taxation decisions; annulment of the normative act of establishing taxes; tax refund.*

Rezumat

Pornind de la confuziile existente în practica organelor fiscale și a instanțelor de judecată, ne-am propus să clarificăm interpretarea și aplicarea dispozițiilor Codului de procedură fiscală referitoare la stabilirea impozitelor, precum și a prevederilor art. 23 din Legea nr. 554/2004 în situația particulară în care, ca și consecință a anulării actului normativ de stabilire a impozitelor, contribuabilii solicită restituirea de la bugetul public a sumelor de bani plătite nedatorat.

Cuvinte-cheie: *Stabilirea impozitelor, deciziile de impunere, anularea actului normativ de stabilire a impozitelor, restituirea impozitelor.*

1. Premise

Idea acestui studiu ne-a fost sugerată de unele tendințe ale practicii administrative și judecătorești în sensul neobligativității emiterii deciziilor de impunere pentru stabilirea unor obligații fiscale.

* alin.trailescu@e-uvt.ro

Astfel, Direcția Fiscală a Municipiului Timișoara a susținut printr-o adresă că nu avea obligația să emită decizii de impunere pentru stabilirea în sarcina unor contribuabili a impozitelor pe clădirile nerezidențiale, aferente anului 2022 și, totodată, a refuzat restituirea sumelor de bani încasate cu această destinație de la contribuabilii în cauză, pe care aceștia le-au plătit anticipat (la nivelul anului precedent) pentru a beneficia de bonificația de 10% la plata acestor impozite.

Mai mult, aceste impozite aferente anului 2022 au rămas fără suport legal ca urmare a anulării pe cale judecătorească a art. 1 alin. (5) lit. a) din HCLMT nr. 459/2021 privind majorarea impozitului pe clădirile nerezidențiale din proprietatea persoanelor fizice, pentru anul 2022¹.

Or, plata de către contribuabili a impozitelor stabilite în baza unei hotărâri nelegale a consiliului local și fără a exista decizii de impunere emise de către organul fiscal reprezintă o plată nedatorată care dă dreptul plătitorilor la întoarcerea acesteia, adică la restituirea de către organul fiscal a impozitelor încasate nelegal.

2. Critici aduse opiniei privind neobligativitatea emiterii deciziilor de impunere

Referitor la obligația organului fiscal de a stabili impozitul pe clădirile nerezidențiale prin decizie de impunere, într-o speță² s-a reținut că: „În acord cu susținerile părții (DFMT – n.n.), organul fiscal nu avea obligația de a emite pe seama reclamantilor decizii de impunere pentru plata impozitului pe clădiri pentru anul 2022, în cazul acestora nefiind îndeplinite condițiile prevăzute la art. 95 alin. (2) și (6) din Legea nr. 207/2015, respectiv când organul fiscal stabilește sau modifică baza de impozitare ca urmare a unei verificări documentare, a unei inspecții fiscale ori a unei verificări a situației fiscale personale, ori în cazul în care contribuabilul nu își achită sumele de bani cu care figurează în evidența organului fiscal (reclamantii efectuând plata impozitului la data de 14.03.2022)”.

Altfel spus, s-a considerat că, potrivit dispozițiilor art. 95 alin. (2) și (6) C. pr. fisc., organul fiscal nu are obligația de a stabili impozitele prin decizii de impunere decât atunci când contribuabilul este supus unui control fiscal ori dacă acesta nu își achită de bună voie impozitele.

Or, acest raționament este total greșit, pentru următoarele considerente:

– Are la bază o interpretare greșită a dispozițiilor art. 95 alin. (2) și (6) C. fisc. care nu pot fi interpretate în sensul că organul fiscal ar avea obligația să stabilească impozitele prin decizii de impunere numai în situațiile în care contribuabilul este supus unui control fiscal sau nu își achită de bunăvoie impozitele.

În acest sens, în continuare, vom dezvolta aceste susțineri ale noastre și, pentru a fi mai elocvenți în expunere, vom începe cu citarea dispozițiilor art. 95 alin. (2) și (6) C. pr. fisc., potrivit cărora:

¹ S. civ. nr. 65/PI/01.02.2023 pronunțată de Trib. Timiș, S. cont. adm. și fisc., rămasă definitivă prin Dec. civ. nr. 600/08.06.2023, pronunțată de C. Ap. Timișoara, S. cont. adm. și fisc., nepublicate.

² S. civ. nr. 626/03.07.2024 pronunțată de Trib. Timiș, S. cont. adm. și fisc., nedefinitivă, nepublicată.

„(2) Organul fiscal emite decizie de impunere ori de câte ori acesta stabilește sau modifică baza de impozitare ca urmare a unei verificări documentare, a unei inspecții fiscale ori a unei verificări a situației fiscale personale, efectuate în condițiile legii”.

(6) Decizia de impunere și decizia referitoare la obligațiile de plată accesorii constituie și înștiințări de plată, de la data comunicării acestora, în condițiile în care se stabilesc sume de plată”.

Astfel, interpretând literal aceste prevederi legale rezultă, *ab initio*, că alin. (6) al art. 95 C. pr. fisc. nu prezintă relevanță sub aspectul obligativității stabilirii impozitelor prin decizii de impunere, iar alin. (2) al art. 95 nu prevede că organul fiscal ar avea obligația să emită decizii de impunere numai atunci când contribuabilul nu plătește de bunăvoie obligațiile fiscale.

De asemenea, interpretând literal art. 95 alin. (2) C. pr. fisc., precitat, nu rezultă nici faptul că obligația organului fiscal de a emite decizii de impunere subzistă numai atunci când acesta stabilește impozitele în urma unor controale fiscale. Dimpotrivă, acest articol de lege, fără a conține o mențiune restrictivă în sensul că deciziile de impunere trebuie emise „numai în anumite situații”, stabilește că, în cazul particular în care organul fiscal modifică baza de impozitare (spre pildă, majorează venitul sau profitul impozabil), în urma unor controale fiscale, trebuie să emită decizii de impunere pentru a stabili impozitele în acord cu baza impozabilă reală, ceea ce, de altfel, este firesc.

Această concluzie rezultă nu numai din interpretarea literală a art. 95 alin. (2) C. pr. fisc., dar și din interpretarea sistematică a acestui articol de lege prin raportare la art. 93 C. pr. fisc., în acest sens fiind art. 13 alin. (3) C. pr. fisc. care dispune că „Prevederile legislației fiscale se interpretează unele prin altele, dând fiecăreia înțelesul ce rezultă din ansamblul legii”. Altfel spus, art. 95 alin. (2) C. pr. fisc. nu se poate interpreta izolat, ci numai în relație cu art. 93 C. pr. fisc. care face parte din Cap. I – „Dispoziții generale” aparținând Titlului V – „Stabilirea creanțelor fiscale”, iar din coroborarea acestor texte de lege rezultă că în toate situațiile, fără excepții, organul fiscal trebuie să stabilească impozitele prin decizii de impunere. Astfel, art. 93 alin. (2) lit. a) C. pr. fisc. prevede, cu titlu de regulă generală, că creanțele fiscale se stabilesc prin declarație de impunere, iar, în continuare, art. 93 alin. (2) lit. b) C. pr. fisc. prevede că creanțele fiscale se stabilesc prin decizie de impunere emise de organul fiscal, în celelalte cazuri. Or, „celelalte cazuri” sunt acelea în care impozitele nu se stabilesc prin declarații de impunere ale contribuabililor, așa cum rezultă din coroborarea textelor de la lit. a) și b) din alin. (2) al art. 93. În ce privește art. 95 alin. (2) C. pr. fisc., acesta nu derogă de la dispozițiile de principiu ale art. 93 alin. (2) lit. b) C. pr. fisc., precitat, ci se referă la situația particulară a stabilirii impozitelor în urma controalelor fiscale.

Sușinerile noastre sunt întărite și de dispozițiile art. 152 alin. (2) și art. 153 alin. (1) C. pr. fisc., rezultând, de asemenea, că organul fiscal are obligația de a stabili impozitele prin decizii de impunere, iar în lipsa acestora nu se poate pretinde că există dreptul organului fiscal la încasarea impozitelor și obligația corelativă a contribuabilului de a plăti impozitele. Astfel, art. 152 alin. (2) prevede: „Colectarea creanțelor fiscale se face în temeiul unui titlu de creanță fiscală sau al unui titlu executoriu, după caz”, iar art. 153 alin. (1) C. pr. fisc. prevede că: „În scopul exercitării activității de colectare a creanțelor fiscale, organul fiscal

organizează, pentru fiecare contribuabil/plătitor, evidența creanțelor fiscale și modul de stingere a acestora. Evidența se organizează pe baza titlurilor de creanță fiscală și a actelor referitoare la stingerea creanțelor fiscale”. În continuare, art. 159 alin. (2) C.pr. fisc. prevede că: „Certificatul de atestare fiscală se eliberează pe baza datelor cuprinse în evidența creanțelor fiscale a organului fiscal local și cuprinde obligațiile fiscale restante și, după caz, obligațiile fiscale scadente până în prima zi a lunii următoare depunerii cererii, precum și alte creanțe bugetare individualizate în titluri executorii emise potrivit legii și existente în evidența organului fiscal local în vederea recuperării”, rezultând și din acest articol de lege că impozitele trebuie stabilite de organul fiscal prin decizii de impunere, iar aceasta este o obligație a organului fiscal, care nu are un drept de apreciere în ce privește stabilirea impozitelor prin emiterea sau nu a deciziilor de impunere.

Așadar, nu se poate accepta opinia potrivit căreia obligația contribuabililor de a plăti impozitele pe clădiri s-a născut direct din dispozițiile Codului fiscal sau din prevederile HCLMT nr. 459/2021 de stabilire a impozitelor și taxelor locale, pentru anul 2022, întrucât acestea, fiind acte normative, conțin reglementări generale și abstracte, care trebuie puse în aplicare la situații concrete și persoane determinate prin acte administrative individuale, iar acestea sunt deciziile de impunere, susținerea noastră fiind desprinsă și din prevederile art. 16 alin. (3) C. pr. fisc. Astfel, acest articol de lege prevede că „Raportul de drept procedural fiscal cuprinde totalitatea drepturilor și obligațiilor care apar în legătură cu administrarea creanțelor fiscale”, iar activitatea de administrare a creanțelor fiscale presupune, între altele, stabilirea impozitelor, întrucât așa prevede art. 1 pct. (2) lit. b) C. pr. fisc. Or, așa cum am arătat, stabilirea impozitelor se face de organul fiscal numai prin intermediul deciziilor de impunere, adică prin titluri de creanță fiscală, în acest sens dispunând art. 1 pct. 37 C. pr. fisc.

Deci, din toate aceste prevederi legale rezultă neîndoielnic că impozitele trebuie individualizate de către organul fiscal, prin decizii de impunere, iar a afirma contrariul, și anume că organul fiscal ar avea dreptul să încaseze sume de bani la buget fără ca acestea să fie stabilite prin decizii de impunere reprezintă o gravă eroare de interpretare a legii care, dacă ar fi acceptată, ar face inaplicabile o serie de instituții fundamentale care se circumscriu procedurii fiscale:

– Dispozițiile art. 94 C. pr. fisc. referitoare la stabilirea creanțelor fiscale sub rezerva verificării ulterioare³, în sensul că, neexistând o decizie de impunere, organul fiscal nu poate reveni asupra acesteia, din oficiu sau la cererea contribuabilului, pentru a mări sau micșora, după caz, cuantumul creanței fiscale.

³ În legătură cu stabilirea creanțelor fiscale sub rezerva verificării ulterioare, art. 94 C. pr. fisc. prevede că: (1) Cuantumul creanțelor fiscale se stabilește sub rezerva verificării ulterioare, cu excepția cazului în care stabilirea a avut loc ca urmare a unei inspecții fiscale sau a unei verificări a situației fiscale personale. (2) Decizia de impunere sub rezerva verificării ulterioare poate fi desființată sau modificată, din inițiativa organului fiscal ori la solicitarea contribuabilului/plătitorului, pe baza constatărilor organului fiscal competent. (3) Rezerva verificării ulterioare se anulează numai la împlinirea termenului de prescripție a dreptului de a stabili creanțe fiscale sau ca urmare a inspecției fiscale ori a verificării situației fiscale personale, finalizată cu raport de inspecție/raport de verificare și decizie emisă potrivit prevederilor art. 131, 145 și 146, după caz. (...)”.

– Dispozițiile art. 47 și art. 48 C. pr. fisc. referitoare la comunicarea⁴ și opozabilitatea⁵ actului administrativ fiscal, iar în practică cele mai multe asemenea acte sunt deciziile de impunere.

– Dispozițiile art. 46⁶ și art. 49⁷ C. pr. fisc. referitoare la valabilitatea actelor administrative fiscale, precum și dispozițiile art. 268⁸ și urm. C. fisc. referitoare la contestarea acestor acte. Cu alte cuvinte, dacă s-ar putea colecta impozite fără ca acestea să fie stabilite prin decizii de impunere, ar însemna ca impozitele să nu poate fi contestate, ceea ce echivalează cu încălcarea dreptului fundamental de acces la justiție prevăzut de art. 21⁹ din Constituție.

– Dispozițiile art. 110 alin. (1) – (2)¹⁰ C. pr. fisc. referitoare la prescripția dreptului organului fiscal de a stabili creanțele fiscale, în sensul că, în lipsa deciziilor de impunere, contribuabilii nu se pot apăra prin invocarea prescripției în ipoteza în care sunt constrânși la plata impozitelor.

– Dispozițiile art. 215 alin. (1)¹¹ C. pr. fisc. referitoare la prescripția dreptului organului fiscal de a obține executarea silită, întrucât termenul de prescripție curge, în cazul executării silite, de la data când se naște creanța fiscală a organului fiscal și obligația corelativă a contribuabilului, adică de la data emiterii deciziei de impunere.

– Dispozițiile art. 226 C. pr. fisc. care stabilesc reguli de bază pentru efectuarea executării silite a creanțelor fiscale, în sensul că: „(1) Executarea silită a creanțelor fiscale se efectuează în temeiul unui titlu executoriu emis potrivit prevederilor prezentului Cod de

⁴ Procedura și modalitățile de comunicare a actului administrativ fiscal sunt reglementate de art. 47 C. pr. fisc., iar alin. (1) al acestui articol de lege prevede, cu titlu de principiu, că: „Actul administrativ fiscal trebuie comunicat contribuabilului/ plătitorului căruia îi este destinat”.

⁵ În lipsa comunicării actului administrativ fiscal, intervine sancțiunea inopozabilității acestuia, iar în acest sens este art. 48 C. pr. fisc., care are următorul conținut: „(1) Actul administrativ fiscal produce efecte din momentul în care este comunicat contribuabilului/plătitorului sau la o dată ulterioară menționată în actul administrativ comunicat, potrivit legii. (2) Actul administrativ fiscal care nu a fost comunicat potrivit art. 47 nu este opozabil contribuabilului/plătitorului și nu produce niciun efect juridic”.

⁶ Art. 46 C. pr. fisc. se referă la elementele pe care trebuie să le conțină actul administrativ fiscal, astfel încât acesta să fie valabil.

⁷ Art. 49 C. pr. fisc. reglementează situațiile în care intervine nulitatea sau, după caz, anulabilitatea actului administrativ fiscal.

⁸ Art. 268 C. pr. fisc. conține prevederi referitoare la posibilitatea de contestare a titlurilor de creanță fiscală și actelor administrative fiscale.

⁹ Art. 21 din Constituție are următorul conținut: „(1) Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. (2) Nici o lege nu poate îngreuna exercitarea acestui drept. (3) Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil. (4) Jurisdicțiile speciale administrative sunt facultative și gratuite”.

¹⁰ Art. 110 C. pr. fisc. prevede, la alin. (1), că „Dreptul organului fiscal de a stabili creanțe fiscale se prescrie în termen de 5 ani, cu excepția cazului în care legea dispune altfel” și, la alin. (2), că „Termenul de prescripție a dreptului prevăzut la alin. (1) începe să curgă de la data de 1 iulie a anului următor celui pentru care se datorează obligația fiscală, dacă legea nu dispune altfel”.

¹¹ Art. 215 alin. (1) prevede că: „Dreptul organului de executare silită de a cere executarea silită a creanțelor fiscale se prescrie în termen de 5 ani de la data de 1 ianuarie a anului următor celui în care a luat naștere acest drept”.

către organul de executare silită competent potrivit art. 30, 37 și 38. (2). În titlul executoriu emis, potrivit legii, de organul de executare silită prevăzut la alin. (1) se înscriu creanțele fiscale, principale și accesorii, neachitate la scadență, stabilite și individualizate în titluri de creanță fiscală întocmite și comunicate în condițiile legii, precum și creanțele bugetare individualizate în alte înscrisuri care, potrivit legii, constituie titluri executorii. Niciun titlu executoriu nu se poate emite în absența unui titlu de creanță fiscală emis și comunicat în condițiile legii sau a unui înscris care, potrivit legii, constituie titlu executoriu. (...) (4) Titlul de creanță devine titlu executoriu la data la care se împlinește scadența sau termenul de plată prevăzut de lege”.

– Dispozițiile art. 31 alin. (2) din Constituție potrivit cărora: „Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal”, precum și art. 41 alin. (2) lit. c) din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene care impune obligația autorităților publice de a-și motiva actele, iar motivarea deciziilor administrative reprezintă un principiu de bază la nivel european de natură să protejeze particularul împotriva abuzului și arbitrariului autorităților publice.

Astfel, și din aceste considerente rezultă că, în lipsa deciziei de impunere, contribuabilul nu poate înțelege sarcina fiscală, adică impozitul pe care îl pretinde la plată organul fiscal.

3. Argumente în sensul restituirii impozitelor fără suport legal și fără decizii de impunere

Referitor la dreptul contribuabililor de a li se restitui sumele de bani plătite cu titlu de impozit pe clădiri în condițiile în care, ulterior plății, a intervenit anularea pe cale judecătorească a art. 1 alin. (5) lit. a) din HCLMT nr. 459/2021 privind majorarea impozitului pe clădirile nerezidențiale din proprietatea persoanelor fizice, pentru anul 2022, în practica administrativă și judecătorească s-a dat o interpretare greșită dispozițiilor art. 23 din Legea nr. 554/2004, dar și a Deciziei (CDCD) nr. 10/2015¹² (care, de altfel, nici nu se aplică în contextul în care nu au fost emise decizii de impunere care să poată fi contestate pe calea contenciosului administrativ). Astfel, s-a considerat că organul fiscal, deși a încasat o sumă de bani în mod nelegal și necuvenit, nu trebuie să o restituie, confirmându-se ilegalitățile comise de acesta anterior anulării HCL nr. 459/2021.

Or, o asemenea opinie nu poate fi acceptată pentru următoarele considerente:

1) În primul rând, sfidează dispozițiile art. 1 din Constituție potrivit cărora: „(3) România este stat de drept (...) în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, (...) dreptatea (...) reprezintă valori supreme (...) și sunt garantate”, precum și prevederile art. 139 alin. (2) din Constituție potrivit cărora: „Impozitele și taxele locale se stabilesc de consiliile locale sau județene, în limitele și în condițiile legii”.

2) În al doilea rând, art. 23 din Legea nr. 554/2004 nu se interpretează în sensul că organul fiscal are dreptul să refuze restituirea impozitelor nelegale pentru singurul motiv că

¹² Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 458 din 25 iunie 2015.

le-a încasat mai înainte de anularea actului normativ de stabilire a acestora, întrucât ar însemna să devină inaplicabil art. 168 alin. (1) C. pr. fisc. care prevede expres, în considerarea principiului legalității impunerii prevăzut de art. 4 C. pr. fisc., că: „Se restituie, la cerere, contribuabilului/plătitorului orice sumă plătită sau încasată fără a fi datorată”.

În mod corect, art. 23 din Legea nr. 554/2004 care prevede că: „Hotărârile judecătorești definitive și irevocabile prin care s-a anulat în tot sau în parte un act administrativ cu caracter normativ sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor”, se interpretează în sensul că:

– Pe de o parte, actul administrativ normativ, fiind anulat, nu mai poate produce niciun efect juridic în viitor, în sensul că nu mai pot fi emise acte administrative individuale în baza acestuia; Mai concret spus, organul fiscal, deși se află în termenul de prescripție a dreptului de a stabili impozitele pe clădiri în sarcina contribuabililor pentru anul 2022, nu mai poate emite decizii de impunere pe numele acestora în baza prevederilor art. 1 alin. (5) lit. a) din HCL nr. 459/2021, întrucât acestea au fost anulate de instanță.

– Pe de altă parte, art. 23 din Legea nr. 554/2004 se interpretează în sensul că anularea actului administrativ normativ nu atrage automat și desființarea actelor administrative individuale emise în baza acestuia până la momentul anulării sale. Cu toate acestea, este permisă contestarea actelor individuale emise anterior anulării actului normativ, cu consecința desființării retroactive a acestora, iar în acest sens este Decizia (CDCD) nr. 10/2015. Cu alte cuvinte, dacă organul fiscal ar fi emis decizii de impunere, contribuabilii ar fi avut dreptul să le conteste înainte sau după momentul anulării actului normativ (HCL nr. 459/2021) prin care au fost instituite impozitele majorate, în funcție de momentul la care aceste decizii le-ar fi fost comunicate, cu consecința restituirii sumelor de bani încasate nelegal și nedatorat de către organul fiscal.

De altfel, Curtea Constituțională s-a pronunțat prin Decizia nr. 914/2009¹³ în sensul că art. 23 din Legea nr. 554/2004 nu îngreădește liberul acces la justiție, iar, precizăm noi, în condițiile în care contribuabilii contestă decizia prin care organul fiscal a refuzat să le restituie sumele de bani încasate nelegal, emisă ulterior anulării art. 1 alin. (5) lit. a) din HCL nr. 459/2021, acțiunea în anulare a acestei decizii este admisibilă prin raportare la art. 168 alin. (1) C. pr. fisc., și întemeiată prin raportare la principiul legalității impunerii, dacă cererea de restituire a fost formulată în cadrul termenului de prescripție de 5 ani prevăzut de art. 219 alin. (1) C. pr. fisc. Astfel, acest articol de lege prevede că: „Dreptul contribuabilului/plătitorului de a cere restituirea creanțelor fiscale se prescrie în termen de 5 ani de la data de 1 ianuarie a anului următor celui în care a luat naștere dreptul la restituire”. Or, dreptul contribuabililor de a contesta refuzul organului fiscal și de a cere restituirea sumelor de bani s-a născut la data când s-a dispus anularea art. 1 alin. (5) lit. a) din HCLMT nr. 459/2021 în ceea ce privește majorarea impozitului pe clădirile nerezidențiale din proprietatea persoanelor fizice.

– În fine, art. 23 din Legea nr. 554/2004 se interpretează în sensul că anularea actului administrativ normativ nu atrage desființarea actelor administrative individuale emise în

¹³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 544 din 5 august 2009.

baza acestuia în situația în care, anterior anulării actului normativ, au fost respinse contestațiile îndreptate împotriva actelor individuale, întrucât s-ar încălca dispozițiile referitoare la autoritatea lucrului judecat, iar în acest sens este, de asemenea, Decizia (CDCD) nr. 10/2015.

3) În al treilea rând, nici legea și nici Decizia (CDCD) nr. 10/2015 nu stabilesc că, în urma anulării actului normativ de stabilire a impozitelor, nu se restituie impozitele încasate în baza acestuia. De altfel, o asemenea aserțiune nici nu s-ar putea accepta pentru că ar contraveni principiului legalității impunerii și scopului art. 168 alin. (1) C. pr. fisc., reflectate în Decizia (RIL) nr. 24/2011¹⁴, din care se desprind următoarele argumente care susțin opinia noastră:

– În acord cu jurisprudența CJUE și CEDO menționată în Decizia (RIL) nr. 24/2011, principiul general este acela că statele membre trebuie să ramburseze taxele percepute în mod nelegal, iar rambursarea acestor taxe nu poate să fie condiționată de contestarea actelor fiscale la momentul plății lor, întrucât, în caz contrar, s-ar încălca dreptul fundamental al contribuabililor la un remediu efectiv, prevăzut de art. 13 din Convenția europeană a drepturilor omului; Cu atât mai mult în cazul în care nici nu există decizii de impunere emise de organul fiscal, contribuabilii sunt îndreptățiți, în mod indiscutabil, la restituirea sumelor de bani plătite nedatorat.

– În plus, Codul de procedură fiscală reglementează, în mod distinct, procedura de restituire a sumelor de la buget (art. 168 și urm.) de procedura contestării actelor administrative fiscale (art. 268 și urm.), iar a susține că restituirea sumelor încasate nelegal este condiționată, în toate cazurile, de contestarea deciziilor de impunere, ar însemna să acceptăm înlăturarea de la aplicare a procedurii speciale de restituire a impozitelor nedatorate, cu încălcarea principiului „*actus interpretandus est potius ut valeat quam pereat*” (textul de lege trebuie interpretat în sensul în care ar produce efecte, iar nu în sensul în care n-ar produce niciunul). De altfel, individualitatea și particularitățile fiecăreia din aceste două proceduri speciale nu pot fi contestate, întrucât și finalitatea acestora este diferită, în sensul că anularea deciziilor de impunere are ca și consecință înlăturarea lor din realitatea juridică pentru motive legate de nelegalitatea lor intrinsecă, iar cenzurarea refuzului nejustificat de soluționare a cererii de restituire a impozitelor are ca și efect obligarea organului fiscal la rambursarea acestor impozite încasate nelegal la bugetul public, din orice alt motiv, unul dintre aceste motive putând fi constatarea invalidității normei juridice înseși care a stat la baza constituirii impozitului respectiv.

În concluzie, art. 168 alin. (1) C. pr. fisc. potrivit căruia „Se restituie, la cerere, contribuabilului/plătitorului orice sumă plătită sau încasată fără a fi datorată”, nu poate fi ignorat de organul fiscal, ci, dimpotrivă acesta trebuie să aplice principiile de bază ale fiscalității, precum legalitatea impunerii și cooperarea loială între organele fiscale și contribuabili.

¹⁴ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1 din 3 ianuarie 2012.

Concluzii

Stabilirea impozitelor de către organele fiscale se poate face numai prin decizii de impunere, această activitate fiind circumscrisă procedurii de administrare a creanțelor fiscale. Astfel, în lipsa unor decizii de impunere, adică a unor titluri de creanță fiscală, emise și comunicate contribuabililor în condițiile legii, organele fiscale nu pot pretinde și încasa impozitele, iar sumele încasate cu nerespectarea acestor rigori procedurale sunt supuse restituirii.

De asemenea, independent de contestarea deciziilor de impunere emise pe seama contribuabililor, organele fiscale trebuie să restituie impozitele încasate nelegal, în baza unui act administrativ normativ anulat pe cale judecătorească, întrucât trebuie să prevaleze principiile legalității impunerii, bunei-credințe și cooperării loiale între organele fiscale și contribuabili.

Complicitatea la infracțiunile bilaterale de corupție în practica Înaltei Curți de Casație și Justiție

Complicity in bilateral corruption offenses in the practice of the High Court of Cassation and Justice

Miruna-Nicoleta ALEXE*

Masterand, Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

This article aims to present and critically analyze the doctrinal guidelines over the years, corroborated with the practice of the High Court of Cassation and Justice, regarding the position of the accomplice in the criminal triangle of the acts of corruption. Although assigning the correct legal framework does not seem such a difficult task at first sight, the non-uniform practice and divergent opinions confirm otherwise. Thus, we want to highlight the complexity of the situation of the accomplice in these crimes in the light of this article.

Keywords: *accomplice; corruption offenses; intermediary; bribery.*

Rezumat

Prezentul articol urmărește să prezinte și să analizeze critic orientările doctrinare de-a lungul anilor, coroborate cu practica Înaltei Curți de Casație și Justiție, în ceea ce privește poziția complicelui în triunghiul infracțional al faptelor de corupție. Deși atribuirea încadrării juridice corecte nu pare o sarcină atât de grea la prima vedere, practica neunitară și divergențele de opinii confirmă contrariul. Astfel, dorim să punem în lumina acestui articol complexitatea situației complicelui în cazul acestor infracțiuni.

Cuvinte-cheie: *complice, infracțiuni de corupție, intermediar, luare de mită, dare de mită.*

I. Aspecte introductive

Conceptul de „corupție” analizat fie din perspectiva subiectului activ (mituit – mituitor sau traficant de influență – cumpărător de influență), fie din perspectiva complicelui ca participant la infracțiunea de corupție (intermediar), a reprezentat încă de la începuturile

* miruna.alexe99@e-uvt.ro.

formelor de organizare juridico-sociale¹ un real obstacol în ceea ce privește procesul de evoluție al unei societăți.

În ceea ce privește faptele de corupție, sistemul de drept penal român le-a categorisit ca fiind infracțiuni bilaterale cu incriminare disociată. Față de alte sisteme de drept unde „dedublarea” juridică sau „convenția” de mituire nu reprezintă decât un act de participație la infracțiunea principală, perspectiva autohtonă simplifică cadrul legislativ, incriminând distinct faptele de luare și de dare de mită, respectiv de trafic de influență și cumpărare de influență. Altfel spus, în sistemul Codului penal român corupția pasivă și corupția activă constituie infracțiuni de sine stătătoare; corupătorul – adică mituitorul – nu este sancționat ca participant la infracțiunea de luare de mită în calitate de instigator sau complice (cum era în sistemul Codului penal din 1864), ci ca autor al unei infracțiuni de sine stătătoare².

Analizând prin prisma dreptului comparat, vom prezenta succint, cu titlu exemplificativ, trei dintre cele mai interesante abordări legate de modalitatea incriminării infracțiunilor de corupție în legislația penală din: Slovenia, Spania și Germania.

În Codul penal al Republicii Slovenia, infracțiunile de corupție de luare și dare de mită sunt incriminate disociat (asemănător abordării legiuitorului nostru). Totuși, o remarcă de-a dreptul interesantă este reprezentată de multitudinea de incriminări autonome care sancționează comportamente specifice și derivate din infracțiunile „clasice” de luare și dare de mită, și anume: abuzul de funcție sau de încredere în activități comerciale (art. 240 C. pen.), acceptarea neautorizată a darurilor (art. 241 C. pen.), acordarea neautorizată a darurilor (art. 242 C. pen.).

În cazul perechii de infracțiuni de corupție de trafic de influență și cumpărare de influență la prima vedere ar părea că nu mai putem discuta despre infracțiuni bilaterale cu incriminare disociată. Totuși, și în cazul acesta legiuitorul sloven incriminează distinct cele două infracțiuni. Cumpărarea de influență poate fi percepută drept un simplu act de participație la infracțiunea de trafic de influență, purtând denumirea marginală de: oferirea unor daruri pentru trafic de influență (art. 264 C. pen.). În realitate însă, își păstrează autonomia, urmând ca infracțiunea de trafic de influență să o întâlnim sub denumirea de: acceptarea unor beneficii pentru traficul de influență (art. 263 C. pen.).

Atât în cazul legiuitorului spaniol, cât și în cazul legiuitorului german, raționamentul din spatele incriminării acestei categorii de infracțiuni de corupție este similar. Asemănarea fundamentală constă în clasificarea și denumirea faptelor de luare și dare de mită în funcție de domeniul profesional din care face parte funcționarul public. Spre exemplu, în Codul penal al Regatului Spaniei întâlnim infracțiuni de corupție în afaceri (art. 286²-286⁴), iar în Codul penal al Republicii Federale Germane se menționează luarea și darea de mită în domeniul medical (art. 299a-299b).

¹ S. Bogdan, D.A. Șerban, *Drept penal Partea specială, Infracțiuni contra patrimoniului, contra autorității, de corupție, de serviciu, de fals și contra ordinii și liniștii publice*, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 259.

² V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român, Partea specială, Volum IV*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 137.

Totuși, considerăm că merită menționate și următoarele diferențe de optică între cei doi legiuitori străini.

Pe de-o parte, în Codul penal al Regatului Spaniei întâlnim în Capitolul V, denumit în sens larg Corupția (art. 419-427), strategia legiuitorului spaniol de a incrimina disociat conduitele coruptibile specifice pentru luarea și darea de mită. Identic se procedează și în cazul Capitolului VI, denumit general Traficul de influență (art. 428-431), unde sunt sancționate infracțiunile bilaterale de trafic și cumpărare de influență. Găsim, așadar, interesantă această abordare a legiuitorului spaniol de a crea două capitole distincte, dar care sancționează în fond infracțiuni de corupție care lezează același obiect juridic.

Pe de altă parte, legiuitorul german incriminează în cadrul aceluiași capitol (Secțiunea XXX – Infracțiuni săvârșite în exercitarea unei funcții publice, art. 331-335) luarea de mită, darea de mită și cazuri deosebit de grave de dare și luare de mită. Ceea ce ne atrage atenția este perechea de infracțiuni bilaterale care face referire la primirea de foloase necuvenite (art. 331) și darea de foloase necuvenite (art. 333). În cazul ambelor, legiuitorul german sancționează, așadar, mita primită/ dată „în schimbul exercitării atribuțiilor de serviciu”.

Trecând la următoarea arie de discuție, identificăm ca fiind problematică, așadar, reținerea formei de participație a complicității la una dintre cele două perechi de infracțiuni de corupție. Încadrarea juridică în ceea ce-l privește pe complice a ridicat serioase probleme de-a lungul anilor atât în ceea ce privește practica instanțelor naționale, cât și practica Înaltei Curți de Casație și Justiție. Reglementarea actuală prevede că fapta de corupție poate fi realizată nemijlocit sau prin intermediul altei persoane („direct sau indirect”). Din punct de vedere al persoanei interpușe³, aceasta va răspunde în calitate de complice la infracțiunea de luare de mită ori la infracțiunea de dare de mită. Așadar, pe complice îl vom denumi în continuare intermediar, acesta fiind doar unul dintre rolurile pe care le poate avea complicele în triunghiul infracțional, dar aceasta este activitatea de interes pentru prezentul studiu.

Așadar, dorim să aducem în lumina discuțiilor 3 ipoteze generale (încadrări) în care se poate afla intermediarul trimis în judecată și, mai apoi, condamnat definitiv, prin prisma practicii Înaltei Curți de Casație și Justiție.

1) Intermediarul A este condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de complicitate la luare de mită prevăzută și pedepsită de art. 289⁴ C. pen., cu aplicarea art. 48 C. pen.

2) Intermediarul A este condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de complicitate la dare de mită prevăzută și pedepsită de art. 290⁵ C. pen., cu aplicarea art. 48 C. pen.

3) Intermediarul A este condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de complicitate la luare de mită prevăzută și pedepsită de art. 289 C. pen. în concurs cu infracțiunea de complicitate la dare de mită prevăzută și pedepsită de art. 290 C. pen., totul cu aplicarea art. 48 C. pen. și art. 38 C. pen.

³ G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *Codul penal. Comentariu pe articole*, Editura C. H. Beck, București, 2014, p. 623.

⁴ Aici putem să ne imaginăm că abordăm în oglindă și situația art. 291 C. pen. privind traficul de influență, în realitate fiind 6 ipoteze, iar nu 3.

⁵ *Idem supra* pentru situația art. 292 C. pen. privind cumpărarea de influență.

În cele ce urmează vom aborda simultan ipotezele 1 și 2, urmând ca ipoteza 3 să o analizăm separat.

II. Relevanța legăturii caracterizante

În decizia de speță nr. 327/A/2020 pronunțată în ședință publică la data de 4 noiembrie 2020⁶, Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut în esență calitatea de complice la infracțiunea de luare de mită a inculpatei A, care avea și calitatea de soție a inculpatului B (funcționar public trimis în judecată pentru infracțiunea de luare de mită). Aici situația a fost destul de clară, relația de mariaj dintre cei doi inculpați demonstrând fără echivoc ajutorul oferit soțului ei în ceea ce privea săvârșirea infracțiunii de luare de mită. Lucrurile se complică în momentul în care nu se poate stabili cu certitudine pe care dintre cele două infracțiuni bilaterale a facilitat-o complicele, din cauza relațiilor apropiate pe care le avea cu fiecare autor (de exemplu, atunci când funcționarul public și mituitorul s-au pus de acord asupra activității infracționale, iar la discuție a participat și această persoană care s-a oferit să preia suma de bani de la mituitor și să o predea funcționarului public⁷).

Discuția principală într-o asemenea situație, credem noi, decurge parcurgând două etape. Prima etapă se referă la descoperirea modului în care intermediarul a pătruns în triunghiul infracțional. Adică, cine l-a „recrutat” pentru a lua parte la „convenția” inițială, mituitorul sau mituitorul? De asemenea, mai întâlnită în practică este situația mai sus menționată, în care intermediarul se afla deja la discuția dintre cei doi autori și a ales voluntar să își aducă contribuția (să înlesnească/ să ajute în orice mod) la momentul săvârșirii faptelor.

După ce creionăm momentul introducerii intermediarului în firul narativ de desfășurare al infracțiunilor, putem trece la a doua etapă și anume, identificarea „beneficiarului final”. Așadar, intensitatea legăturii este cea care va decide la ce faptă a participat intermediarul din punct de vedere juridic⁸. Pentru aceasta este necesar să se probeze acea „apropiere” caracterizantă.

Bineînțeles că după parcurgerea ambelor etape, rezultatul acestora are un impact important asupra condamnatului în ceea ce privește alegerea și individualizarea pedepsei,

⁶ Prin motivele de apel, s-a precizat că, așa cum s-a arătat în rechizitoriu, la descrierea situației de fapt, s-a reținut în sarcina inculpatei o infracțiune unică de complicitate la luare de mită, ca fiind săvârșită în perioada martie 2012 – toamna 2013, atât în forma pretinderii, cât și în forma primirii sumei de 10.000 euro, arătându-se că activitatea de pretindere a sumei inițiale de bani, respectiv 50.000 euro a avut loc atât înainte de întâlnirea martorului denunțator cu inculpata A., cât și ulterior acesteia și că suma de 10.000 euro a fost plătită de martorul denunțator abia în primăvara anului 2013, astfel încât, deși consumată la momentul primei întâlniri dintre martorul denunțator și inculpată, fapta nu era epuizată, fiind vorba de o unitate legală a infracțiunii, așa cum a arătat și ICCJ, de exemplu în Dosarul nr. x/2016.

⁷ C. Rotaru-Radu, *Participația în cazul infracțiunilor de corupție*, articol publicat la data de 14 februarie 2018, disponibil la: <https://lege5.ro/gratuit/gi3dsobugayq/participatia-in-cazul-infracțiunilor-de-corupție>

⁸ S. Bogdan, D.A. Șerban, *Este intermediarul la dare de mită și un traficant de influență? Studii privind statutul juridic al intermediarului la dare de mită*, în Revista „Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia” nr. 2/2012 aprilie-iunie, p. 100.

pe lângă obiectivul final al procesului penal de aflare a adevărului și de tragere la răspundere a vinovaților. Mai concret, conform sistemului parificării legale consacrat de art. 49 C. pen. „Coautorul, instigatorul și complicele la o infracțiune săvârșită cu intenție se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ține seama de contribuția fiecăruia la săvârșirea infracțiunii, precum și de dispozițiile art. 74”.

Așadar, „miza” care îl privește pe intermediar este legată de misiunea instanței de a stabili răspunderea juridică legală corespunzătoare în sarcina acestuia din cauza diferențelor de regim sancționator. După cum se poate lesne observa în Codul penal luarea de mită este sancționată cel mai aspru, de la 3 la 10 ani, pe când celelalte infracțiuni de corupție (dare de mită, trafic de influență, cumpărare de influență) prezintă limite speciale inferioare, de la 2 la 7 ani.

III. Problematika reținerii unui concurs de infracțiuni pentru complice

În legătură cu acest subiect în doctrină au apărut mai multe reacții în ceea ce privește nelegalitatea reținerii unui concurs de infracțiuni pentru intermediar (ipoteza 3 de mai sus). O opinie susținută vehement este încălcarea principiului *ne bis in idem*, însă o atare argumentare pare ușor „șubredă” deoarece de esența acestui principiu se leagă excluderea sancționării unei persoane de două sau mai multe ori pentru aceeași faptă atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică⁹. Astfel, în contextul de față, nu vorbim despre o hotărâre definitivă, ci despre situația efectelor concursului formal de infracțiuni prevăzută de art. 38 alin. (2) C. pen.¹⁰.

Tocmai, raportat la aceleași efecte a luat naștere o a doua opinie (la care ne raliem și noi), care susține că nu putem pune în discuție nici măcar instituția concursului formal de infracțiuni, deoarece una dintre condițiile esențiale și cumulative ale acestei forme de pluralități de infracțiuni este însăși lezarea mai multor valori sociale. În cazul nostru, unica valoare socială lezată face referire la relațiile sociale privind prestigiul unor instituții, onestitatea și probitatea funcționarilor publici și a altor persoane care își desfășoară activitatea în cadrul acestora, relații care sunt incompatibile cu obținerea unor foloase necuvenite în legătură cu îndatoririle de serviciu¹¹.

Mai mult, s-a dezbătut inclusiv aplicabilitatea principiului *in dubio pro reo*, unde unii doctrinari au subliniat că în situația în care nu se poate stabili concret legătura caracterizantă între intermediar și unul dintre autori, ar trebui reținută infracțiunea cea mai gravă, și anume complicitate la luare de mită. Nu se poate invoca aici principiul *in dubio pro reo* pentru că nu există dubii în legătură cu existența faptelor sau vinovăția acestui intermediar.

⁹ V. Pașca, *Drept penal. Partea generală*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 41.

¹⁰ Există concurs formal de infracțiuni când o acțiune sau o inacțiune săvârșită de o persoană, din cauza împrejurărilor în care a avut loc sau a urmărilor pe care le-a produs, realizează conținutul mai multor infracțiuni.

¹¹ C. Rotaru, A.-R. Trandafir, V. Cioclei, *Drept penal. Partea specială II. Curs tematic*, Editura C.H. Beck, București, 2018, p. 213.

Așa cum am susținut anterior, din punct de vedere legal, faptele sale întrunesc condițiile pentru a se reține complicitate la dare de mită, dar și complicitate la luare de mită, dubiul poartă doar asupra faptului dacă intermediarul a contribuit la producerea infracțiunilor de dare, respectiv luare de mită, în considerarea mituitului sau în considerarea funcționarului public/privat¹².

Chiar dacă putem conchide că reținerea unui concurs, indiferent de motiv, ar reprezenta o răspundere excesivă a complicelui, o inechitate vădită întrucât acesta nu poate avea o situație mai grea decât autorul pe care a urmărit să-l ajute, totuși, Înalta Curte de Casație și Justiție în câteva decizii de speță a dispus contrariul. Cu caracter exemplificativ avem decizia nr. 1333/2013¹³ sau decizia nr. 142/A/2022¹⁴. În cea din urmă, starea de fapt a fost mai complexă astfel că nici organul de urmărire penală, nici instanța nu au putut distinge legătura „mai” caracterizantă, reținând în final o pluralitate de infracțiuni pentru inculpat. Pe scurt, inculpatul D (intermediarul) se afla în relații de prietenie cu inculpatul E (funcționar public- judecător trimis în judecată pentru infracțiunea de luare de mită) pentru care se presupune că s-a întâlnit cu inculpații A și B (trimiși în judecată pentru infracțiunea de luare de mită) dar cu care se presupune că a luat cel dintâi legătura.

Nu criticăm aici deciziile emise de Instanța Supremă, dorim doar să subliniem că reținerea unui concurs de infracțiuni în teorie nu este compatibilă cu situația complicelui la infracțiunile bilaterale. Desigur, ne-am putea imagina și excepții cum ar fi: situația în care intermediarul A îl ajută pe mituitul B să pretindă o sumă de bani de la mituitorul C, iar după o săptămână C (printr-o rezoluție infracțională distinctă) îi remite lui A o altă sumă de bani pentru a o oferi lui B. După cum am susținut mai sus, considerăm că ar fi inechitabilă și excesivă reținerea unui concurs formal de infracțiuni în cazul intermediarului, dar, în acest din urmă exemplu, vom analiza schimbarea de optică datorată specificității situației. Vom argumenta, așadar, posibilitatea reținerii unui concurs real de infracțiuni aici având în vedere verificarea condițiilor prevăzute de art. 38 alin. (1) C. pen.¹⁵

Prima observație ar fi să presupunem că intermediarul A nu a fost condamnat definitiv pentru niciuna dintre faptele ipotetice. Analizând mai departe, o altă condiție îndeplinită se bazează pe argumentul rezoluțiilor infracționale distincte. Cele două sume de bani fiind remise, respectiv primite, pentru a produce două rezultate distincte, au dat naștere, totodată, la două conduite separate pentru mituitor, respectiv pentru mituit. Astfel,

¹² C. Rotaru-Radu, *Participația în cazul infracțiunilor de corupție*, articol publicat la data de 14 februarie 2018, disponibil la: <https://lege5.ro/gratuit/gi3dsobugayq/participatia-in-cazul-infracțiunilor-de-corupție>.

¹³ Înalta Curte de Casație și Justiție, S. pen., dec. nr. 1333 din 17 aprilie 2013, disponibilă la: <https://www.scj.ro/1093/Detaili-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=100219#highlight=##>.

¹⁴ Înalta Curte de Casație și Justiție, S. pen., dec. nr. 142/A/2022 din 21 iulie 2022, disponibilă la: <https://www.scj.ro/1093/Detaili-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=192831#highlight=##>.

¹⁵ Există concurs real de infracțiuni când două sau mai multe infracțiuni au fost săvârșite de aceeași persoană, prin acțiuni sau inacțiuni distincte, înainte de a fi condamnată definitiv pentru vreuna din ele. Există concurs real de infracțiuni și atunci când una dintre infracțiuni a fost comisă pentru săvârșirea sau ascunderea altei infracțiuni.

observăm în prezenta ipoteză faptul că cele două perechi de infracțiuni de corupție s-au consumat la momente diferite (și la un interval de o săptămână între ele). Mai mult, în cazul primei rezoluții infracționale, mituitul B a inițiat scenariul infracțional prin acțiunea sa de a pretinde suma de bani, pe când, în a doua rezoluție infracțională, mituitorul C a stimulat conduita coruptibilă a funcționarului mituit B, C doar oferind suma de bani.

În fine, situația intermediarului A din acest triunghi infracțional credem că este una clar conturată date fiind cele două rezoluții infracționale realizate de aceeași persoană prin acțiuni distincte. A i-a ajutat în mod separat la obținerea unor rezultate diferite pe cei doi autori, în sarcina lui A reținându-se un concurs real de infracțiuni între infracțiunea de complicitate la luare de mită (îl ajută pe mituitul B să pretindă o sumă de bani de la mituitorul C) și infracțiunea de complicitate la dare de mită (C îi remite lui A o altă sumă de bani pentru a o oferi lui B).

Ideea cu care conchidem este că nu putem fi de acord cu reținerea unui concurs de infracțiuni dacă actul de înlesnire/ orice alt ajutor nu se poate stabili în folosul cui a fost realizat. Astfel, am îngreuna într-un mod vădit injust situația intermediarului care, de cele mai multe ori în realitate, nu beneficiază de produsul infracțiunii.

IV. Concluzii

O societate coruptă nu poate genera decât efecte negative care se răsfrâng asupra propriei evoluții. În cazul infracțiunilor de trafic și cumpărare de influență se presupune, fără a avea certitudinea, că funcționarul respectiv poate fi „cumpărat”, dar în cazul infracțiunilor de luare și dare de mită imaginea acestuia este mult mai agresiv amenințată, iar corecta desfășurare a raporturilor sociale de serviciu sunt lezate, pentru că raportul infracțional se naște direct între funcționar și cetățean. Tocmai de aceea, legiuitorului român a ales să plaseze infracțiunile de corupție la începutul Titlului V din partea specială a Codului penal și să incrimineze distinct comportamentele coruptibile care pot aduce atingere funcționării normale și prestigiului administrației publice în sens larg¹⁶.

Astfel, putem spune că pedepsirea efectivă și atribuirea unei încadrări juridice corecte reprezintă o parte din obiectivele imperios necesar de atins în combaterea criminalității de acest tip.

¹⁶ A. Fanu-Moca, *Drept penal. Partea specială II*, Editura C. H. Beck, București, 2019, p. 134.

Secțiunea de Drept privat

Hotărârea CJUE *Delta Stroy*: prezumția de nevinovăție și reputația persoanei juridice, înainte de toate

CJEU judgment *Delta Stroy*: the presumption of innocence and the reputation of the legal person, above all

Conf. univ. dr. **Flaminia STÂRC-MECLEJAN***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

„[B]etter that ten guilty persons escape than that one innocent suffer.”¹

„It takes 20 years to build a reputation and five minutes to ruin it.”²

Abstract

The presumption of innocence is one of the most important guarantees of the criminal procedure and especially of the right to defence. On 10 November 2022, the Court of Justice of the European Union delivered a judgment on a preliminary question of interpretation concerning Articles 4 and 5 of Council Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on the confiscation of the products, instruments and assets related to the crime, as well as on Article 48 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union on the presumption of innocence and the right of defence. By its decision, the CJEU admitted that the principle of guaranteeing the presumption of innocence does not prevent a member state from establishing presumptions of fact or law, but that they must be strictly regulated and preserve the right of defence. This was not respected in this case, even if the legal person could request the reopening of the procedure in order to obtain relief from the financial sanction that was applied to it, especially if the natural person who had the power to hire or represent him was exempt from the accusations that were brought against them. However, according to the CJEU, the objective of protecting the financial interests of the Union, which the provisions in dispute pursue, cannot justify a disproportionate attack on the guarantees contained in Article 48 of the Charter.

* flaminia.starc@e-uvt.ro.

¹ Hotărârea *Coffin v. United States*, 156 U.S. 432, 456 (1895), disponibilă la adresa: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/156/432/>.

² Warren Buffet, citat disponibil la adresa: <https://www.forbes.com/sites/zackfriedman/2018/10/04/warren-buffett-best-quotes/>.

Keywords: *presumption of innocence; legal persons; reputation; Article 48 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union; CJEU Delta Stroy judgment.*

Rezumat

Prezumția de nevinovăție este una dintre cele mai importante garanții ale procedurii penale și mai ales ale dreptului la apărare. La 10 noiembrie 2022, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a pronunțat o hotărâre cu privire la o întrebare preliminară de interpretare referitoare la articolele 4 și 5 din Decizia-cadru 2005/212/JAI a Consiliului din 24 februarie 2005 privind confiscarea produselor, instrumentelor și bunurilor aferente infracțiunii, precum și la articolul 48 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene privind prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare. Prin hotărârea sa, CJUE a admis că principiul garanțării prezumției de nevinovăție nu se opune ca un stat membru să instituie prezumții de fapt sau de drept, dar acestea trebuie să fie strict reglementate și să prezerve dreptul la apărare. Acest lucru nu este respectat în speța de față, chiar dacă persoana juridică poate solicita redeschiderea procedurii în vederea obținerii exonerării de sancțiunea financiară care i-a fost aplicată, printre altele în cazul în care persoana fizică care are puterea de a o angaja sau de a o reprezenta este disculpată în raport cu acuzațiile care îi erau aduse. Or, potrivit CJUE, obiectivul de protecție a intereselor financiare ale Uniunii, pe care îl urmăresc dispozițiile în litigiu, nu poate justifica un atac disproportionat la adresa garanțiilor cuprinse în articolul 48 din Cartă.

Cuvinte-cheie: *prezumția de nevinovăție, persoane juridice, reputație, articolul 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, hotărârea CJUE Delta Stroy.*

Prezumția de nevinovăție este una dintre cele mai importante garanții ale procedurii penale și mai ales ale dreptului la apărare. Deși privită drept garanție procesuală în contextul procesului penal propriu-zis, prezumția de nevinovăție are și un alt înțeles. Scopul său general, în acest al doilea sens, este de a proteja persoanele, atât fizice cât și juridice, care au fost achitate de o acuzație penală sau în legătură cu care procedura penală a fost întreruptă, de a fi tratate de funcționari și autoritățile publice ca și cum ar fi de fapt vinovate, potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului³.

La 10 noiembrie 2022, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, sesizată de Tribunalul Regional din Burgas, Bulgaria, a pronunțat și ea o hotărâre cu privire la o întrebare preliminară⁴ de interpretare referitoare la art. 4 și 5 din Decizia-cadru 2005/212/JAI a Consiliului din 24 februarie 2005 privind confiscarea produselor, instrumentelor și bunurilor aferente infracțiunii (Decizia-cadru din 2005), precum și la art. 48 din Carta Drepturilor

³ Hotărârea CEDO, *G.I.E.M. S.R.L. și alții c. Italia*, 28 iunie 2018, par. 314, disponibilă pe HUDOC la adresa: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-184389%22%5D%7D>.

⁴ Hotărârea CJUE (Camera a patra), din 10 noiembrie 2022(*), în cauza C-203/21, disponibilă pe Curia Europa la adresa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:62021CJ0203>.

Fundamentele a Uniunii Europene (Carta) privind prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare.

Această cerere a fost formulată în cadrul unei proceduri inițiate împotriva DELTA STROY 2003 EOOD (denumită în continuare „Delta Stroy”) în vederea impunerii unei sancțiuni financiare acestei societăți pentru o infracțiune privind taxa pe valoarea adăugată (TVA) imputată administratoarei și reprezentantei sale.

Litigiul principal și întrebările preliminare

ZK este administratoarea și reprezentanta societății Delta Stroy, cu sediul în Burgas (Bulgaria). În această calitate, la 5 august 2019, ZK a fost acuzată de sustragerea, în condițiile unei infracțiuni continue, de la plata unor obligații fiscale în cuantum de 11 388,98 BGN (aproximativ 5 800 de euro) reprezentând TVA-ul datorat pentru perioadele fiscale din lunile martie, aprilie și iulie 2009, infracțiune prevăzută și sancționată prin art. 255 alin. (1) pct. 2 și 3 C. pen. Această procedură penală era pendinte în fața Okrazhen sad – Burgas (Tribunalul Regional din Burgas, Bulgaria) la data introducerii prezentei cereri de decizie preliminară.

La 9 decembrie 2020, procurorul din cadrul okrazhna prokuratura Burgas (Parchetul Regional din Burgas, Bulgaria) a propus acestei din urmă instanțe, în cadrul unei proceduri distincte, să fie aplicată o sancțiune financiară societății Delta Stroy, în temeiul art. 83a și următoarele din Zann, pentru motivul că această societate a obținut un avantaj patrimonial din infracțiunea săvârșită de ZK. La propunerea respectivă a fost anexat rechizitoriul referitor la aceasta din urmă.

Okrazhen sad – Burgas (Tribunalul Regional din Burgas) a avut însă îndoieli în ceea ce privește conformitatea cu Decizia-cadru 2005/212, precum și cu principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, consacrat la art. 49 din cartă, a art. 83a și următoarele din Zann, în măsura în care acestea permit instanței penale să aplice unei persoane juridice o sancțiune financiară pentru o infracțiune care face obiectul unei proceduri penale paralele care nu a fost încă încheiată definitiv.

Această instanță a amintit mai întâi că o versiune anterioară a dispozițiilor relevante ale Zann prevedea că o sancțiune financiară nu putea fi aplicată unei persoane juridice ca urmare a unei infracțiuni săvârșite de o persoană fizică în legătură cu activitatea acestei persoane juridice decât după ce hotărârea judecătorească prin care persoana fizică menționată a fost condamnată a dobândit autoritate de lucru judecat. Or, în urma modificării acestor dispoziții, o astfel de cerință ar fi fost abandonată.

Instanța menționată a arătat că în cauză au fost inițiate două proceduri paralele, una împotriva lui ZK, întemeiată pe art. 255 alin. (1) din Codul penal, pentru o infracțiune fiscală pe care aceasta ar fi săvârșit-o, iar cealaltă împotriva Delta Stroy, întemeiată pe art. 83a și următoarele din Zann și având ca obiect aplicarea unei sancțiuni financiare acestei societăți într-un cuantum echivalent cu avantajul patrimonial obținut din infracțiunea menționată. Aceeași instanță arată că Zann nu prevedea posibilitatea de a suspenda procedura inițiată în temeiul art. 83a și următoarele din acesta până la finalizarea procedurii penale inițiate împotriva lui ZK.

În continuare, instanța de trimitere a considerat că faptul de a aplica unei persoane juridice, ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni de către o persoană fizică, o sancțiune financiară ce corespunde avantajului pe care această persoană juridică l-a obținut sau l-ar putea obține din infracțiune constituie o confiscare în totalitate sau în parte a produselor infracțiunii, în sensul art. 2 alin. (1) din Decizia-cadru 2005/212.

În sfârșit, instanța de trimitere a amintit că art. 49 din cartă consacră principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, care ar interzice aplicarea unei sancțiuni înainte de stabilirea caracterului real al infracțiunii. Or, în ceea ce privește Zann, aspectul dacă o infracțiune a fost săvârșită efectiv de persoana fizică nu ar figura printre elementele pe care instanța penală trebuie să le aprecieze, în temeiul art. 83d alin. (5) din această lege, în vederea aplicării unei eventuale sancțiuni penale financiare persoanei juridice.

Astfel, procedura întemeiată pe art. 83a și următoarele din Zann ar permite, în practică, să se aplice unei persoane juridice o sancțiune numai în temeiul elementelor acuzației aduse reprezentantului și administratorului acestei persoane juridice cu privire la o anumită infracțiune a cărei existență nu a fost încă stabilită printr-o hotărâre judecătorească ce a dobândit autoritate de lucru judecat.

În aceste condiții, Okrazhen sad – Burgas (Tribunalul Regional din Burgas) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolele 4 și 5 din Decizia-cadru [2005/212], precum și art. 49 din [cartă] trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei reglementări a unui stat membru potrivit căreia, într-o procedură precum cea din litigiul principal, instanța națională poate aplica o pedeapsă unei persoane juridice pentru o infracțiune concretă, a cărei săvârșire nu a fost încă stabilită întrucât face obiectul unui proces penal paralel neîncheiat în mod definitiv?

2) Articolele 4 și 5 din Decizia-cadru [2005/212], precum și art. 49 din [cartă] trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei reglementări a unui stat membru potrivit căreia, într-o procedură precum cea în discuție în litigiul principal, instanța națională poate aplica o sancțiune unei persoane juridice prin stabilirea cuantumului acestei sancțiuni la valoarea avantajului care ar fi fost obținut dintr-o infracțiune concretă, a cărei săvârșire nu a fost încă stabilită întrucât face obiectul unui proces penal paralel neîncheiat în mod definitiv?”

Cu privire la întrebările preliminare

Despre aplicabilitatea art. 48 din Cartă privind prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare

În ceea ce privește îndoielile pe care le are instanța de trimitere cu privire la conformitatea cu art. 49 din cartă a art. 83a și următoarele din Zann, trebuie, în primul rând, să se constate că litigiul principal are ca obiect impunerea unei sancțiuni financiare unei societăți pentru motivul obținerii de către aceasta a unui avantaj patrimonial ilicit ca urmare a unei infracțiuni pe care ar fi săvârșit-o reprezentanta și administratoarea sa în materie de declarare a TVA-ului.

Curtea a statuat deja că, întrucât urmăresc să asigure colectarea în mod corect a TVA-ului și să combată fraudă, sancțiunile administrative aplicate de autoritățile fiscale

naționale și procedurile penale deschise pentru infracțiuni în materie de TVA constituie o punere în aplicare a dreptului Uniunii, în sensul art. 51 alin. (1) din cartă (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 26 februarie 2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, pct. 26 și 27, precum și Hotărârea din 5 mai 2022, BV, C-570/20, EU:C:2022:348, punctul 26). Situația este aceeași în ceea ce privește sancțiunile aplicate de o instanță în contextul unor astfel de proceduri penale. În consecință, cartă este aplicabilă în cauza principală.

În al doilea rând, este cert că regimul de sancțiuni în discuție în litigiul principal are o natură penală. Instanța de trimitere arată în special că procedura prevăzută la art. 83a și următoarele din Zann prezintă toate caracteristicile unei proceduri penale.

În al treilea rând, art. 49 din cartă consacră printre altele principiul legalității infracțiunilor și pedepselor și corespunde, după cum reiese din Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), art. 7 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”).

În temeiul art. 52 alin. (3) din cartă, în măsura în care aceasta din urmă conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin CEDO, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Prin urmare, Curtea trebuie să se asigure că interpretarea pe care o dă articolului 49 din cartă garantează un nivel de protecție care nu încalcă nivelul garantat la articolul 7 din CEDO, astfel cum a fost interpretat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului [a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 23 noiembrie 2021, IS (Nelegalitatea ordonanței de trimitere), C-564/19, EU:C:2021:949, pct. 101 și jurisprudența citată].

Or, așa cum a arătat chiar instanța de trimitere, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că art. 7 din CEDO se opune posibilității ca o sancțiune de natură penală să fie aplicată unui individ fără să fie stabilită și declarată în prealabil răspunderea sa penală personală, cu riscul de a încălca de asemenea prezumția de nevinovăție garantată la art. 6 par. 2 din CEDO (Curtea EDO, 28 iunie 2018, G. I. E.M s.r.l și alții împotriva Italiei, CE:ECHR:2018:0628JUD000182806, § 251).

În măsura în care art. 49 din cartă trebuie interpretat în sensul că conține aceleași prevederi precum cele care decurg din art. 7 din CEDO și care sunt menționate la punctul anterior, acest articol 49 prezintă relevanță în raport cu răspunsul care trebuie dat la prima întrebare preliminară.

În aceste condiții, astfel cum confirmă jurisprudența amintită la pct. 45 din prezenta hotărâre, asemenea cerințe echivalează și cu cele care decurg din principiul prezumției de nevinovăție prevăzut la art. 6 par. 2 din CEDO, care este consacrat în mod expres la art. 48 alin. (1) din cartă.

Așadar, având în vedere obiectul prezentei cereri de decizie preliminară, care privește în esență atribuirea, printr-o prezumție, a unei răspunderi penale unei persoane juridice ca urmare a comportamentului reprezentantului și al administratorului său, este suficient, în cadrul răspunsului care trebuie dat la această întrebare, să se facă referire nu la art. 49, ci la art. 48 alin. (1) din cartă, care, asemenea jurisprudenței citate la pct. 44 din prezenta

hotărâre, trebuie interpretat în așa fel încât să asigure un nivel de protecție care nu îl încalcă pe cel garantat la art. 6 din CEDO.

În ceea ce privește art. 48 alin. (2) din cartă, care consacră principiul respectării dreptului la apărare, acesta este de asemenea relevant pentru a furniza un răspuns util instanței de trimitere.

Prin urmare, prima întrebare trebuie reformulată ca vizând în esență să se stabilească dacă articolul 48 din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale în temeiul căreia instanța națională poate aplica unei persoane juridice o sancțiune penală pentru o infracțiune pentru care ar răspunde o persoană fizică care are puterea de a angaja sau de a reprezenta această persoană juridică, în cazul în care răspunderea respectivă nu a fost încă stabilită în mod definitiv.

Despre neconformitatea cu articolul 48 din Cartă

Potrivit art. 48 alin. (1) din cartă, orice persoană acuzată este prezumată nevinovată până ce vinovăția va fi stabilită în conformitate cu legea. Acest principiu își găsește aplicarea atunci când este vorba despre a stabili elementele obiective constitutive ale unei infracțiuni care poate conduce la aplicarea unor sancțiuni administrative care prezintă un caracter penal (Hotărârea din 9 septembrie 2021, Adler Real Estate și alții, C-546/18, EU:C:2021:711, pct. 46, precum și jurisprudența citată), cum este cazul în speță, astfel cum s-a constatat la pct. 42 din prezenta hotărâre.

Pe de altă parte, art. 48 alin. (2) din cartă prevede că oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare. Curtea a statuat deja că respectarea dreptului la apărare constituie, în orice procedură susceptibilă să conducă la aplicarea unor sancțiuni, un principiu fundamental al dreptului Uniunii [Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia și alții, C-550/07 P, EU:C:2010:512, pct. 92, precum și Hotărârea din 15 iulie 2021, Comisia/Polonia (Regimul disciplinar al judecătorilor), C-791/19, EU:C:2021:596, pct. 204].

Potrivit instanței de trimitere, din dispozițiile coroborate ale art. 83a alin. (1) și ale art. 83b și 83f din Zann reiese că o sancțiune penală poate fi aplicată unei persoane juridice în cazul în care s-a îmbogățit sau poate să se îmbogățească ca urmare a unei infracțiuni imputate unei persoane fizice care are puterea de a o angaja sau care o reprezintă, chiar înainte ca această persoană fizică să fi fost condamnată definitiv pentru infracțiunea respectivă.

Pe de altă parte, din decizia de trimitere reiese că instanța sesizată cu o propunere a procurorului competent de a impune o sancțiune financiară unei persoane juridice, în temeiul art. 83a alin. (1) din Zann, trebuie, conform art. 83d alin. (5) din această lege, să examineze cauza numai pe baza elementelor vizate de această din urmă dispoziție, și anume obținerea unui avantaj ilicit de către persoana juridică în cauză, existența unei legături între autorul infracțiunii și persoana juridică, existența unei legături între infracțiune și avantajul obținut, precum și natura și valoarea avantajului, în cazul în care acesta din urmă este patrimonial. Instanța de trimitere subliniază că toate elementele menționate se întemeiază pe premisa că a fost săvârșită o infracțiune și adaugă că instanța sesizată cu propunerea

procurorului competent nu este autorizată să conteste temeinicia acestei premise, întrucât numai în cadrul procedurii penale inițiate împotriva persoanei fizice poate fi tratată problema dacă a fost săvârșită o infracțiune.

În sfârșit, din dosarul de care dispune Curtea nu reiese nicidecum că persoana juridică ar dispune de o acțiune pe fond care să îi permită să conteste, într-un stadiu ulterior al procedurii inițiate împotriva sa, realitatea existenței unei infracțiuni.

Astfel, deși această persoană juridică poate declara apel împotriva condamnării sale, în temeiul art. 83e din Zann, instanța care se pronunță în apel nu este nici ea în măsură să aprecieze realitatea premisei respective.

De asemenea, procedura care a condus la sancționarea penală a persoanei juridice poate fi redeschisă numai în anumite împrejurări foarte speciale, conform art. 83f din această lege. Prin urmare, fără a trebui măcar să se pronunțe cu privire la aspectul dacă aceste cauze de redeschidere conferă instanței sesizate cu cauza competențe mai extinse decât cele de care dispunea atunci când s-a pronunțat, în primă instanță sau în apel, este suficient să se constate că este vorba despre o cale de atac excepțională care nu poate fi exercitată de plin drept de persoana juridică condamnată penal în temeiul art. 83a și următoarele din legea menționată.

Rezultă că, după cum a arătat în esență domnul avocat general la pct. 50 și 52 din concluzii, persoana juridică poate fi sancționată penal, în mod definitiv, ca urmare a unei infracțiuni imputate persoanei fizice care are puterea de a o angaja sau de a o reprezenta, fără ca instanța competentă să poată aprecia realitatea acestei infracțiuni și fără ca persoana juridică să își poată prezenta în mod util observațiile în această privință.

O asemenea situație este de natură să aducă o atingere vădit disproporționată principiului prezumției de nevinovăție, precum și dreptului la apărare, care sunt garantate acestei persoane juridice în temeiul art. 48 din cartă.

Astfel, deși este adevărat că art. 48 din cartă nu se opune ca un stat membru să instituie prezumții de fapt sau de drept, revine acestui stat membru sarcina de a încadra în limite rezonabile prezumțiile de fapt sau de drept care figurează în legile represive, luând în considerare importanța mizei pe care o reprezintă pentru acuzat și asigurând dreptul la apărare, cu riscul de a aduce o atingere disproporționată principiului prezumției de nevinovăție consacrat la alin. (1) al acestui articol (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 9 septembrie 2021, Adler Real Estate și alții, C-546/18, EU:C:2021:711, pct. 47).

De asemenea, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că statele contractante pot printre altele, în anumite condiții, să pedepsească o faptă materială sau obiectivă considerată în sine. Cu toate acestea, în materie penală, CEDO le obligă să respecte un anumit prag. Acest prag este depășit atunci când o prezumție are ca efect lipsirea unei persoane de orice posibilitate de a se disculpa în raport cu faptele reținute împotriva sa, privând-o astfel de beneficiul art. 6 par. 2 din CEDO (a se vedea în acest sens Curtea EDO, Hotărârea G. I. E.M s.r.l și alții împotriva Italiei din 28 iunie 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0628JUD000182806, § 243 și jurisprudența citată).

Or, după cum s-a subliniat la pct. 54 din prezenta hotărâre, instanța chemată să sancționeze persoana juridică nu este abilitată să se pronunțe decât cu privire la anumite

elemente precise, fără a putea aprecia realitatea încălcării pe care se poate întemeia o astfel de sancțiune. Rezultă că această persoană juridică nu este în măsură să își exercite în mod util dreptul la apărare, întrucât nu poate contesta realitatea acestei infracțiuni și trebuie, în definitiv, să suporte consecințele existenței unei proceduri distincte inițiate împotriva persoanei fizice care are puterea de a o angaja sau de a o reprezenta.

În această privință, trebuie amintit că dreptul la apărare are caracter subiectiv, așa încât părțile vizate trebuie să fie ele însele în măsură să le exercite în mod efectiv (Hotărârea din 9 septembrie 2021, Adler Real Estate și alții, C-546/18, EU:C:2021:711, pct. 59, precum și jurisprudența citată). De altfel, o divergență de interese între persoana juridică și persoana fizică care are de a puterea de a o angaja sau de a o reprezenta nu poate fi nicidecum exclusă.

O atare concluzie nu poate fi repusă în discuție de posibilitatea persoanei juridice, în temeiul articolului 83f din Zann, de a solicita redeschiderea procedurii în vederea obținerii exonerării de sancțiunea financiară care i-a fost aplicată printre altele în cazul în care persoana fizică care are puterea de a o angaja sau de a o reprezenta este disculpată în raport cu acuzațiile care îi erau aduse. Astfel, după cum s-a arătat la pct. 55 din prezenta hotărâre, o asemenea cale de atac nu poate fi asimilată cu o acțiune pe fond care ar putea fi exercitată de plin drept de această persoană juridică.

Pe de altă parte, deși este adevărat că procedura instituită la articolul 83a și următoarele din Zann permite protejarea intereselor financiare ale Uniunii prin asigurarea unei colectări corecte a TVA-ului, nu este mai puțin adevărat că un atare obiectiv nu poate justifica o atingere disproporționată adusă garanțiilor cuprinse la art. 48 din cartă (a se vedea prin analogie Curtea EDO, Hotărârea din 23 noiembrie 2006, Jussila împotriva Finlandei, CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, § 36). De altfel, nu s-a stabilit că o procedură precum cea în discuție în litigiul principal ar fi necesară pentru a evita un risc sistemic de impunitate.

Rezultă că o procedură precum cea prevăzută la art. 83a și următoarele din Zann aduce o atingere vădit disproporționată drepturilor consacrate la art. 48 din cartă.

Din considerațiile care precedă rezultă că art. 48 din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale în temeiul căreia instanța națională poate aplica unei persoane juridice o sancțiune penală pentru o infracțiune pentru care ar răspunde o persoană fizică ce are puterea de a angaja sau de a reprezenta persoana juridică respectivă, în cazul în care aceasta din urmă nu a fost în măsură să conteste realitatea infracțiunii respective. În concluzie, rezultă neconformitatea dreptului bulgar cu dreptul Uniunii, mai precis cu art. 48 din Cartă. Acest răspuns la prima întrebare preliminară nu mai face necesar răspunsul la cea de a doua.

În loc de concluzie – mize și perspective

Curtea admite că principiul garantării prezumției de nevinovăție nu se opune ca un stat membru să instituie prezumții de fapt sau de drept, dar acestea trebuie să fie strict reglementate și să prezerve dreptul la apărare. Acest lucru nu este respectat în speță, chiar dacă persoana juridică poate solicita redeschiderea procedurii în vederea obținerii exonerării de sancțiunea financiară care i-a fost aplicată, printre altele în cazul în care persoana fizică care are puterea de a o angaja sau de a o reprezenta este disculpată în raport

cu acuzațiile care îi erau aduse. Or, potrivit CJUE, obiectivul de protecție a intereselor financiare ale Uniunii, pe care îl urmăresc dispozițiile în litigiu, nu poate justifica un atac disproporționat la adresa garanțiilor cuprinse în art. 48 din Cartă.

Această hotărâre este importantă să fie semnalată în contextul în care de mai multă vreme încoace, studiile⁵ arată că atacurile la prezumția de nevinovăție a persoanelor fizice și a persoanelor juridice s-au înmulțit și sunt cu atât mai grave în cazul persoanelor juridice cu cât persistă din cauza duratei procedurii, justificată de complexitatea faptică a cauzelor precum și cea a cercetărilor necesare.

Multe atacuri la adresa prezumției de nevinovăție a persoanelor juridice pot presupune manipularea informațiilor și diseminarea de informații defăimătoare, toate cu scopul principal de a le leza reputația. Prezumția de nevinovăție devine un element esențial în protejarea reputației, acest *asset* „special” al persoanelor juridice în peisajul frământat al mediei actuale și de aceea merită în continuare toată atenția noastră. Simplul fapt că o corporație este implicată într-o bătălie judiciară implică o povară negativă semnificativă. Când vine vorba de opinia publică, intrarea pe ușa sălii de judecată este legată inevitabil de o anumită incertitudine cu privire la activitatea corporației sau pur și simplu la vinovăția sa⁶.

Așa cum subliniază doctrina din spațiul *common law*⁷, îndeosebi preocupată de legătura dintre litigii, mediile de comunicare și reputație, contextul economic, social și politic actual a transformat modul în care organizațiile și societatea interacționează între ele. În numai câțiva ani, am trecut de la o situație de pașnică și necesară coexistență între organizații și *stakeholder*-i la una de control permanent de către aceștia din urmă al organizațiilor în toate domeniile de activitate. În acest context, procedurile judiciare pot provoca încălcări grave ale încrederii dintre o persoană juridică și *stakeholder*-ii săi, în timp ce riscul de a deteriora reputația organizației crește. O atenție specială ar trebui acordată procedurilor care generează un mare interes media, precum sunt cele care intră în sfera dreptului penal. Aceste proceduri tind să atragă mai multă atenție, dând naștere la proliferarea de diverse opinii și dezinformări. În general, astăzi există mai multe informații publice disponibile pe probleme juridice decât în trecut. Revoluția digitală și rețelele sociale nu fac decât să le multiplice și mai mult, iar această tendință este de așteptat să continue să crească în perioada următoare, confirmându-ne faptul că suntem abia la începutul discuției pe subiectul prezumției de nevinovăție a persoanelor juridice.

⁵ *La présomption d'innocence: un défi pour l'Etat de droit Rapport du groupe de travail sur la présomption d'innocence* prezidat de Elisabeth Guigou, octombrie 2021.

⁶ Și J. Badia, *When Reputation is brought into question* disponibil la adresa: <https://www.uno-magazine.com/number-22/reputation-brought-into-question/>. A se vedea și L. Stănilă, *Poor Rich Girl ... Este persoana juridică cel mai si(n)gur inculpat în procesul penal în vol. Răspunderea penală a persoanei juridice*, Editura Solomon, 2021, p. 247 et seq.

⁷ J.A. Llorente, *Litigation, Communication and Reputation*, disponibil la adresa: *Litigation, Communication and Reputation | UNO Magazine (uno-magazine.com)*; J. Mollinedo, *The management of corporate communications in litigations*, disponibil la adresa: <https://www.uno-magazine.com/number-22/the-management-of-corporate-communication-in-litigations/>.

Unele considerații limitări în exercitarea dreptului de acces la o instanță de judecată în faza de judecată. Termenele procedurale și condițiile de admisibilitate ale acțiunii în justiție

Some Considerations on Limitations in Exercising the Right of Access to a Court during the Trial Phase. Procedural Deadlines and Conditions for the Admissibility of Legal Action

Lect. univ. dr. jud. **Nicolae Sergiu CÂRLAN***
Tribunalul Cluj

Abstract

Regarding the Right of Access to a Court, the establishment of procedural deadlines within which this right must be exercised may constitute a limitation, yet it is determined by the necessity of ensuring a secure environment for civil legal relations. On the other hand, the conditions of admissibility set forth by the legislator for the resolution of legal actions do not, in themselves, constitute a denial of access to justice. It is the exclusive prerogative of the legislative power to establish the rules governing civil proceedings. Through this study, we aim to highlight certain theoretical and practical aspects related to the limitations imposed, with reference to national legislation, the case law of courts, and elements of comparative law.

Keywords: inadmissibility; procedural deadlines; statute of limitations; right of access to a court; guarantees.

Rezumat

Sub aspectul dreptului de a acces o instanță de judecată, instituirea unor termene procedurale înăuntrul cărora acesta trebuie exercitat, poate constitui o limitare determinată însă de necesitatea asigurării unui climat de siguranță în privința raporturilor juridice civile. Pe de altă parte, stabilirea de către legiuitor a unor condiții de admisibilitate pentru soluționarea acțiunilor în justiție, nu reprezintă, de plano, o negare a accesului la justiție, revenind în competența exclusivă a puterii legislative să stabilească regulile de desfășurare a procesului civil. Prin acest studiu ne propunem să evidențiem unele aspecte teoretice și practice referitoare la limitările instituite, prin raportare la legislația națională, jurisprudența instanțelor de judecată și a unor elemente de drept comparat.

* sergiucarlan@ymail.com.

Cuvinte-cheie: inadmisibilitate, termene procedurale, prescripție, dreptul de acces la o instanță de judecată, garanții.

Preliminarii

Principiul liberului acces la justiție a fost integrat în dreptul intern odată cu adoptarea Constituției României din 1991¹ și este reglementată în cuprinsul art. 21 ca un drept fundamental având următorul conținut: „Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. (2) Nici o lege nu poate îngădi exercitarea acestui drept”

În procedura civilă nu există o consacrare expresă a principiului liberului acces la justiție, o astfel de particularizare nefiind neapărat necesară, câtă vreme există o reglementare la nivel constituțional.

Cu toate acestea, într-o manieră particulară, legiuitorul român a reglementat o formă de manifestare a principiului accesului liber la justiție în cauzele de natură civilă, în cuprinsul art. 30 C. pr. civ., în Cartea 1, Titlul 1, cu titlul marginal *Cereri în justiție*, având următorul conținut: „Oricine are o pretenție împotriva unei alte persoane ori urmărește soluționarea în justiție a unei situații juridice are dreptul să facă o cerere înaintea instanței competente”.

Din cuprinsul acestor dispoziții, reiese cu evidență faptul că scopul normei nu este acela de a reglementa accesul, ca principiu de drept procesual civil, ci de a da expresie acestuia prin garantarea posibilității oricărei persoane de a formula o cerere înaintea instanței competente.

În prima decizie în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut existența garanției implicite a dreptului de acces la o instanță, aceasta a stabilit caracterul non-absolut al dreptului, fiind necesară intervenția statului, astfel că modalitatea de reglementare poate fi fluctuantă în raport de condițiile temporale și spațiale, ținând cont de nevoile sociale. În decursul anilor, s-au adus precizări cu privire la acest principiu. Cu privire la limitările implicite acestui drept, Curtea a recunoscut o marjă de apreciere a sistemelor legislative naționale în modalitatea în care este reglementat². Existența unor termene procedurale de exercitare a acțiunii în justiție, precum și a unor condiții de admisibilitate, reprezintă limitări în dreptul de acces la o instanță de judecată, justificate de interesele ocrotite, sau dimpotrivă, pot reprezenta ingerințe nejustificate, atunci când sunt de natură să afecteze dreptul în substanța sa, sau în condițiile în care nu răspund unei cerințe de proporționalitate față de scopurile urmărite.

Termenele procedurale de exercitare a acțiunii civile

Sub aspectul dreptului de a sesiza o instanță, instituirea unor termene procedurale înăuntru cărora acesta trebuie exercitat poate constitui o limitare, determinată însă de necesitatea asigurării unui climat de siguranță în privința raporturilor juridice civile.

¹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

² CEDO, Bellet c. Franței, nr. 23805/94 din decembrie 1995, par 31, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57952>.

Instituirea unor termene de formulare a unei acțiuni civile și a sancțiunilor aferente în situația în care acestea nu sunt respectate au ca premisă necesitatea asigurării securității raporturilor juridice civile, pe de o parte, și respectarea termenului rezonabil al procedurilor judiciare, pe de altă parte.

În procedura civilă, prin termen se înțelege intervalul temporal prevăzut de lege sau de judecător, în cadrul căruia partea are obligația de a îndeplini anumite acte sau care interzic îndeplinirea acestora, ca o condiție extrinsecă pentru validitatea sa³.

Sub denumirea marginală „Nerespectarea termenului. Sancțiuni”, art. 185 C. pr. civ. prevede că sancțiunea decăderii intervine atunci când legea prevede un termen în care trebuie exercitat un drept procesual, iar acesta se împlinește fără ca partea să-l respecte, fapt care atrage nulitatea actului încheiat peste termen.

Importanța termenelor procedurale este evidențiată și în doctrina franceză, sens în care și parcursul procesului civil are un traseu ce impune respectarea cu strictețe a unor termene procedurale, supuse unor reguli clar determinate, de începere, curgere, întrerupere, suspendare, încetare, iar necunoașterea acestora poate avea o influență hotărâtoare în privința finalității procesului⁴. Necesitatea stabilirii termenelor pentru toate procedurile judiciare urmărește asigurarea echitabilității procedurii judiciare, asigurându-se securitatea juridică, cu respectarea termenului optim și previzibil⁵.

De altfel, lipsa unor termene procedurale clare, fie de exercitare a acțiunii civile, fie legate de administrarea procesului civil, constituie premisa unei justiții lente ce poate atrage la rândul ei răspunderea statului pentru încălcarea dreptului fundamental la un proces echitabil⁶.

În analiză noastră ne interesează în special termenele prevăzute pentru exercitarea acțiunii civile, întrucât nerespectarea acestora au un efect peremptoriu, blocând accesul la instanța civilă.

Din perspectiva clasificării, aceste termene sunt întotdeauna termene legale, absolute și peremptorii, spre ex: termenul de 30 de zile stabilit de art. 31 alin. (1) din Ordonanța de Guvern nr. 2/2001⁷ pentru formularea plângerii contravenționale; termenul de 15 zile stabilit în art. 715 alin. (1) C. pr. civ. pentru formularea unei contestații împotriva actelor de executare silită sau a executării silite însăși; termenul de 15 zile stabilit în art. 50 alin. (2¹) din Legea nr. 7/1996⁸ pentru formularea plângerii împotriva unei încheieri prin care a fost respinsă solicitarea de reexaminare a încheierii registratorului de carte funciară.

Termenele imperative (peremptorii) sunt definite termenele înăuntrul cărora trebuie efectuat un act de procedură, nerespectarea acestuia atrăgând tardivitatea, cu consecința decăderii din dreptul de a-l exercita⁹.

³ Pentru detalii, P. Pop, *Despre termenele procedurale în noul Cod de procedură civilă*, în Revista Română de Drept Privat nr. 1/2015.

⁴ A. J. Heron, Th. Le Bars, *Droit judiciaire prive*, ediția 4, Montchrestien, Lextenso editions, Paris, 2010, p. 185.

⁵ L. Cadiet, E. Jeuland, *Droit judiciaire prive*, ediția 7, LexisNexis, Paris, 2011, p. 398.

⁶ P. Julien, N. Fricero, *Procedure civile*, 4^e, Lextenso editions, Paris, 2011, p. 143.

⁷ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 410 din 25 iulie 2001.

⁸ Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 720 din data de 24 septembrie 2015.

⁹ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă; Noul Cod de procedură civilă. Vol. 2*, p. 812, Editura Universul Juridic, București, 2013.

Termenele absolute au ca efect nulitatea necondiționată a actului de procedură încheiat peste termen.

Termenele legale sunt acelea care sunt prevăzute în mod expres de legiuitor, sunt fixe și ca regulă absolute, părțile neavând posibilitatea de a deroga de la ele.

Mijlocul procedural de invocare a nerespectării termenelor este excepția tardivității, care urmează regimul juridic al termenelor cu privire la care se invocă. Astfel, excepția devine de ordine publică, acolo unde nu este respectat un termen absolut, peremptoriu și poate fi invocată de orice parte interesată sau de instanța de judecată, din oficiu, oricând în cursul judecării, în considerarea prevederilor art. 178 alin. (1) C. pr. civ., mai puțin acolo unde există dispoziții derogatorii.

Acolo unde legiuitorul instituie termene peremptorii de exercitare a acțiunii civile, trebuie să asigure și claritate și previzibilitate în privința debutului acestora, când se termină și care sunt cauzele de întrerupere/suspendare a termenelor.

Legiuitorul a instituit, ca o garanție de acces la procedurile judiciare, acolo unde sunt stabilite termene imperative de sesizare a instanței de judecată, instituția repunerii în termen, prevăzută de art. 186 C. pr. civ., care recunoaște părții care pierde un termen procedural, dreptul de a fi repusă în termen, atunci când face dovada faptului că motive temeinic justificate au împiedicat-o să-l respecte. Dacă face această dovada, curge un nou termen în vederea exercitării dreptului de 15 zile de la momentul la care motivul a încetat, fiind necesar ca în același interval de timp să solicite să fie repus în termenul depășit. Dacă repunerea în termen vizează calea de atac, părții i se recunoaște dreptul de a formula cererea, în același termen în care poate exercita calea de atac.

Din textul de lege se desprind următoarele condiții care trebuie să fie îndeplinite cumulativ în vederea admiterii cererii de repunere în termen: să existe o legală comunicare a actului de procedură; să se facă dovada unui motiv temeinic justificat, peste voința părții, care a împiedicat-o să-și exercite dreptul în termenul peremptoriu, motiv care trebuie să excludă culpa; motivul care a dus la împiedicarea părții să-și exercite dreptul sau să-și îndeplinească obligația în termen să fi intervenit în cadrul termenului depășit, sau să fi preexistat, dar să se păstreze înăuntrul termenului, dar să nu fi intervenit după expirarea sa; partea să respecte termenul de 15 zile prevăzut de lege care curge de la momentul la care încetează motivul de împiedicare înăuntrul căruia, pe de o parte, să ceară să fie repus în termen, dar și să-și exercite dreptul sau să-și îndeplinească obligația.

Cu privire la aceste aspecte, prin Sentința civilă nr. 5564/2021 a Judecătoriei Cluj-Napoca, pronunțată în dosarul nr. 7255/211/2021¹⁰, instanța a apreciat că starea medicală a petentului, deși reală, nu justifică cererea de repunere în termen formulată, cu precădere în considerarea faptului că aceasta nu s-a ivit în termenul de introducere a plângerii, ci era preexistentă comunicării procesului verbal contestat. Totodată a considerat că deși este real că din cuprinsul certificatului de încadrare în grad de handicap reieșea că petentul era încadrat în grad de handicap accentuat, suferind de retard mental, această

¹⁰ Sentința civilă nr. 5564/2021 a Judecătoriei Cluj-Napoca, pronunțată în dosarul nr. 7255/211/2021, nepublicată.

afecțiune de care suferea petentul nu reprezintă un motiv întemeiat pentru a admite cererea în condițiile în care capacitatea de exercițiu a drepturilor și obligațiilor nu a fost restrânsă în condițiile legii. În lipsa punerii sub interdicție sau a unor probe certe care să arate lipsa discernământului petentului, comunicarea procesului este legal efectuată sub semnătură, termenul de formulare a plângerii începând să curgă la acel moment.

Cererea pentru care s-a solicitat repunerea în termen a fost făcută în vederea exercitării plângerii împotriva procesului verbal contravențional, fiind înregistrate 80 de acțiuni de către același petent împotriva mai multor procese verbale, acesta declarând că a luat cunoștință de existența lor la momentul popririi sumelor obținute din pensia de handicap. Pentru exercitarea acțiunilor a beneficiat de asistență juridică gratuită din partea baroului, acesta neavând posibilitatea de a se reprezenta singur.

Considerăm, pe de o parte, că soluția instanței este parțial eronat argumentată, cu privire la aprecierea conform căreia instituția repunerii în termen este exclusă în ipoteză în care motivul nu intervine în cursul termenului peremptoriu de 15 zile de formulare a plângerii, această fiind preexistentă. Apreciem, fără rezerve, că instituția repunerii în termen este aplicabilă inclusiv în ipoteză în care motivul care a atras o piedică în exercitarea dreptului a preexistat datei de la care începe curgerea termenului, în condițiile în care acesta se menține și pe parcursul termenului procedural. De altfel, legiuitorul nu distinge între cele două ipoteze, interpretarea dată de instanță fiind susceptibilă să afecteze în mod nejustificat dreptul de acces la un judecător, prin aplicarea unui formalism rigid. În mod evident, în ipoteză dată, problema asupra căreia trebuia instanța să se aplece era aceea de a determina dacă petentul, în condițiile stării sale psihice, se afla într-o situația care l-ar fi împiedicat să-și exercite dreptul în termenul prevăzut de lege¹¹.

În doctrină s-a susținut de asemenea teza potrivit căreia o condiție de repunere în termenul procedural este aceea ca motivul determinant să se fi produs înăuntrul acestui termen¹². Apreciem că interpretarea dată este validă doar în măsura în care se fundamentează pe considerentul, care rezultă de altfel cu evidență din textul legal, că motivul care a determinat pierderea termenului nu trebuie să se ivească ulterior expirării termenului, neexistând nici o justificare pentru care instituția repunerii în termen să nu fie aplicabilă acolo unde motivul a apărut anterior, păstrându-se în termenul procedural, aplicarea contrară a prevederilor legale fiind departe de intenția legiuitorului și nu este susținută de scopul urmărit. Cu titlu exemplificativ, arătăm că astfel de situații pot apărea în ipoteze precum: lipsa discernământului la data comunicării actului de procedură, în măsura în care procedura de comunicare a fost legal îndeplinită, partea nefiind pusă sub interdicție judecătorească; internarea medicală; carantinarea în contextul pandemiei COVID-19, dacă persoana carantinată nu a avut la dispoziție mijloace electronice de comunicare ș.a.

¹¹ S. Cârlan, *Accesul la justiție în procesul civil și standardul convențional*, Editura Universul Juridic, București, 2024, p. 186.

¹² G. Boroj, *Noul Cod de procedură civilă, comentariu pe articole, vol. I*, Editura Hamangiu, București, 2016, p. 439.

Nici argumentul instanței conform căruia această afecțiune de care suferea petentul (retard mental) nu reprezintă un motiv temeinic pentru a admite cererea, în lipsa punerii sub interdicție sau a unor probe certe care să arate lipsa discernământului petentului, nu este convingătoare, câtă vreme petentul în cererea de repunere în termen a invocat chiar acest impediment, respectiv incapacitatea relativă de a-și exercita drepturile.

Considerăm că în acest caz capacitatea sa de a-și exercita drepturile și obligațiile trebuia să facă obiectul cercetării judecătorești, existând indicii în privința diminuării discernământului sau chiar a lipsei acestuia, afecțiunea de retard mental fiind aptă să atragă în anumite situații chiar punerea sub interdicție judecătorească.

Pe de altă parte, într-o situația similară, vizându-l pe același petent, prin Sentința civilă nr. 5331/2021 a Judecătoriei Cluj-Napoca, pronunțată în dosarul nr. 7515/211/2021, instanța a admis cererea de repunere în termenul de formulare a plângerii împotriva unui al proces verbal contravențional.

Pentru a dispune astfel, instanța a reținut că dreptul de acces la justiție implică, conform jurisprudenței Curții, ca partea să aibă la dispoziție o posibilitate reală de a supune analizei instanței o încălcare a drepturilor sale. Cu toate că dreptul de acces la un judecător nu are un caracter absolut, în analiza limitării în exercitarea sa se impun a fi avute în vedere o serie de elemente, printre care miza litigiului pentru justițiabil, respectiv situația personală a acestuia.

În speță, astfel cum a rezultat din cuprinsul certificatului de încadrare în grad de handicap, raportat la data săvârșirii pretensei contravenții, data de 01.11.2012, petentul era încadrat în grad de handicap accentuat, suferind de retard mental. Instanța a reținut că afecțiunea de care suferă petentul reprezintă un motiv temeinic pentru a-l repune în termenul de formulare a plângerii contravenționale, în vederea garantării accesului efectiv la justiție, respectiv a dreptului său la apărare, întrucât starea sa de sănătate îi afecta capacitatea de a uza de dreptul de a ataca procesul-verbal de contravenție, piedica având un caracter relativ. În condițiile în care plângerea contravențională a fost formulată cu sprijinul unui avocat desemnat de către Decanul Baroului Cluj, instanța a constatat că a fost respectat termenul legal de 15 zile de formulare a plângerii, calculat începând cu data luării la cunoștință de măsura popririi, în urma executării silite a titlului executoriu reprezentat de procesul verbal contravențional.

Considerăm că soluția acestei instanțe este preferabilă întrucât, existând un dubiu sub aspectul capacității psihice a petentului, față de starea sa de sănătate, respingerea cererii de ce repunere în termen ar putea constitui o ingerință disproporționată în dreptul de acces la o instanță de judecată. Totuși, nici această soluție nu este departe de critici, judecătorul apreciind că afecțiunea de care suferă este prin ea însăși susceptibilă de a reprezenta o piedică relativă în formularea plângerii în termenul procedural.

Cele două soluții divergente justifică soluția celui de a-l treilea judecător¹³ de a dispune efectuarea unei expertize medico-legale cu obiectivul de a stabili dacă petentul, prin raportare la starea sa de sănătate, conform actelor medicale ce au stat la baza emiterii certificatelor de handicap, avea discernământ de la data comunicării proceselor verbale

¹³ Dispusă prin încheierea de ședință din data de 07.09.2021 în dosarul nr. 7340/211/2021, *nepublicată*.

contestate până la zi. Apreciem că pentru soluționarea unitară a tuturor cauzelor vizându-l pe același petent, soluția corectă este suspendarea sau amânarea soluționării celorlalte cauze până la data efectuării expertizei medico-legale.

Trebuie precizat faptul că instituția repunerii în termen nu se aplică acolo unde actul de procedură nu a fost legal comunicat, caz în care termenul nu începe să curgă, ci vizează exclusiv situațiile în care a avut loc o comunicare legală, însă din cauza unor motive întemeiate, exclusive de culpă, pe care legiuitorul le-a lăsat la aprecierea judecătorului, a existat o piedică, chiar relativă în exercitarea dreptului în termenul recunoscut.

De exemplu, în situația cererii de repunere în termen în considerarea faptului că actul de procedură (publicația de vânzare imobiliară) a fost comunicată la un alt domiciliu decât cel deținut de fapt de către debitor, în condițiile în care anterior, acestuia i-au fost comunicate acte de executare, schimbându-și ulterior locuința, fără a aduce la cunoștința executorului judecătorului ori a creditorului noua adresă, nu constituie motiv de repunere în termen, actul fiind legal comunicat, dispozițiile art. 172 C. pr. civ. fiind aplicabile și în faza executării silite.

Atunci când împiedicarea intervine după împlinirea termenul de formulare a acțiunii în justiție, cererea de repunere în termen este la rândul ei tardivă, sens în care în acest caz se impune respingerea cererii de repunere în termen ca tardiv formulată cu consecința respingerii acțiunii introductive ca tardivă.

Termenul de prescripție extinctivă

Instituirea unor termene de prescripție extinctivă a dreptului material la acțiune are ca fundament necesitatea de a se asigura un climat de securitate a raporturilor juridice civile, absolut esențial într-o democrație constituțională, sens în care, stabilirea acestor termene înăuntrul cărora trebuie exercitat dreptul la acțiune nu reprezintă, *de plano*, un obstacol nejustificat în exercitarea liberului acces la justiție.

Dreptul la acțiune este definit în Codul civil, în cuprinsul art. 2.500 alin. (2) ca fiind dreptul de a apela la forța public pentru constrângerea unei persoane în vederea executării unei prestații, a respectării unei situații juridice sau pentru suportarea oricărei alte sancțiuni civile.

Principiul liberului acces la justiție impune însă reglementarea termenelor de prescripție astfel încât să prevadă în mod clar momentul de început și de sfârșit, să fie predictibile, iar nu aleatorii sau la discreția judecătorului. De asemenea, condițiile în care termenul poate fi întrerupt sau suspendat trebuie să fie clar determinate prin lege.

Mijlocul procedural de invocare a prescripției dreptului material la acțiune este excepția prescripției.

Doctrina a definit excepțiile procesuale ca mijloace de apărare, la dispoziția părții interesate, a procurorului sau a instanței de judecată, prin intermediul cărora sunt invocate încălcări ale normelor de procedură în desfășurarea procesului civil¹⁴.

Din perspectiva criteriilor de clasificare a excepțiilor procesuale, excepția prescripției extinctive, în reglementarea Codului civil este relativă, de fond, peremptorie, conform

¹⁴ M. Tăbărcă, *Excepțiile procesuale în procesul civil*, ed. a II-a, Editura Universul Juridic, București 2006, p. 99.

prevederilor art. 2.512 alin. (1)-(2) C. civ. care statuează că excepția prescripției poate fi invocată de către persoana în sprijinul căreia curge, instanța neavând posibilitatea de a o invoca din oficiu. Anterior intrării în vigoare a Codului civil, sub Decretul Lege nr. 157/1958¹⁵, regimul juridic al prescripției extinctive era diferit, această fiind reglementată ca o excepție de ordine publică, instanța având obligația să o invoce din oficiu¹⁶.

Regimul juridic al prescripției extinctive sub Decretul Lege nr. 157/1958 rămâne aplicabil prescripțiilor începute sub imperiul acestui act normativ și care s-au împlinit sub actuala reglementare, în acest sens fiind Decizia pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție nr. 1/2014 pronunțată în recurs în interesul legii¹⁷.

Cu toate că nu există o analiză detaliată a Curții Europene cu privire la obligația ca instanța să invoce *ex officio* prescripția dreptului la acțiune, din perspectiva conformității acestei reglementări cu jurisprudența Curții pe marginea art. 6.1. Convenție, cu referire la o posibilă ingerință în dreptul de acces, considerăm că există argumente în sensul că prin obligația stabilită în sarcina instanței sub Decretul Lege de a invoca din oficiu un astfel de impediment în exercitarea acțiunii civile, conform art. 18 din Decret, a existat premisa unei limitări nejustificate în componenta dreptului de acces privitoare la dreptul oricărei persoane de a i se soluționa cauza pe fondul ei, în condițiile legii¹⁸.

Din standardul Curții în materie de acces la justiție se pot evidenția argumentele pentru teza arătată, prin parcurgerea filtrului de convenționalitate, respectiv: existența unei ingerințe; ingerința să fie prevăzută de lege; existența scopului legitim; existența unui raport de proporționalitate rezonabil între finalitatea urmărită și mijloacele utilizate.

Sub aspectul existenței unei *ingerințe* în dreptul de acces, prin instituirea unor termene de prescripție a dreptului de a exercita acțiunea civilă, în mod special acolo unde organul jurisdicțional, fie instanță de judecată, fie tribunal arbitral, au obligația sau posibilitatea de a invoca din oficiu un astfel de impediment, reprezintă în mod evident o limitare în dreptul de acces întrucât pune piedici într-o fază incipientă a procesului civil, reprezentând un obstacol în deferirea cauzei spre analiza unui judecător.

Ingerința este *prevăzută de lege*, Decretul-Lege nr. 167/1958 stipulând în mod expres obligația judecătorului sau a arbitralului în procedura arbitrală de a cerceta din oficiu împlinirea prescripției. Ulterior datei de 1 octombrie 2011, când a intrat în vigoare Codul civil actual, instanțele au aplicat în mod neunitar, din perspectiva aplicării în timp a prevederilor art. 18 din Decret, regimul juridic al prescripției extinctive, în sensul că unele au apreciat că regimul juridic al prescripției, sub toate aspectele, rămâne supus dispozițiilor

¹⁵ Publicat în Monitorul Oficial al României nr. 11 din 15 iulie 1960.

¹⁶ Pentru o analiză pe larg a excepției prescripției în reglementarea anterioară intrării în vigoare a noului Cod civil, M. Nicolae, *Tratat de prescripție extinctivă*, Editura Universul Juridic, București, 2010.

¹⁷ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 283 din 17 aprilie 2014.

¹⁸ Au existat însă analize ale Curții cu privire la durata termenelor și conformitatea cu standardul convențional. Cu titlu exemplificativ, Margaret Dobbie împotriva Marii Britanii, C. nr. 28477/95, din 16 octombrie 1996; Phinikaridou împotriva Cipru, C. nr. 23890/02, din 20 decembrie 2007; Reveliotis vs Grecia, C. nr. 48775/06, din 4 decembrie 2008; Dacia S.R.L. împotriva Moldovei, C. nr. 3052/04, din 18 martie 2008, disponibile pe <https://hudoc.echr.coe.int/>.

legale existente de la data la care aceasta și-a început cursul, respectiv Decretul-Lege nr. 167/1958, în timp ce într-o a doua orientare, s-a considerat că regimul juridic este supus legii existente la data la care termenul a început să curgă, mai puțin sub aspectul regimului invocării, sens în care după intrarea în vigoare a Codului civil, pentru prescripțiile începute anterior, instanța nu mai are obligația de a invoca din oficiu acest impediment în exercitarea dreptului de acces. Astfel, din perspectiva previzibilității normei, practica neunitară a fost susceptibilă de a crea un climat de nesiguranță în privința persoanelor care au sesizat instanțele de judecată cu acțiuni al căror drept material la acțiune s-a prescris, existând premisa unei ingerințe nejustificate în dreptul de acces, până la intervenția Înaltei Curți prin mecanismul de uniformizare a practicii judiciare, pronunțându-se Decizia nr. 1/2014, în sensul arătat mai sus.

Din această perspectivă, putem afirma că exigența accesibilității și previzibilității normei, ulterior acestui moment, a fost atinsă.

Sub aspectul *scopului legitim* ce trebuie urmărit de legiuitor atunci când adoptă o normă, cu un potențial de ingerință în exercitarea drepturilor fundamentale, legitimitatea se verifică în raport cu necesitatea bunei administrări a justiției sau respectarea unor drepturi sau interese legitime, astfel cum în mod constant s-a arătat în jurisprudența Curții.

Scopul urmărit de legiuitor prin stabilirea unor termene de prescripție a dreptului material la acțiune este acela de a asigura securitatea raporturilor juridice civile, în vederea protejării cetățenilor împotriva arbitrariului, sens în care, cu titlu general, împiedicarea în analiza fondului acțiunii civile din cauza împlinirii termenului de prescripție răspunde acestei exigențe. Prezintă însă importanță nu doar scopul urmărit de legiuitor, ci și condițiile în care această restricționare a dreptului de acces poate să intervină, mai ales în considerarea faptului că prescripția extinctivă servește cu precădere intereselor private ale celui în folosul căruia curge, motiv pentru care apreciem că scopul urmărit de legiuitor este deturnat în ipoteza în care instanței de judecată sau tribunalului arbitral i se acordă posibilitatea sau chiar obligația, printr-o normă imperativă sau facultativă, de a invoca prescripția, astfel cum era reglementat regimul juridic al acesteia sub imperiul Decretului-Lege nr. 167/1958. Prescripția dreptului material la acțiune ar trebui să poată fi opusă doar de partea interesată, așa cum se întâmplă acum, în noua reglementare, nu de instanță din oficiu. Câtă vreme existența dreptului subiectiv nu este afectată de prescripție, nu există nici o rațiune pentru care legiuitorul să intervină în sensul de a pune o piedică în privința dreptului de acces la instanță în cazul unei acțiuni prescrise, dacă partea care o poate opune nu e interesată să o invoce. Considerăm că prescripția dreptului material la acțiune are mai degrabă valențele unei instituții de ordine privată, nu de ordine publică, fiind în interesul exclusiv al părții adverse de a bloca o acțiune în justiție prin care se cere valorificarea unui drept care de altfel, încă există.

Reținem de altfel că în ipoteza prescripției dreptului material la acțiune, nu este afectată și existența dreptului subiectiv, însă acesta nu putea fi opus pe calea acțiunii în justiție. Tocmai de aceea considerăm că invocarea pe calea excepției de către organul jurisdicțional, fie instanță judecătorească sau tribunal arbitral, a prescripției dreptului material la acțiune, nu servește nici bunei administrări a justiției, nici securității raporturilor

juridice civile, câtă vreme prescripția operează preponderent în considerarea unor interese private.

Viziunea legiuitorului în noua reglementare, sub aspectul regimului prescripției dreptului la acțiune a fost una consecventă, păstrându-se caracterul de ordine privată chiar și acolo unde invocarea prescripției ar fi în beneficiul statului sau al unităților administrativ-teritoriale, conform art. 2512 alin. (3) C. civ.

De altfel, în cauza *Dacia S. R. L. împotriva Moldovei*, Curtea a reținut existența unei diferențe de tratament juridic incompatibilă cu art. 6 din Convenție, sub aspectul regimului juridic al prescripției extinctive, legislația prevăzând că pentru acțiunile în justiție formulate de particulari, dreptul material la acțiune este prescriptibil, în timp ce în cazul în care titularul dreptului protejat este statul, acțiunea era imprescriptibilă.

Similar, în cauza *Bogdel împotriva Lituaniei*¹⁹, reclamantii moșteniseră un imobil, inițial achiziționat de antecesorii lor de la stat. Zece ani mai târziu, un judecător a apreciat că vânzarea nu a fost legală și că terenul trebuia să revină în proprietatea statului, fără restituirea prețului. Reclamantii au apelat Sentința, iar instanța de apel a reținut că aceștia au dreptul să le fie restituită suma plătită inițial, dar nu le poate fi recunoscut dreptul de proprietate.

Reclamantii au criticat dispozițiile legale naționale, susținând că a intervenit prescripția dreptului statului de a solicita ca imobilul să revină în proprietatea sa. Curtea a apreciat că instituția prescripției este comună statelor aderente, având ca scop asigurarea securității juridice și protecția celor chemați în judecată pentru dispute ce au avut loc cu mult timp în urmă, mai ales în contextul în care probatoriul ce poate fi administrat riscă să fie nefiabil sau incomplet odată cu trecerea timpului.

În speța dată, reclamantii au invocat faptul că normele de prescripție, în privința momentului de debut în privința autorităților statului, respectiv pentru privați, sunt discriminatorii. În aceste circumstanțe, Curtea a apreciat că distincțiile operate de legislația națională nu sunt compatibile cu dreptul de acces, din perspectiva efectelor acestui tratament discriminatoriu.

O situație similară, incompatibilă din punctul nostru de vedere cu exigențele art. 6 din Convenție s-a regăsit și se păstrează în continuare în privința procedurii de executare a creanțelor fiscale, în principal, din perspectiva efectelor întreruperii prescripției, în cazul executărilor silitе începute anterior intrării în vigoare Legii nr. 207/2015²⁰. Articolul 133 alin. (1) lit. a) și c) din Ordonanța de Guvern nr. 92/2003²¹, prevede că termenul de prescripție a executării creanțelor fiscale stabilit de art. 131 se întrerupe: a) în situațiile și cu respectarea condițiilor prevăzute de lege în cazul întreruperii dreptului material la acțiune; b) pe perioada în care sunt îndeplinite acte de executare silită. Întrucât dispozițiile speciale din materia prescripției executării creanțelor fiscale nu reglementează efectele întreruperii

¹⁹ CEDO, *Bogdel împotriva Lituaniei*, C. 41248/06 din 26.11.2013, disponibilă pe <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-138559>.

²⁰ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 547 din 23 iulie 2015.

²¹ Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. nr. 675 din 7 august 2006, cu modificările și completările ulterioare.

termenului de prescripție, ca norme de completare sunt aplicabile prevederile Decretului Lege nr. 167/1958²², aspect evidențiat în mod expres în articolul 89.1 din Normele metodologice referitoare la aplicarea prevederilor din Ordonanța de Guvern nr. 92/2003, adoptate prin Hotărârea de Guvern nr. 1050 din 1 iulie 2004²³, conform cărora se aplică situațiile și condițiile referitoare la suspendarea și întreruperea prescripțiilor din Decretul nr. 167/1958.

Astfel, art. 17 din Decret prevede ca efect al întreruperii prescripției, ștergerea termenului împlinit înainte de a interveni împrejurarea care a determinat întreruperea, cu consecința curgerii unei noi prescripții. De asemenea, dacă întreruperea prescripției a intervenit în urma unui act care determină începerea executării, noul termen de prescripție rămâne întrerupt până la data ultimului act de executare silită.

Aplicând prevederile art. 17 din Decret în completarea dispozițiilor art. 133 alin. (1) lit. a) și lit. c) din Ordonanța de Guvern nr. 92/2003 reiese că efectul întreruptiv de prescripție în procedura de executare silită a creanțelor fiscale intervine în urma efectuării unui act de executare, urmând ca efectul să se producă până la ultimul act de executare. Această reglementare atrage, *de facto*, o imprescriptibilitate a creanțelor fiscale în condițiile în care a fost demarată procedura execuțională, lăsând loc arbitrarului și insecurității raporturilor juridice, parcursul execuțional fiind lăsat exclusiv la latitudinea organului fiscal care poate proceda la executarea silită *sine die*, fără a interveni prescripția, în practică fiind rare sau cvasi-inexistente cazurile în care se procedează din oficiu la emiterea unui act de încetare a executării silită, în alte cazuri decât acelea în care se recuperează creanța fiscală de la debitorul urmărit.

Apreciem că aplicarea unui regim diferențiat din perspectiva efectului întreruperii prescripției dreptului de a cere executarea silită în privința creanțelor fiscale sub imperiul Ordonanței de Guvern nr. 92/2003, spre deosebire de creanțele urmărite conform Codului de procedură civilă, respectiv o imprescriptibilitate *de facto* în cazul primelor, poate pune probleme sub aspectul egalității în fața legii, pasivitatea statului nefiind sancționată de această dată, securitatea raporturilor juridice fiind afectată, chiar dacă se urmărește un interes public.

Și Curtea de Justiție a Uniunii Europene a reținut că nu există o incompatibilitate cu principiul efectivității, instituirea de către legiuitor a unor condiționări temporale pentru exercitarea unei acțiuni, astfel de limitări având scopul asigurării securității raporturilor juridice, fiind în concordanță cu dreptul unional. Totuși, termenele de prescripție impuse, nu pot duce la o imposibilitate sau la o îngreunare excesivă în exercitarea drepturilor recunoscute de legislația UE²⁴.

²² Publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 19 din 21 mai 1958.

²³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 651 din 20 iulie 2004.

²⁴ CJUE, Q Beef și alții, C-89/10 și C-96/10, disponibilă pe

https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d5910af0eb07184d1b9ac6f324b7f4edc3.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4OahqPe0?doclang=RO&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=81544&occ=first&dir=&cid=359424.

Cu toate acestea, reținem că modalitatea în care instanțele națională interpretează normele interne referitoare la momentul de la care începe să curgă termenul de prescripție poate pune probleme sub aspectul dreptului de acces la o instanță de judecată, aspect evidențiat într-o cauză recentă pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului²⁵. În această speță, prima instanță, Judecătoria Constanța și instanța de control judiciar, au dat interpretări diferite art. 8 din Decretul-Lege nr. 167/1958 privitor la prescripția extinctivă, în vigoare până la 1 octombrie 2011, dar aplicabil în speță în conformitate cu dispozițiile tranzitorii din noul Cod civil (deoarece termenul de prescripție a început să curgă în timp ce decretul era încă în vigoare). Într-o acțiune care avea ca obiect obligarea societății de furnizare a energiei electrice de recalculare a energiei consumate în perioada 2004-2009, prima instanță a apreciat că termenul de prescripție a dreptului material la acțiune a început să curgă la data la care societatea reclamantă a cunoscut prejudiciul, respectiv existența unei defecțiuni la dispozitivul de măsurare a energiei consumate, în timp ce Tribunalul Constanța a considerat că dreptul s-a născut la data emiterii facturii și a respins așadar acțiunea ca fiind prescrisă, deși părțile nu aveau poziții divergente sub aspectul momentului de la care reclamanta a luat efectiv la cunoștință de prejudiciul creat.

Curtea a apreciat că interpretarea și aplicarea regulii relevante privind termenul de către Tribunalul Constanța, conform căruia societatea reclamantă era obligată să introducă acțiunea în momentul în care în mod realist aceasta nu putea avea suficientă cunoștință de prejudiciul suferit sau despre baza faptică pentru a depune o plângere, erau arbitrar și împiedicau examinarea în întregime a fondului cauzei. Mai mult, o astfel de interpretare nu era în conformitate cu doctrina și jurisprudența existente. Prin urmare, prin impunerea unei sarcini disproporționate asupra societății reclamante, s-a apreciat că Tribunalul Constanța a afectat esența însăși a dreptului societății reclamante de acces la o instanță.

Considerăm că soluția pronunțată de Curtea Europeană, corectă sub aspectul încălcării dreptului de acces la o instanță de judecată, prin prisma interpretării eronate a momentului de la care începe să curgă termenul de prescripție, aspect de altfel consolidat în practica judiciară și care se deduce din chiar dispozițiile art. 8 din Decretul-Lege nr. 167/1958, reflectă importanța interpretării legii, din perspectiva previzibilității sale. Interpretarea rigidă a dispozițiilor naționale, cu atât mai mult în situația existenței unei practici judiciare consolidate, creează premisele încălcării substanței dreptului de acces la o instanță de judecată.

Condiții de admisibilitate a acțiunii în justiție

Instituirea pe cale legislativă a unor condiții de admisibilitate pentru introducerea unor acțiuni în justiție, nu reprezintă, *de plano*, o negare a accesului la justiție, revenind în competența exclusivă a puterii legislative să stabilească regulile de desfășurare a procesului civil. Curtea a statuat în jurisprudența sa constantă faptul că liberul acces la justiție nu poate fi exercitat fără intervenția legiuitorului și poate comporta unele limitări care sunt compatibile cu standardul convențional dacă nu ating dreptul în substanța sa. Scopul

²⁵ CEDO, Plasti Prod S.A. împotriva României, C nr. 8889/18 16 aprilie 2024.

urmărit prin instituirea unor astfel de limitări, inclusiv prin stabilirea unor termene de prescripție trebuie să urmărească o bună administrarea a justiției, cu respectarea securității raporturilor juridice²⁶. Instituirea unor limitări în desfășurarea procesului, prin stabilirea de reguli procedurale este apanajul statelor, prin intermediul puterii legiuitoare. Astfel, accesul liber la un judecător trebuie înțeles în sensul în care aceste operează neîngrădit pentru toți cetățenii, în modalitățile și cu regulile stabilite de lege.

Atât doctrina²⁷, cât și jurisprudența instanțelor naționale, admit în unanimitate soluția de respingere a unei cereri ca inadmisibile, acolo unde sunt prevăzute condiții fără de care acțiunea în justiție nu poate fi primită. C. pr. civ. prevede câteva situații punctuale în care operează inadmisibilitatea, cum ar fi: art. 459 alin. (2) care sancționează cu inadmisibilitatea recursul exercitat împotriva hotărârii care nu a fost atacată cu apel; art. 777 care prevede inadmisibilitatea desființării vânzării împotriva terțului adjudecatar; art. 47 alin. (3) prevede inadmisibilitatea cererii de recuzare formulată cu privire la alți judecători în afara celor prevăzuți în cuprinsul art. 46, sau cererea formulată împotriva aceluiași judecător; mențiunea prevăzută de art. 457 alin. (3) referitoare la inadmisibilitatea căii de atac neprevăzută de lege.

Există o varietate de motive din multe instituții de drept procesual civil care pot atrage respingerea unei cereri ca inadmisibile. În majoritatea opiniilor, se apreciază că sistemul de drept procesual civil astfel cum este el reglementat în legislația națională acoperă toate situațiile ce pot genera respingerea unei cereri ca inadmisibile, nefiind necesar să fie o reglementare expresă a excepției inadmisibilității cererii²⁸.

Denumită generic „fine de neprimire”, care cuprinde toate acele situații care atrag o respingere a cererii fără cercetarea fondului (precum lipsa de interes, inadmisibilitate, lipsa de calitate, lipsa de capacitate, prescripție etc.), instituția își găsește originea în dreptul procesual francez²⁹ (*fin de non-recevoir*), ca o sancțiune procedurală pentru exercitarea unei acțiuni ce nu poate fi primită. În prezent, dreptul procesual francez nu mai recunoaște excepțiile de fond, ci sunt reglementate doar excepțiile de procedură și finele de neprimire, văzute ca forme intermediare de apărare³⁰.

În dreptul nostru procesual civil, noțiunea de „fine de neprimire”, nu a fost receptată în legislație și nu este general acceptată ca instituție autonomă, considerându-se că este „străină de tradițiile și spiritul nostru de procedură”³¹. Cu toate acestea, această noțiunea este înglobată în tot ce înseamnă excepții de fond sau de procedură.

²⁶ CEDO, Gheorghită v. Republica Moldova, C nr. 5334/06 din 2 iulie 2019, disponibil pe <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2019/08/Gheorghita-v.-MDA-ROM-trad.pdf>.

²⁷ A. Vasile, *Excepții de fond în procesul civil. Practica judiciară*, Editura Hamangiu, București 2010, p. 34; M. Tăbăraș, *Excepții de fond în procesul civil-culegere de practică judiciară*, Editura C.H. Beck, București, 2009, p. 165.

²⁸ V. M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Editura Național, București 1997, p. 121-123; M. Tăbărcă, *Excepțiile procesuale în procesul civil*, Editura Universul Juridic, București 2006, p. 117.

²⁹ Art. 122 C. pr. civ. francez.

³⁰ C. pr. civ. francez distinge între apărări de fond, art. 71 și 72, excepții de procedură, art. 73-121 și fine de neprimire, art. 122-126, toate fiind reglementate sub titlul V „mijloace de apărare”.

³¹ E. Herovanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Editura Universul Juridic, 2020, p. 223.

În procedura franceză, sunt recunoscute trei forme de drepturi în legătură cu exercitarea drepturilor procesuale: dreptul substanțial, drepturi de a exercita o acțiune, dreptul de a îndeplini acte de procedură, fiecare astfel de drept având corespondență în formele de apărare, respectiv apărări de fond, fine de neprimire și excepțiile de procedură ce sunt invocate exclusiv cu privire la dreptul de a face acte de procedură³².

Așadar, în acest sistem de drept, finele de neprimire, atrag inadmisibilitatea cererii, dreptul de a acționa în justiție fiind obstrucționat. În literatura juridică franceză s-a arătat că finele de neprimire exprimă voința legiuitorului de a nu acorda dreptul de a acționa în justiție aceluia cărora li se opune³³. Codul de procedură francez sancționează în mod expres cu inadmisibilitatea aceste cereri, potrivit art. 122³⁴. Soluția de respingere a unei cereri ca inadmisibile este consecința incidenței unui fine de neprimire, astfel cum statuează art. 74³⁵.

Noțiunea este așadar una complexă care integrează în conținutul său situații diverse, având izvoare diferite, situată la granița dintre apărărilor de fond și excepții. Prin efectele pe care le produce, se aseamănă cu o apărare de fond, întrucât tinde la respingerea pretențiilor părții adverse, iar din perspectivă procedurală, împrumută din efectul excepțiilor, întrucât împiedică dezbaterea fondului cauzei³⁶. Înainte de intrarea în vigoare a C. pr. civ. francez, finele de neprimire erau tratate sub forma excepțiilor de procedură, peremptorii, care atrăgeau respingerea acțiunii fără cercetarea fondului³⁷, precum excepția prescripției, autoritatea de lucru judecat, excepția lipsei de interes ș.a.

De asemenea, reprezintă fine de neprimire lipsa unei proceduri prealabile obligatorii, precum urmarea procedurii de împăcare în cauzele de divorț³⁸, lipsa înscrierii acțiunii în rezoluțiune sau în nulitatea unui act privitor la un imobil în registrele de publicitate imobiliară, nerespectarea unei clauze contractuale de conciliere sau de mediere, acolo unde părțile au stipulat expres că în situația unui conflict cu privire la executarea contractului, se vor urma procedurile alternative de soluționare a disputelor.

Această noțiune a fost extinsă în jurisprudența franceză în aplicarea teoriei *estoppel*, prin aceasta urmărindu-se protejarea buneii-credințe în exercitarea drepturilor procesuale, prin sancționarea abuzului de drept, existând o tendință a Curții de Casație Franceze de a respinge ca inadmisibile cererile prin care se urmărește promovarea unei acțiuni contrare propriului comportament procesual.

³² J. Heron, *Droit judiciaire prive*, Montchrestien, Paris, 1991, p. 87.

³³ L. Cadiet, *Droit judiciaire prive*, 2eme, Editura Litec, Paris, 1998, p. 434.

³⁴ Cu următorul conținut „Constitue une fin de non-recevoir tout moyen qui tend à faire déclarer l'adversaire irrecevable en sa demande, sans examen au fond, pour défaut de droit d'agir, tel le défaut de qualité, le défaut d'intérêt, la prescription, le délai préfix, la chose jugée”.

³⁵ Cu următorul conținut „Les exceptions doivent, à peine d'irrecevabilité, être soulevées simultanément et avant toute défense au fond ou fin de non-recevoir. Il en est ainsi alors même que les règles invoquées au soutien de l'exception seraient d'ordre public”.

³⁶ J.-P. Beguet, *Etude critique de la notion de fin de non-recevoir en droit prive*, în *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1947, p. 133.

³⁷ G. Couchez, J. P. Langlade, D. Lebeau, *Procédure civile*, Dalloz, Paris, 1998, p. 333.

³⁸ Art. 1111 C. pr. civ. francez, ulterior abrogat.

Un astfel de moment a apărut în urma Deciziei Curții de Casație Franceze, în cazul cunoscut sub numele Golshani c. Republicii Islamice Iran. În această speță, reclamantul a solicitat în anul 1982, Tribunalului pentru revendicări Iran-Statele Unite ale Americii să fie despăgubit de statul Iranian în urma unei exproprieri, solicitarea sa fiind respinsă prin Sentința arbitrală. Apoi, hotărârea a făcut obiectul unei proceduri de *exequatur* în Franța, procedură ce a fost contestată de reclamant pe considerentul lipsei unei convenții arbitrale în baza căreia tribunalul arbitral a soluționat cauza. Curtea de Casație Franceză a apreciat că reclamantul, fiind cel care a investit tribunalul arbitral cu soluționarea cererii în despăgubiri, participând activ timp de peste 9 luni la procedura arbitrală, nu poate susține, printr-o atitudine procesuală în neconcordanță cu propria voință, faptul că această jurisdicție a statuat în lipsa competenței, determinate de lipsa unei convenții arbitrale, în virtutea regulii *estoppel*, cererea fiind respinsă ca inadmisibilă.

În doctrina și jurisprudența instanțelor franceze delimitarea dintre finele de neprimire și excepțiile de procedură au fost conturate destul de clar, astfel, în timp ce primele sancționează lipsa dreptului de a acționa, cele din urmă sancționează neregularități procedurale, precum lipsa calității de reprezentant, nulitatea cererii introductive etc.

Anumite confuzii au apărut în privința regulii de drept conform căreia „penalul ține în loc civilul”, apreciindu-se că aceasta corespunde unui fine de neprimire, iar mai apoi Curtea de Casație Franceză a reținut că poate fi invocată pe calea excepțiilor de procedură.

Finele de neprimire nu atrag ca regulă autoritatea de lucru judecat, obstacolul în exercitarea acțiunii în justiție poate fi înlăturat și formulată o nouă cerere introductivă, acolo unde incidentul ivit poate fi reconsiderat, cum ar fi îndeplinirea formalităților de publicitate imobiliară pentru exercitarea unei acțiuni în revendicare, dacă anterior cererea fusese respinsă pentru neîndeplinirea acestei obligații legale.

Regimul juridic al finelor de neprimire este același ca în cazul excepțiilor de ordine publică din dreptul nostru procesual, ele putând fi invocate în orice stare a pricinii, independent de existența sau nu a unei vătămări. O particularitate interesantă este aceea că instanța de judecată poate obliga partea care invocă cu întârziere un fine de neprimire, pentru a tergiversa soluționarea cauzei, la daune interese către partea adversă, fiind o expresie a sancționării abuzului de drept procesual. De asemenea, până la momentul pronunțării instanței asupra inadmisibilității cererii, determinată de existența unui fine de neprimire, partea interesată poate înlătura impedimentul în exercitarea acțiunii.

Sub aspectul regimului incompatibilităților, un judecător care a soluționat o cauză prin pronunțarea asupra inadmisibilității cererii, nu mai poate soluția aceeași pricină, dacă se formulează o nouă cerere introductivă.

Pot fi calificate lipsurile cererii introductive constatate în procedura de regularizare din dreptul intern, ca fiind fine de neprimire, din perspectivă doctrinară?

Codul de procedură civilă a adus modificări semnificative referitoare la prima etapă a procedurii judiciare, primele măsuri pe care judecătorul le ia fiind unele ce ar putea fi calificate ca acte de procedură cu caracter administrativ, conform 199-200 C. pr. civ.

Completul de judecată care a primit cauza în urma repartizării aleatorii verifică dacă cererea cu care a fost sesizată răspunde exigențelor formale prevăzute de art. 194-197

C. pr. civ, în caz contrar, reclamantului urmând să i se comunice în scris lipsurile, cu mențiunea de a le remedia, în termen de 10 zile de la comunicare, sub sancțiunea anulării, măsură dispusă de judecător în camera de consiliu.

Procedura de regularizare apare pentru prima oară în dreptul procesual civil sub forma unei etape de filtrare a acțiunilor în justiție cu scopul de a se evita supraaglomerarea instanțelor de judecată și judecarea unor cereri informale.

Sub reglementarea vechiului C. pr. civ., putea interveni sancțiunea suspendării soluționării cauzei pentru neîndeplinirea unor condiții formale de sesizare, de către președinte, anterior primului termen de judecată, după regulile procedurii necontencioase, conform art. 114 rap. la art. 339 C. pr. civ. Această procedură era însă aplicată foarte rar, dându-se eficiență prevederilor art. 132 C. pr. civ., în completarea procedurii necontencioase, care prevedea faptul că instanța putea acorda reclamantului, la prima zi de înfățișare, un termen în vederea completării sau modificării cererii, dar și în vederea formulării de noi cereri în probațiune. În scopul acesta, judecătorul amâna cauza și dispunea comunicarea către pârât a cererii modificate, pentru a formula întâmpinare. Aceste dispoziții permiteau regularizarea cererii la primul termen de judecată, lipsind de eficiență procedura de „filtru”, motiv pentru care legiuitorul a intervenit reglementând noua procedură prealabilă cercetării judecătorești.

Întrucât această procedură nu intervine în faza de judecată, ea este caracterizată de lipsa contradictorialității, instanța pronunțându-se printr-o încheiere supusă reexaminării, o cale de atac specială, având mai degrabă natura unui control de ordin administrativ.

Din modalitatea de reglementare a procedurii de regularizare, aceasta se îndepărtează de conceptul de fine de neprimire, din dreptul francez, întrucât, pe de o parte, nu pune în discuție dreptul la acțiune, fiind impedimente de natură exclusiv formală în ce privește legala sesizare a instanței, iar sub un alt aspect, lipsește elementul de contradictorialitate, specific inadmisibilităților determinate de existența finelor de neprimire. Așa cum s-a opinat în doctrină, nu se poate afirma că lipsurile cererii introductive duc la lipsa dreptului de a acționa, întrucât dreptul de a acționa există anterior cererii de chemare în judecată, aceasta fiind doar manifestarea în plan procesual a acestuia³⁹.

Astfel, procedura regularizării, respectiv anularea cererii în această etapă prealabilă, nu poate fi privită ca o consecință a existenței finelor de neprimire și nu poate fi încadrată din perspectiva naturii juridice nici pe tărâmul excepțiilor procesuale, dobândind natura unei proceduri filtru cu caracter administrativ-jurisdicțional.

Excepția inadmisibilității – impediment în exercitarea dreptului de acces?

Soluția de respingere a unei cereri ca inadmisibile operează în situații diverse, fie în urma admiterii excepțiilor de fond, fie în privința unor incidente procesuale, intermediare, în cursul procesului propriu-zis.

³⁹ A. Suci, *Excepțiile procesuale în Noul cod de procedură civilă*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2006, p. 73.

În doctrină s-a apreciat că în ipoteza în care se poate concluziona că există într-adevăr și situații în care se adoptă soluția inadmisibilității unei cereri, fără ca aceasta să fie rezultatul unei excepții de fond, înseamnă că există și o categorie intermediară de incidente procesuale, diferită de cea a excepțiilor de procedură și de fond, respectiv excepțiile de inadmisibilitate. Nu ar trebui confundată excepția de inadmisibilitate cu respingerea unei cereri ca inadmisibilă ca urmare a admiterii unei excepții de fond⁴⁰.

Legislația procesual civilă nu prevede în mod explicit care este mijlocul procesual de invocare a inadmisibilității, în ipoteza în care o astfel de sancțiune intervine în urma unui incident procedural. Cu titlu exemplificativ, legiuitorul prevede sancțiunea inadmisibilității cererii de recuzare a instanței superioare, atunci când este formulată în fața instanței care soluționează cauza (art. 47 C. pr. civ.); inadmisibilitatea probei cu martori în cazul actelor a căror valoare este peste 250 lei; inadmisibilitatea acțiunii în constatare atunci este disponibilă o acțiune în realizare (art. 35 C. pr. civ.).

Inadmisibilitatea, în funcție de motivul care determină o astfel de sancțiune poate fi opusă de partea interesată fie ca o apărare de fond, fie ca o excepție procesuală, atunci când se contestă dreptul de a acționa. De regulă, invocarea excepției inadmisibilității cererii dobândește caracterul unei excepții de fond⁴¹, tocmai în considerarea faptului că împiedică accesul la instanța de judecată, dreptul de a acționa fiind limitat prin lege. Cu titlu exemplificativ, arătăm că inadmisibilitatea pe această cale poată să opereze în situații precum: lipsa parcurgerii procedurii prelabile prevăzute de art. 7 din Legea nr. 554/2004; lipsa procedurii prelabile referitoare la depunerea încheierii de verificare a evidențelor succesoriale prevăzută de art. 193 alin. (3) C. pr. civ.; formularea unei plângeri cu privire la încheierea de respingere a unei cereri prin care se solicită îndreptarea unor erori materiale din cărțile funciare, în lipsa formulării unei cereri de reexaminare împotriva încheierii registratorului de carte funciară, conform art. 31 alin. (3) din Legea nr. 7/1996. Soluția de respingere a unei cereri ca inadmisibilă poate fi însă și consecința admiterii unei excepții de procedură, precum respingerea ca inadmisibilă a acțiunilor în urma admiterii excepției necompetenței generale a instanțelor române.

În categoria excepțiilor de fond care atrag inadmisibilitatea cererii pot fi incluse: respingerea unei căi de atac ca inadmisibile, în urma exercitării sale *omissio medio*, aceasta operând ca condiție referitoare la dreptul la acțiune (la exercitarea căii de atac); o cerere de intervenție principală în proces a unui terț care nu justifică un interes propriu, va fi respinsă ca inadmisibilă, în procedura de admitere în principiu a cererii, conform art. 64 alin. (2) C. pr. civ., aceasta fiind consecința neîndeplinirii unei condiții de fond a cererii de intervenție.

Așadar, ca regulă, excepția inadmisibilității poate fi privită izolat, fiind consecința neîndeplinirii unor condiții de fond (ca regulă) sau de procedură în privința dreptului de a acționa.

Jurisprudența instanțelor naționale variază și este pe alocuri imprecisă în aplicarea soluției de respingere a unei cereri ca inadmisibilă, fie prin admiterea excepției inadmisibilității, fie prin calificarea acesteia ca fiind o apărare de fond.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ În același sens, V. M. Ciobanu, nota II, în revista „Dreptul” nr. 10/1997, p. 106-110.

De exemplu, prin Decizia nr. 708/2004 a Curții de Apel București, Secția a III-a civilă a fost respinsă ca inadmisibilă o acțiune de ieșire din indiviziune întrucât părțile nu aveau calitatea de coproprietari. Soluția inadmisibilității este discutabilă, starea de coproprietate fiind mai degrabă un aspect de temeinicie a pretențiilor ce fac obiectul acțiunii, condiție de drept substanțial în formularea cererii de partaj.

Concluzii

Concluzionând pe aceste aspecte, considerăm că față de dezideratul urmărit de legiuitor prin reglementarea unor termene procedurale pentru sesizarea instanței de judecată, respectiv necesitatea asigurării unui climat de siguranță în privința raporturilor juridice civile, sau instituirea unor condiții de admisibilitate a acțiunii civile, pentru buna desfășurare a justiției, se răspunde prevederilor constituționale și convenționale sub aspectul liberului acces la justiție, însă aplicarea lor strict formalistă, mecanică și rigidă, fără a se ține seama de cerința de proporționalitate și necesitate poate duce la consecințe negative sub aspectul dreptului de acces.

De asemenea, soluționarea unei cauze prin admiterea unei excepții de procedură, fapt ce va determina instanța să nu mai analizeze alte aspecte invocate în cuprinsul cererii, nu poate reprezenta *de plano* o încălcare a dispozițiilor art. 6 par. 1 din Convenție din perspectiva dreptului de acces, în condițiile în care exigențele de echitabilitate sunt îndeplinite, în special cele referitoare la contradictorialitatea dezbaterilor.

Căile de atac în dreptul francez și dreptul italian

Remedies under French law and Italian law

dr. Ionuț Adrian ȘIPEȚAN*
judecător, Tribunalul Timiș

Abstract

Appeals are an important component of any procedural law system as they represent a guarantee for the dissatisfied parties that they have the chance to bring the dispute before the higher courts, usually before a collegial panel, so that a possible error of judgment to be removed.

If the need to regulate appeals is indisputable, the way in which they are regulated can be different from one legal system to another, and from this point of view studying them can only be useful for legal practitioners.

Keywords: appeals; error of judgment; grounds for an appeal.

Rezumat

Căile de atac reprezintă o componentă importantă a oricărui sistem de drept procesual întrucât reprezintă o garanție pentru părțile nemulțumite că au șansa de a repune în discuție litigiul în fața instanțelor de judecată superioare, de regulă în fața unui complet colegial, astfel încât o eventuală eroare de judecată să fie înlăturată.

Dacă nevoia reglementării căilor de atac este incontestabilă, modalitatea în care acestea sunt reglementare poate fi diferită de la un sistem de drept la altul, iar din acest punct de vedere studierea acestora nu poate fi decât utilă pentru practicienii dreptului.

Cuvinte-cheie: căi de atac, eroare de judecată, motive de apel.

1. Considerații introductive

În prezent nu există un sistem de drept care să nu recunoască părții nemulțumite de hotărârea primei instanțe posibilitatea de a critica soluția în fața unei alte instanțe, care să fie în măsură să remedieze eventualele erori de judecată.

Dacă nevoia recunoașterii existenței unei căi de atac este inerentă oricărui sistem de drept modern, modalitatea de organizare a căilor de atac, precum și condițiile specifice, pot face obiectul unor viziuni diferite, legiuitorul fiind liber să aprecieze în concret cum va fi configurată respectiva cale de atac.

* ionut.sipetan10@e-uvr.ro.

În acest sens s-a arătat în jurisprudența Curții Constituționale a României, respectiv în decizia nr. 658 din 19 iunie 2012¹, că dreptul de acces la instanță nu presupune accesul la toate căile de atac, precum și faptul că nici reglementările internaționale în materie nu impun un anumit număr al gradelor de jurisdicție sau un anumit număr al căilor de atac, art. 13 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale consacrand numai dreptul persoanei la un recurs efectiv în fața unei instanțe naționale, deci posibilitatea de a accede la un grad de jurisdicție, iar art. 21 din Constituție nu precizează că accesul liber la justiție implică întotdeauna dreptul de a exercita atât calea de atac a apelului, cât și a recursului.

Prin prezentul articol vom face o scurtă introducere în sistemul căilor de atac din dreptul francez și italian, având în vedere că orice comparație cu acestea este binevenită, calea spre modernizare presupunând și cunoștințe de drept comparat.

2. Căile de atac în dreptul francez

Sistemul de drept procesual civil francez, similar sistemului de drept procesual civil românesc, cunoaște două categorii de căi de atac, anume căi de atac ordinare și căi de atac extraordinare. Cu toate că, din perspectiva căilor de atac, există asemănări evidente între cele două sisteme de drept procesual, se pot observa și diferențe notabile, pornind chiar de la numărul căilor de atac puse la dispoziție de legiuitor pentru fiecare categorie în parte.

Astfel, în timp ce art. 456 C. pr. civ. român stabilizește că apelul este singura cale ordinară de atac, iar în materia căilor extraordinare de atac enumeră recursul, contestația în anulare și revizuirea, art. 527 C. pr. civ. francez dispune că sunt căi de atac ordinare opoziția (*l'opposition*) și apelul (*l'appel*), iar opoziția terților (*tierce opposition*), revizuirea (*le recours en révision*) și recursul în casație (*le pourvoi en cassation*) sunt căi extraordinare de atac.

Așa cum s-a arătat în literatura de specialitate autohtonă², apelul este calificat drept o cale ordinară de atac întrucât poate fi exercitat, ca regulă generală, împotriva tuturor hotărârilor primei instanțe, dacă legea nu prevede expres altfel, fiind singura cale de atac în cadrul căreia se mai poate rediscuta situația de fapt stabilită în primă instanță, iar căile extraordinare de atac se numesc astfel întrucât provoacă un control doar prin raportare la motivele prevăzute expres și limitativ de lege.

O viziune similară este împărtășită și în doctrina franceză³, menționându-se că mijloacele extraordinare de atac sunt admisibile doar în cazurile expres prevăzute de lege și doar după epuizarea căilor ordinare de atac, neavând un efect suspensiv de executare, așa cum se întâmplă în ipoteza formulării unei căi ordinare de atac.

În ceea ce privește apelul (*l'appel*), această cale ordinară de atac se aseamănă foarte mult cu apelul din Codul de procedură civilă român, art. 542 C. pr. civ. francez dispunând că

¹ Decizia nr. 658 din 19 iunie 2012 pronunțată de Curtea Constituțională a României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 518 din 26 iulie 2012.

² Ghe.-L. Zidaru, P. Pop, *Drept procesual civil. Procedura în fața primei instanțe și în căile de atac*, Editura Solomon, București, 2020, p. 392-393.

³ Y. Strickler, *Procédure civile, 8e édition*, Edition Bruylant, Bruxelles, 2018, p. 329-330.

apelul tinde la reformarea sau la anularea hotărârii de primă instanță de către curtea de apel, iar art. 543 C. pr. civ. francez că această cale de atac este deschisă în toate materiile, inclusiv cea grațioasă.

O cale de atac inedită pentru spațiul juridic românesc este opoziția (*l'opposition*) reglementată de art. 571-578 C. pr. civ. francez. Ea apare ca o cale ordinară de atac, devolutivă, de retractare și suspensivă de executare, îndreptată împotriva unei hotărâri pronunțate în lipsă (*jugement rendu par défaut*), fiind deschisă exclusiv părții care a pierdut procesul. În literatura de specialitate⁴ s-a arătat că procedura în lipsă și opoziția corespund unor preocupări diferite: pe de o parte să se evite ca, în lipsa prezentării unei părți în proces, cealaltă parte să fie în imposibilitate de a avea acces la justiție, prin pronunțarea unei hotărâri de către instanța de judecată, iar pe de cealaltă parte, să se aibă grijă de interesele părții care a pierdut litigiul, dar a ignorat în totalitate atât procedura desfășurată împotriva sa, cât și hotărârea pronunțată.

În acest context a fost reglementată calea de atac a opoziției, care vine să restabilească în plenitudinea sa principiul contradictorialității.

Pentru a nu avea dificultăți de aplicare a acestei căi de atac, legea trebuia să definească într-un mod cât mai precis noțiunea de hotărâre pronunțată în lipsă, iar Codul de procedură civilă francez, prin art. 473 se preocupă de această problemă, arătând că hotărârea este pronunțată în lipsă atunci când partea nu s-a prezentat în proces și nici nu a primit personal citația, iar hotărârea este pronunțată în ultimă instanță. Ultimul paragraf al articolului menționat prevede că nu se poate discuta despre o hotărâre pronunțată în lipsă în condițiile în care aceasta este susceptibilă de apel sau citația a fost remisă personal pârâtului.

În ceea ce privește revizuirea (*le recours en révision*), această cale extraordinară de atac este reglementată de art. 593-603 C. pr. civ. francez și prezintă numeroase puncte comune cu revizuirea, așa cum este ea configurată prin dispozițiile corespondente din Codul de procedură civilă român. Astfel, ea reprezintă o cale de atac de retractare, nesuspensivă de executare, prin care o persoană poate să atace o hotărâre definitivă, în cazurile și condițiile expres prevăzute de lege.

Cu siguranță că aceste caracteristici ale revizuirii din dreptul procesual civil francez aduc aminte de revizuirea din sistemul românesc de drept procesual civil, în cadrul căreia a fost definitivă drept o cale extraordinară de atac, de retractare, nedevelopativă și nesuspensivă de executare⁵.

Spre deosebire însă de Codul de procedură civilă român, în dreptul francez numărul cazurilor în care se poate apela la această cale extraordinară de atac este mult mai redus. Astfel, în timp ce art. 509 alin. (1) C. pr. civ. român reglementează nu mai puțin de 11 cazuri, art. 595 C. pr. civ. francez enumeră doar 4 cazuri în care o hotărâre definitivă mai poate fi atacată, în principal pentru fraudă părții sau constatarea împrejurării că anumite mijloace de probă folosite în proces sunt false.

⁴ Y. Strickler, *op. cit.*, p. 331.

⁵ Ghe.-L. Zidaru, P. Pop, *op. cit.*, p. 612.

Și recursul în casație (*le pourvoi en cassation*) prezintă similarități cu calea extraordinară de atac a recursului din dreptul românesc. În acest sens art. 604 C. pr. civ. francez prevede că recursul în casație supune analizei Curții de Casație conformitatea hotărârii atacate cu regulile de drept aplicabile.

O primă diferență rezultată din conținutul articolului anterior menționat este aceea că recursul în casație este în competența exclusivă a Curții de Casație din Franța, adică a instanței supreme franceze, spre deosebire de dreptul românesc, unde recursul poate fi soluționat de tribunal, de curtea de apel sau de Înalta Curte de Casație și Justiție, așa cum rezultă din coroborarea art. 483 alin. (4) cu art. 95 pct. 3, art. 96 pct. 3 și art. 97 pct. 1 C. pr. civ.

De-a lungul timpului au fost exprimate mai multe opinii în literatura de specialitate⁶ care concuau la o concluzie comună, în sensul reglementării din Franța, anume ca Înalta Curte de Casație și Justiție să fie singura instanță care soluționează calea extraordinară de atac a recursului, numai în acest fel putându-se asigura dezideratul aplicării și interpretării unitare a legii de către toate instanțele judecătorești, însă evoluția legislativă ulterioară a arătat că sistemul de drept românesc este departe de a ajunge la stadiul celui francez, în prezent majoritatea recursurilor fiind soluționate la nivelul tribunalelor și al curților de apel.

Ultima cale extraordinară de atac reglementată de Codul de procedură civilă francez este opoziția terților (*tierce opposition*) și este cu atât mai interesantă cu cât nu are niciun corespondent în dispozițiile procesual civile autohtone.

Potrivit art. 582 C. pr. civ. francez, această cale de atac tinde la o reformare sau o retractare a hotărârii judecătorești în folosul unui terț, subliniindu-se⁷ că reprezintă o cale de atac aflată la dispoziția persoanelor care nu au fost parte în litigiu, în măsura în care hotărârea le este vătămătoare.

S-a arătat în literatura de specialitate⁸ că instituirea acestei căi de atac poate părea surprinzătoare la prima vedere, în condițiile în care art. 1.355 C. civ. francez prevede că efectul lucrului judecat este limitat la părțile din litigiu, astfel că terții sunt suficient de bine protejați de hotărârile judecătorești pronunțate în cauze în care nu au figurat ca părți, însă ea este explicabilă pe tărâmul opozabilității hotărârii judecătorești. Astfel, întrucât hotărârea nu poate fi ignorată de persoanele care nu au participat în cauză, este posibil ca aceasta să

⁶ V.M. Ciobanu, *Un pas important pentru reforma justiției în România*, articol disponibil în Pandectele Române nr. 4/2003, p. 195-207, V.M. Ciobanu, *Rolul recursului civil și modificările propuse de Ministerul Justiției în vederea pregătirii intrării în vigoare a Noului Cod de procedură civilă. Sunt ele în litera și spiritul Constituției?*, articol disponibil pe <https://www.juridice.ro/227090/rolul-recursului-civil-si-modificarile-propuse-de-ministerul-justitiei-in-vederea-pregatirii-intrarii-in-vigoare-a-noului-cod-de-procedura-civila-sunt-ele-in-litera-si-spiritul-co-stitutiei.html>, T. C. Briciu, M. Stancu, C. C. Dinu, Ghe.-L. Zidaru, P. Pop., *op. cit.*, C. Roșu, *Considerații pe marginea Deciziei nr. 369/2017 a Curții Constituționale, referitoare la excepția de neconstituționalitate a sintagmei „precum și în alte cereri evaluabile în bani în valoare de până la 1.000.000 lei inclusiv”, cuprinsă în art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 314/2010 privind Codul de procedură civilă*, articol publicat în Revista „Dreptul” nr. 12/2017, p. 43-61.

⁷ Y. Strickler, *op. cit.*, p. 344.

⁸ *Ibidem*.

le prejudicieze interesele legitime, astfel că este necesară reglementarea unei căi de atac specifice prin care terțul să fie în măsură să înlăture aceste efecte vătămătoare.

S-a reținut⁹ că dacă rezultatul unui proces ar putea fi prejudiciabil pentru un terț, iar cauza ar fi încă pe rolul instanțelor de judecată, terțul ar avea posibilitatea de a formula o cerere de intervenție voluntară, fie în fața primei instanțe, fie în fața instanței de apel. Însă dacă procesul s-a finalizat printr-o hotărâre definitivă, terțul mai are o șansă prin intermediul acestei opoziții, prin care să repună în discuție efectele vătămătoare pentru el.

Chiar dacă este vorba despre o cale de atac extraordinară, art. 585 C. pr. civ. francez permite exercitarea opoziției împotriva tuturor hotărârilor judecătorești, dacă nu există o dispoziție legală contrară.

Din cuprinsul art. 586 și art. 588 C. pr. civ. francez rezultă că opoziția terților cunoaște două forme de manifestare, opoziția principală și opoziția incidentă. În cazul opoziției principale se contestă de către un terț o hotărâre judecătorească pronunțată într-un proces în care nu a fost parte, pe când în cazul opoziției incidente contestația este formulată împotriva unei hotărâri judecătorești definitive opuse în cadrul unui litigiu aflat pe rolul instanțelor de judecată¹⁰.

Opoziția formulată de terț se soluționează de aceeași instanță care a pronunțat hotărârea atacată, putând fi pronunțată chiar de către aceeași judecători, așa cum prevede în mod expres art. 587 C. pr. civ. francez, ceea ce este o soluție surprinzătoare dacă ne gândim că în sistemul de drept românesc o astfel de regulă nu ar fi fost niciodată acceptată, judecătorul respectiv fiind considerat incompatibil să soluționeze din nou cauza, chiar dacă este vorba și de pretențiile unui terț ce nu a figurat în procesul inițial.

Inedite sunt și efectele soluționării opoziției formulate de terț. În acest sens art. 591 C. pr. civ. francez prevede că dacă opoziția este admisă, hotărârea atacată este retractată sau reformată numai în ceea ce privește capetele de cerere prejudiciabile pentru terț, celelalte capete de cerere producând efecte între părțile inițiale, chiar și în ceea ce privește capetele de cerere anulate ca urmare a admiterii opoziției.

Un rol important în configurația juridică a acestei căi de atac a avut-o și jurisprudența Curții de Casație, fiind necesar ca acele aspecte asupra cărora Codul de procedură civilă nu avea o prevedere expresă să fie soluționate în mod unitar, pe baza interpretării dispozițiilor legale.

Printr-o decizie de speță¹¹ Curtea de Casație a arătat că, deși într-o opoziție a terțului instanța trebuie să se pronunțe din nou, în fapt și în drept, efectul devolutiv este totuși limitat de criticile formulate de terț, care nu pot fi reprezentate decât de acele mijloace de apărare pe care terțul le-ar fi putut opune dacă ar fi formulat cerere de intervenție voluntară în cauză. Cu alte cuvinte instanța care soluționează opoziția nu ar putea să ia în considerare împrejurări de fapt intervenite ulterior pronunțării hotărârii atacate, ci doar acele

⁹ Y. Strickler, *op. cit.*, p. 344.

¹⁰ P. Pernaud-Orliac, *Tierce opposition*, articol disponibil pe [https://www.pernaud.fr/info/glossaire/9206925/tierc e-opposition](https://www.pernaud.fr/info/glossaire/9206925/tierc-e-opposition).

¹¹ Decizia nr. 95-21.197 din data de 7 ianuarie 1999 pronunțată de Curtea de Casație, Camera a 2-a civilă, disponibilă la <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007040294/>.

împrejurări care puteau fi aduse la cunoștința instanței de către terț până la data pronunțării soluției atacate, dacă terțul intervenea în cauză.

Terțul trebuie să justifice un interes pentru a formula această cale de atac, așa cum de altfel trebuie să dovedească orice persoană care formulează o cerere în justiție, fiind necesar să argumenteze în ce modalitate este prejudiciabilă pentru el hotărârea atacată, adică să arate în concret care sunt acele efecte ale hotărârii care îl vatămă în mod direct sau indirect. În legătură cu acest aspect, Curtea de Casație, printr-o altă decizie de speță¹², a arătat că instanțele de fond sunt suverane să aprecieze dacă interesul este dovedit sau nu, o astfel de verificare nefiind supusă cenzurii instanței supreme.

Observăm din reglementarea acestei căi de atac în dreptul francez că opoziția se prezintă ca un paliativ pentru terțul care nu a avut șansa să își valorifice criticele pe calea unei cereri de intervenție voluntare, el fiind în drept să sesizeze aceeași instanță care a pronunțat hotărârea definitivă astfel încât aceasta să fie reformată sau retractată în privința capetelor de cerere care îl prejudiciază. Mai mult, art. 583 C. pr. civ. francez dispune că opoziția este deschisă și creditorilor părților și celorlalți avânzi-cauză dacă arată că hotărârea s-a pronunțat cu scopul de a-i frauda și dacă invocă mijloace de apărare proprii, ceea ce ne duce cu gândul la opoziția la partaj din Codul civil român, prin intermediul căreia creditorii pot interveni în procesul de împărțeală judiciară pentru a evita fraudarea propriilor interese.

În opinia noastră instituirea unei căi de atac similare în Codul de procedură civilă român nu este nici oportună și nici necesară, chiar dacă influențele pe care sistemul de drept francez le manifestă asupra reglementării autohtone nu sunt deloc de neglijat. Avem în vedere în susținerea acestei concluzii împrejurarea că trebuie să se dea prevalență, într-o situație precum cea prezentată, principiului securității și certitudinii juridice, astfel încât o hotărâre judecătorească definitivă să nu fie susceptibilă să fie atacată de o persoană care nu a luat parte la procedură. Pe de altă parte credem că interesele terților care ar putea fi prejudiciați prin hotărâre sunt protejate de dispozițiile art. 435 alin. (2) C. pr. civ., care prevăd că, deși hotărârea este opozabilă terților, ei pot face dovada contrară, în condițiile legii.

Prin urmare, ori de câte ori se opune unui terț o hotărâre definitivă la pronunțarea căreia nu a luat parte, acesta are posibilitatea de a face dovada contrară celor reținute de instanța de judecată, ceea ce presupune că, în cel de-al doilea proces, instanța care soluționează cauza trebuie să examineze în fapt și în drept susținerile și apărările terțului, fără a putea să se mulțumească să constate că există o hotărâre definitivă, astfel că orice dezbateri sunt de prisos.

3. Căile de atac în dreptul italian

Analizând dispozițiile Codului de procedură civilă italian putem afirma că sistemul căilor de atac se aseamănă în mare măsură cu sistemul de drept procesual civil român, fiind instituite căi de atac ordinare și extraordinare, devolutive și nedevolutive, de reformare sau

¹² Decizia nr. 19-13.616 din data de 2 iulie 2020 pronunțată de Curtea de Casație, Camera a 2-a civilă, disponibilă la <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000042113194/>.

de retractare a hotărârii atacate. Cu toate acestea există și suficiente particularități, de la reglementarea diferită a unor căi de atac comune, cum este apelul, până la instituirea unor căi de atac specifice doar Codului de procedură civilă italian, cum este opoziția formulată de terț.

În acest sens art. 323 C. pr. civ. italian prevede că, exceptând regulatorul de competență (*regolamento di competenza*) în cazurile prevăzute de lege, o hotărâre judecătorească poate fi atacată prin intermediul apelului (*l'appello*), al recursului în casație (*il ricorso per cassazione*), al revizuirii (*la revocazione*) sau al opoziției formulate de terț (*l'opposizione di terzo*).

O primă diferență de viziune în ceea ce privește cele două sisteme de drept se observă în raport de criteriul clasificării în căi de atac ordinare sau extraordinare. Astfel, potrivit art. 456 C. pr. civ. român, calea ordinară de atac este apelul, iar căile extraordinare de atac sunt recursul, contestația în anulare și revizuirea, pe când în dreptul procesual civil italian sunt considerate căi de atac ordinare regulatorul de competență (*regolamento di competenza*), apelul (*l'appello*), recursul în casație (*il ricorso per cassazione*), revizuirea (*la revocazione*), însă numai pentru motivele prevăzute de pct. 4 și 5 ale art. 395 C. pr. civ. italian, precum și opoziția formulată de terț (*l'opposizione di terzo*), însă numai cea ordinară, fiind căi de atac extraordinare revizuirea (*la revocazione*) exercitată pentru motivele prevăzute de pct. 1, 2, 3, și 6 ale art. 395 C. pr. civ. italian, precum și opoziția formulată de terț (*l'opposizione di terzo*), însă doar cea revocatorie.

În literatura de specialitate¹³ din România s-a arătat că apelul este o cale ordinară de atac întrucât, spre deosebire de recurs, contestație în anulare sau revizuire, nu este limitat la anumite motive prevăzute expres și limitativ de lege, prin urmare calificarea se realizează în funcție de limitarea părții interesate de a invoca doar anumite motive în calea de atac sau de a fi liberă să invoce orice nemulțumire.

În schimb, în doctrina italiană¹⁴ criteriul în funcție de care se împarte căile de atac în ordinare și extraordinare nu este acela al motivelor ce pot fi invocate de partea interesată, ci al împrejurării dacă hotărârea judecătorească a intrat sau nu în puterea lucrului judecat. În acest sens art. 324 C. pr. civ. italian prevede că o hotărâre care nu mai poate fi atacată pe calea regulatorului de competență, al apelului, al recursului în casație sau al revizuirii pentru motivele prevăzute la pct. 4 și 5 ale art. 395 C. pr. civ. italian, este înzestrată cu autoritate de lucru judecat, nemaiputând fi contestată de părți.

Această diferență de clasificare dintre cele două sisteme nu înseamnă însă că dreptul procesual civil italian nu cunoaște criteriul reprezentat de posibilitatea părții care exercită o cale de atac de a invoca orice motiv de nemulțumire sau doar anumite critici prevăzute expres de lege, numai că acest criteriu generează o altă împărțire a căilor de atac, în căi de atac deschise oricărui critici (*a critica libera*), apelul fiind singura cale de atac din această categorie, și căi de atac limitate la anumite critici (*a critica vincolata*), în această categorie

¹³ Ghe.-L. Zidaru, P. Pop, *op. cit.*, p. 393.

¹⁴ G. Fantini, *Le impugnazioni in generale*, în *Principi di diritto processuale civile*, Corte Suprema di Cassazione, Ufficio del Massimario, Vol. III, 2020, p. 1075, disponibilă pe https://www.cortedicassazione.it/cassazione-resources/resources/cms/documents/rassegna_civile_2020_vol_III.pdf.

regăsindu-se celelalte căi de atac din dreptul procesual civil italian, respectiv recursul în casație, revizuirea, opoziția formulată de terț și regulatorul de competență.

Trecând însă la analiza căii de atac prevăzute de Codul de procedură civilă italian care are legătură cu categoria terților față de un proces, anume opoziția exercitată de aceștia (*opposizione di terzo*), reținem că se înfățișează drept o cale de atac prin intermediul căreia terții pot repune în discuție o hotărâre judecătorească care le vatămă drepturile sau interesele legitime. Din cuprinsul art. 404 C. pr. civ. italian literatura de specialitate¹⁵ a decelat două forme ale opoziției formulate de terț, anume opoziția ordinară, corespunzătoare primului alineat al articolului, care este deschisă oricărui terț care este prejudiciat de hotărârea atacată și opoziția revocatorie, prevăzută de alineatul al 2-lea, concepută exclusiv avânzilor cauză și creditorilor uneia dintre părți, prin care aceștia pot ataca o hotărâre pronunțată ca urmare a înțelegerii frauduloase a părților din proces, cu scopul fraudării intereselor acestor terți.

Opoziția formulată de terți din dreptul italian (*opposizione di terzo*) se aseamănă cu opoziția formulată de terți din dreptul francez (*tierce-opposition*), fiind însă o cale de atac inexistentă în Codul de procedură civilă român. În orice caz, dată fiind configurația sa juridică, această instituție este privită mai degrabă ca o curiozitate a dreptului, fiind greu de explicat de ce o persoană care nu a participat la proces să aibă dreptul de a formula cale de atac împotriva hotărârii pronunțate de instanță.

În acest sens s-a arătat¹⁶ că opoziția formulată de terți este un instrument excepțional, caracter derivat din împrejurarea că derogă de la principiul conform căruia au legitimare procesuală de a formula căi de atac împotriva unei hotărâri doar părțile participante la litigiu.

Totodată s-au subliniat și caracteristicile inedite ale acestei căi de atac¹⁷, anume că, deși este o cale de atac, nu presupune, de regulă, un viciu al hotărârii atacate, deși se afirmă existența unui prejudiciu, nu este în sarcina părții care a pierdut procesul, este o cale de atac deschisă terților, fără o delimitare precisă a acestora, este o cale de atac extraordinară, ca și revizuirea, însă opoziția ordinară nu este supusă unui termen de exercitare.

Pentru motive similare cu cele prezentate deja cu ocazia analizării opoziției formulate de terți din dreptul francez, apreciem că această instituție nu este potrivită dreptului procesual civil român, terții afectați de o hotărâre judecătorească având posibilitatea să se apere de efectele vătămătoare prin posibilitatea de a face dovada contrară celor reținute în primul proces.

Până la urmă și în dreptul francez și în dreptul italian se recunoaște caracterul facultativ al opoziției formulate de terți, aceștia având posibilitatea de a-și valorifica drepturile pe calea unei acțiuni separate, nefiind obligați să exercite această cale de atac extraordinară.

¹⁵ F. Prato, *Osservazioni sull'istituto dell'opposizione di terzo*, articol disponibil la <https://rivista.camminodiritto.it/articolo.asp?id=5212>.

¹⁶ V. Baroncini, *Spunti essenziali in tema di opposizione di terzo*, articol disponibil la <https://www.eclegal.it/spunt-i-essenziali-tema-opposizione-terzo/>.

¹⁷ G. Della Pietra, *Opposizione di terzo: lo stato dell'arte*, articol disponibil la <https://www.judicium.it/wp-content/uploads/saggi/540/Della%20Pietra.pdf>.

4. Concluzii

Analizând modul de configurare al căilor de atac în sistemul de drept procesual civil francez și italian putem concluziona că există numeroase puncte comune cu dreptul procesual civil român, fiind instituite căi de atac ordinare și extraordinare, devolutive și nedevolutive, de reformare sau de retractare a hotărârii atacate. Toate cele 3 sisteme de drept cunosc calea de atac a apelului, precum și recursul și revizuirea, însă există și căi de atac specifice, cum este opoziția care este reglementată doar în dreptul francez sau opoziția formulată de terți, care se regăsește atât în dreptul francez, cât și în dreptul italian.

Modul de reglementare al căilor de atac este de o importanță deosebită pentru un stat de drept întrucât asigură posibilitatea remedierii erorilor judiciare, însă, așa cum s-a arătat constant în jurisprudența Curții Constituționale a României, în acest domeniu legiuitorul dispune de o anumită marjă de apreciere, având în vedere că nici Constituția și nici reglementările internaționale nu impun un anumit număr de grade de jurisdicție sau accesul justițiabililor la toate categoriile de instanțe de judecată.

Privind în ansamblu căile de atac din dreptul procesual civil român putem spune că reglementarea este una care se înscrie în standardele sistemelor de drept moderne, fiind prevăzute toate garanțiile procesuale pentru corectarea eventualelor erori judiciare.

Punerea în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori. Importanța raportului psihologului în procedura executării silit

Enforcement of court orders and other enforceable titles relating to minors. The importance of the psychologist's report in the enforcement procedure

Lect. univ. dr. **Corina NEGRUȚIU** *
Universitatea Europeană „Drăgan” din Lugoj Facultatea de Drept

Abstract

The Code of Civil Procedure contains special provisions on the enforcement of judgments and other enforceable titles concerning minors, which are provided for in Articles 910-914 of the Civil Procedure Code. Since their applicability in practice is sometimes extremely difficult due to the opposition of the parents to enforcement or even the refusal of the minor, the practical aspects of the application of these rules and the need to implement psychological counselling of the parties involved in this type of enforcement, immediately after the enforcement is granted, will be analysed in order to restore emotional and behavioural balance in the relationship between them.

Keywords: enforcement; enforcement order; minors; counselling; psychologist.

Rezumat

Codul de procedură civilă conține dispoziții speciale privind punerea în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori, aspecte care sunt prevăzute la art. 910-914 C. pr. civ. Întrucât aplicabilitatea lor în practică uneori este extrem de dificilă datorită opoziției părinților rezidenți la executare sau chiar a refuzului minorului, vor fi analizate aspectele practice referitoare la aplicarea acestor reguli și necesitatea implementării consilierii psihologice a părților implicate în acest tip de executare silită, imediat după încuviințarea executării silit, în vederea restabilirii echilibrului emoțional și comportamental în relația dintre aceștia.

Cuvinte-cheie: executare silită, titlu executoriu, minori, consiliere, psiholog.

I. Introducere

Executarea silită nu reprezintă altceva decât constrângerea debitorului, ca substitut la refuzul executării de bună voie a titlului executoriu, pentru că dispozițiile art. 622 C. pr. civ.

* e-mail: negrutiu.cor@gmail.com.

exprimă foarte clar ideea executării de bunăvoie a titlului executoriu, iar doar în situația în care debitorul nu își îndeplinește obligația, aceasta se va aduce la îndeplinire prin executare silită.

Fără discuție, executarea silită – ca etapă a procesului civil, ridică numeroase probleme teoretice și practice, tocmai datorită factorilor de constrângere care intervin, însă în mod constant Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că dreptul la un proces echitabil nu trebuie să se rezume doar la obținerea unei hotărâri judecătorești sau a altui titlu executoriu, ci și la crearea unor mecanisme de punere a lor în executare, deoarece acestea fac parte integrantă din noțiunea de „proces”, în accepțiunea art. 6 din Convenția Europeană.

În mod deosebit, lucrurile se complică atunci când se pune problema punerii în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori. Odată cu adoptarea Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă¹, pentru prima dată în legislația românească, legiuitorul a alocat o secțiune specială în Titlul al III-lea din Cartea a V-a *Despre executarea silită*, relativ la măsurile privitoare la minori prevăzute într-un titlu executoriu, cum sunt stabilirea locuinței minorului, darea în plasament, înapoierea minorului de către persoana care îl ține fără drept, exercitarea dreptului de a avea legături personale cu minorul, precum și alte măsuri prevăzute de lege.

Cele mai mari dificultăți pentru minori apar după separarea părinților, când acestora li se stabilește domiciliul la unul dintre părinți, iar celălalt părinte își dorește să păstreze legături personale cu minorul. Există situații fericite în care părinții, deși despărțiți, colaborează în ceea ce privește copiii lor, copiii acceptând noua împrejurare. Cu toate acestea există și situații nefericite, când copiii sunt „unelte” de răzbunare, ceea ce conduce la starea de fapt în care să nu se execute de bunăvoie titlul executoriu care prevede modalitatea concretă de a avea legături personale cu minorul.

În aceste împrejurări, părintele care deține un astfel de titlu executoriu, va fi nevoit să apeleze la executarea silită².

II. Prevederile legale aplicabile în vederea punerii în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori și remedii propuse

În actuala reglementare, într-o primă etapă în efectuarea acestui demers, potrivit art. 910 alin. (2) C. pr. civ., executorul judecătoresc va trimite părintelui sau persoanei la care se află minorul încheierea de încuviințare a executării împreună cu o somație în care îi va comunica acesteia data la care să se prezinte împreună cu minorul la sediul său ori în alt loc stabilit de executor, în vederea preluării acestuia de către creditor, sau, după caz, îi va pune în vedere să permită celuilalt părinte să își exercite dreptul de a avea legături personale cu

¹ Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 247 din 10 aprilie 2010.

² A se vedea I. Deleanu, V. Mitea, S. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, Noul Cod de procedură civilă*, vol. III, Editura Universul Juridic, București, 2013; A. Trăilescu, C. Lungănașu, *Drept procesual civil. Executarea silită*, Editura C.H. Beck, București, 2021, p. 312; V.M. Ciobanu, T.C. Briciu, C.C. Dinu, *Drept procesual civil*, ediția a II-a, Editura Național, București, 2018, p. 661-662.

minorul, potrivit programului stabilit în titlul executoriu. Dacă debitorul nu se va conforma somației executorului, acesta, la cererea creditorului, va sesiza instanța de executare pentru a se face aplicarea prevederilor art. 906 C. pr. civ., adică aplicarea de penalități de la 100 lei la 1.000 lei, stabilită pe zi de întârziere, până la executarea obligației prevăzute în titlul executoriu. Prin excepție de la prevederile art. 906 alin. (4) teza a II-a C. pr. civ., penalitățile nu pot fi stabilite pentru o perioadă mai mare de 3 luni de la comunicarea către debitor a încheierii de aplicare a acestor penalități, întrucât art. 912 alin. (1) C. pr. civ. nu permite, prevăzându-se că penalitatea stabilită de instanță potrivit art. 906 C. pr. civ. va curge până la momentul executării, dar nu mai mult de 3 luni de la comunicarea încheierii prevăzute la art. 906 alin. (2) C. pr. civ.

Aceasta ar fi o primă măsură sancționatorie la adresa debitorului pentru opunerea la executarea silită, însă în cazul în care debitorul nu își îndeplinește obligația în termenul de 3 luni, precum și atunci când debitorul este de rea-credință și ascunde minorul, executorul judecătoresc va consemna acest fapt și va sesiza de îndată parchetul de pe lângă instanța de executare în vederea începerii urmăririi penale, pentru săvârșirea infracțiunii de nerespectare a hotărârii judecătorești, potrivit art. 912 C. pr. civ.³.

Regulile speciale de executare silită în astfel de cazuri sunt prevăzute de art. 911 C. pr. civ. și practic, prin acestea, se reglementează etapa propriu-zisă a executării silite. Astfel, dacă în termen de o lună de la comunicarea încheierii prevăzute la art. 906 alin. (2) C. pr. civ., prin care au fost stabilite penalitățile, debitorul nu execută obligația sa, executorul judecătoresc va proceda la executarea silită.

Executarea se va efectua în prezența unui reprezentant al direcției generale de asistență socială și protecția copilului și, când acesta apreciază că este necesar, a unui psiholog desemnat de aceasta. Prezența psihologului nu este necesară dacă reprezentantul direcției are această calificare.

De asemenea, la solicitarea executorului judecătoresc, agenții forței publice sunt obligați să își dea concursul la executare, în condițiile legii.

Pe tot parcursul executării silite, nu este permis niciunei persoane să bruscheze minorul sau să exercite presiuni asupra lui pentru a se realiza executarea.

Dacă până în acest moment, prevederile legale se refereau la opoziția manifestată de debitor față de executarea silită, în această etapă este chemat executorul judecătoresc să observe dacă neexecutarea titlului executoriu se datorează chiar minorului, instituindu-se și în acest caz anumite reguli speciale, de urmat. Astfel, dacă executorul constată că însuși minorul refuză în mod categoric să îl părăsească pe debitor sau manifestă aversiune față de creditor, va întocmi un proces-verbal în care va consemna constatările sale și pe care îl va comunica părților și reprezentantului direcției generale de asistență socială și protecția copilului. Potrivit art. 913 alin. (2) C. pr. civ., reprezentantul direcției generale de asistență socială și protecția copilului va sesiza instanța competentă de la locul unde se află minorul, pentru ca aceasta să dispună, în funcție de vârsta copilului, un program de consiliere psihologică, pentru o perioadă ce nu poate depăși 3 luni. Cererea se soluționează de urgență

³ A se vedea C. Roșu, *Drept procesual civil. Partea specială*, Editura C.H. Beck, București, 2021, p. 388.

în camera de consiliu, prin încheiere nesupusă niciunei căi de atac, pronunțată cu citarea părinților și, după caz, a persoanei la care se află copilul, dispozițiile legale privind ascultarea copilului rămânând aplicabile.

În opinia noastră, acest moment până la care executorul judecătoresc observă refuzul minorului de a-l părăsi pe debitor sau că manifestă aversiune față de creditor, iar reprezentantul direcției generale de asistență socială și protecția copilului va sesiza instanța competentă de la locul unde se află minorul, pentru ca aceasta să dispună, în funcție de vârsta copilului, un program de consiliere psihologică, este tardiv. Până la parcurgerea acestor etape, trece un timp destul de îndelungat, în care tensiunile din mediul în care locuiește minorul, se amplifică și de aici, în cele mai multe cazuri, apare fenomenul alienării parentale definit de către psihologi ca fiind o formă de abuz emoțional grav asupra copilului.

De aceea, apreciem că după înregistrarea cererii de executare silită la executorul judecătoresc, imediat după încuviințarea executării silite, acesta să sesizeze și instanța de tutelă pentru a se dispune programul de consiliere psihologică, la care să participe atât minorul, cât și debitorul și creditorul obligației. Această susținere, o justificăm prin faptul că, dacă s-a ajuns la această etapă a executării silite, este cert că obligația nu s-a executat de bunăvoie, existând opoziție la punerea în executare a titlului executoriu, debitorul neasociindu-se voluntar la realizarea dreptului recunoscut prin acel titlu.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în materia reglementată de art. 8 din Convenția europeană a drepturilor omului, respectiv a dreptului la respectarea vieții private și de familie, s-a arătat că statele au obligația de a lua toate măsurile de natură a asigura reunirea unui părinte cu copilul său (cauza Olsson împotriva Suediei din 24.03.1998, seria A nr. 130; cauza Hokkanen împotriva Finlandei din 23.09.1994, seria A nr. 299-A; cauza Amanalachioai împotriva României nr. 4023/04). Interesul copilului impune că numai anumite circumstanțe cu totul excepționale să poată duce la o ruptură a legăturii de familie și că trebuie să se facă tot posibilul să se păstreze relațiile personale și dacă este cazul, la momentul potrivit, să se reconstituie familia, (Cauza Schmidt împotriva Franței, nr. 35.109/02, AȘ 58, 26 iulie 2007).

Or, ținând cont de acestea, apreciem că momentul apelării la consilierea psihologică din reglementarea actuală este mult prea întârziată în această procedură. Chiar în practica judiciară⁴, instanța a încuviințat realizarea unui program de consiliere psihologică de către DGASPC Cluj, chiar mai accelerat decât cel propus de Direcție, având ca obiectiv „reluarea cât mai rapidă a unei relații firești între tată și minor”, după ce executorul judecătoresc a observat opoziția mamei, iar apoi a copilului, imediat după emiterea somației. Astfel, în luna martie 2020 mama nu a mai permis minorului să îl viziteze pe tată, iar tatăl apelând la executare silită a avut posibilitatea de a avea rezultatul consilierii psihologice în luna noiembrie a aceluiași an. Abia după repetarea acțiunilor de sabotare a reluării relației firești dintre tată și minor, constatându-se disprețul manifestat de mama față de a respecta orice

⁴ Sentința civilă nr. 2803/2020 pronunțată de Judecătoria Cluj-Napoca, *nepublicată*.

hotărâre judecătorească și orice măsură dispusă de specialiștii-psihoLOGI, printr-o altă hotărâre judecătorească⁵ s-a dispus aplicarea unei penalități în cuantumul maxim prevăzut de art. 906 alin. (2) C. pr. civ., ca remediu pentru restabilirea ordinii de drept și a echilibrului emoțional și comportamental în privința minorului.

Este de observat că în cadrul dosarului în care s-a solicitat aplicarea de penalități, raportul de consiliere psihologică a constituit un mijloc de probă hotărâtor la pronunțarea sentinței, astfel că, și din acest punct de vedere apreciem că instanța de tutelă să fie chemată să dispună consilierea psihologică a părților implicate în acest tip de executare silită, imediat după încuviințarea executării silite, în vederea rezolvării cu celeritate a prestației la care este îndrituit creditorul.

În materia executării hotărârilor privitoare la minori, orice întârziere în executare va produce consecințe grave asupra posibilității de respectare întocmai a titlului executoriu și a executării efective a acestuia prin raportate la situația avută în vedere de către instanță la momentul pronunțării hotărârii. În acest sens, s-a mai reținut în jurisprudența Curții Europene că, în privința situației unui minor, caracterul adecvat al unei măsuri se judecă după rapiditatea cu care este pusă în aplicare (cauza Ignaccolo-Zenide c. României, nr. 31679/96, hot. din 25 ianuarie 2000) și că orice întârziere în executarea deciziilor privitoare la minori poate avea repercusiuni ireversibile asupra situației copilului sau asupra legăturii dintre părinți și copil (cauza Costreie c. României, nr. 31703/05, hot. din 13 octombrie 2009)⁶.

III. Concluzii

Analizând actuala reglementare referitoare la punerea în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori, aceasta este criticabilă prin aceea că, ordinea prin care se poate aduce la îndeplinire titlul executoriu, nu este cea mai potrivită, dar totodată perfectibilă. Practica judiciară în materie demonstrează necesitatea obținerii raportului de consiliere psihologică a părților imediat după încuviințarea executării silite, ca urmare a unei cereri adresate instanței de tutelă de către executorul judecătoresc. Printr-un astfel de raport se poate stabili atât poziția tuturor părților relativ la executarea silită, cât și îndrumarea acestora spre respectarea titlului executoriu și chiar detensionarea situației. A plasa acest moment abia după aplicarea penalităților (care are și ea un timp destul de mare de soluționare), după ce executorul judecătoresc observă că debitorul este de rea-credință și ascunde minorul sau că minorul refuză în mod categoric să îl părăsească pe debitor sau manifestă aversiune față de creditor, este dăunător pentru minor în primul rând, dar și pentru celelalte părți implicate, trenând o stare de incertitudine cu privire la viitoarele acțiuni în desfășurarea activității de executare silită. Cu cât timpul de parcurgere a

⁵ Sentința civilă nr. 8232/2021 pronunțată de Judecătoria Cluj-Napoca, *nepublicată*.

⁶ A se vedea V. Bozeșan, *Condițiile esențiale ale executării silite*, Editura Universul Juridic, București, 2018, p. 129.

procedurii este mai mare, cu atât mai mult cresc riscurile intervenirii unor obstacole cu privire la executare, mai ales că este vorba de minori.

De aceea, apreciem că ar fi oportună completarea art. 910 C. pr. civ. cu un nou alineat, prin care executorul judecătoresc, după încuviințarea executării silită, să ceară instanței de tutelă încuviințarea parcurgerii de către părțile implicate a unui program de consiliere psihologică, pentru o perioadă de timp ce va fi stabilită de psiholog în funcție de poziția manifestată de părți față de punerea în executare a titlului executoriu, iar raportul cu cele constatate de către psiholog, să fie comunicat de îndată executorului judecătoresc, în vederea efectuării celorlalte activități specifice acestui tip de executare silită. Prin aceasta, apreciem că s-ar diminua foarte mult durata întregii proceduri privind punerea în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori.

*Rubrica Centrului pentru Dreptul
Afacerilor Timișoara*

Intervenționismul în contractele bancare încheiate cu consumatorii: reglementarea și intervenția *ex ante*. O perspectivă law & economics

Interventionism in banking contracts concluded with consumers: regulation and *ex ante* intervention. A law & economics perspective

Drd. Astrid Maria BOLEA

Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract

This text aims to study interventionism (understood as politics or as a tendency of public intervention in private relations) in contracts ex ante, from the perspective of the economic analysis of law. The main area of analysis is the banking industry and, specifically, contracts between banks and consumers. The arguments advanced by the various theories integrated into economic analysis of law are applied to the normative requirements of transparency imposed in order to correct the informational asymmetry, the idea put forward being that over-regulation is contrary to the imperative of economic efficiency.

Keywords: *interventionism, consumer agreements, banking contracts, contractual transparency, informational asymmetry, over-regulation, economic efficiency.*

Rezumat

Acest text își propune să studieze intervenționismul (înțeles ca politică respectiv ca tendință de intervenție publică în raporturile private) în contracte ex ante, din perspectiva analizei economice a dreptului. Sfera predilectă a analizei este industria bancară și, în mod specific, contractele încheiate între bănci și consumatori. Argumentele avansate de diferitele teorii integrate curentului analizei economice a dreptului sunt aplicate cerințelor normative de transparență impuse în scopul corectării asimetriei informaționale, ideea avansată fiind aceea că supra-reglementarea este contrară imperativului eficienței economice.

Cuvinte-cheie: *intervenționism, contracte încheiate cu consumatorii, contracte bancare, transparența contractuală, asimetrie informațională, supra-reglementare, eficiență economică.*

I. Conceptualizarea intervenționismului

I.1. Intervenționismul ca politică publică și/sau tendință. Necesitatea intervenției statului în raporturile private se concretizează odată cu apariția eșecurilor pieței, concept

utilizat pentru justificarea diverselor tipologii de intervenție care se pot manifesta în variate tipuri de intensitate, adaptate nevoii de corectare. În ceea ce privește raporturile dintre particulari și, în mod specific, raporturile de dreptul consumului, intervenția este predominant identificată sub forma unui regim-cadru alcătuit din norme imperative prevăzute cu sancțiuni aferente, alături de un număr redus relativ de norme dispozitive, o minimă flexibilitate în aplicare, o minimă tendință de stimulare a soluțiilor negociate și o favorizare a interpretărilor pe care aplicarea *ad litteram* a legii le generează, manifestată prin intermediul diverselor pârghii introduse la nivelul reglementării (precum conținutul precontractual și contractual exhaustiv) și ale intervenției judiciare (precum instrumentarul clauzelor abuzive).

Utilizăm termenul „intervenționism” pentru a defini ceea ce se poate identifica sub forma unei politici, respectiv a unei tendințe de intervenție în raporturile private de dreptul consumului și, în mod specific, în contractele încheiate între consumatori și profesioniștii din domeniul bancar. Această politică, respectiv această tendință se concretizează prin îmbinarea mai multor elemente, de la reglementările sectorial bancare, la jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, precum și prin captarea tuturor înclinațiilor favorizate de diverse fenomene ce au loc în domeniul protecției consumatorului, de la reglementări *per se* la nivel european cu obligația transpunerii lor naționale (e.g., directivele privind creditele de consum, directiva privind clauzele abuzive), la reglementări pur naționale (e.g., Legea dării în plată, proiectele de acte normative privind conversia valutară, proiectele de acte normative privind plafonarea dobânzilor), și până la orientarea intervenției în contracte a instanțelor naționale de către CJUE. Distinctă de conceptul intervenționismului este intervenția concretă în contract, un instrument legislativ manifestat *ex ante*, sau unul judiciar manifestat *ex post*, care poate lua diverse forme, de la impunerea unui conținut contractual minim, interzicerea utilizării anumitor tipuri de clauze, extragerea clauzelor abuzive și până la adaptarea convenției și eventuala sa completare utilizând dispoziții suplative compatibile.

Acest text își propune să studieze intervenționismul în contracte *ex ante*, din perspectiva analizei economice a dreptului. Sfera predilectă a lucrării de față este industria bancară și, în mod specific, contractele încheiate între bănci și consumatori¹. Convențiile care se încheie în economiile contemporane între profesioniști și consumatori nu se mai identifică cu instituția contractului clasic. Intervențiile în contracte au avut ca efect atenuarea elementului indispensabil *negotium iuris*, care a fost înlocuit de *template*-uri – matrice contractuale cu un conținut predefinit prin lege sau practici sectoriale ori

¹ Ne referim la „contracte bancare” într-un sens generic și avem în vedere tipurile de contracte cel mai frecvent întâlnite la nivelul industriei financiar-bancare (contractele de credit, contractele de servicii de plată, contractele de cont curent cu servicii de bază, contractele de depozit). Nu este de interes în mod direct pentru analiza noastră particularitatea fiecărui contract în ceea ce privește calificarea sa juridică, după cum nu este de interes în mod direct pentru analiza noastră nici particularitatea produselor sau serviciilor financiar-bancare pe care aceste contracte le reglementează la nivel convențional (credite, depozite, plăți). Ceea ce urmărim în mod principal este analiza reglementării acestor tipuri de contracte din perspectiva intervenției în raporturile economice private, precum și a justificării juridice, respectiv a eficienței sale din punct de vedere economic.

corporative². Voința contractuală a fost substituită cu o aparentă transparență a textului, care să garanteze protecție mai degrabă profesionistului autor al contractului decât consumatorului cititor, voința concordantă a fost în mod frecvent simulată de o întâlnire a unei oferte formulate către persoane absente, în mediul virtual / digital / electronic (nu știm niciodată *who is out there*), și o acceptare fără rezerve clădită pe o prezumție de conformitate a produsului (și a contractului) cu așteptările proprii, trecute nu întotdeauna total, și nu întotdeauna garantat, prin filtrul unei raționalități care se dorește a fi perfecte. Toată această operațiune a contractării între profesioniști și consumatori se desfășoară pe un teren baricadat (și nu delimitat) de un cadru normativ puternic intervenționist, cu o tendință de supra-reglementare a profesionistului (care este, aproape invariabil, tratat ca potențial autor al unor abuzuri) și de redistribuire a riscurilor contractuale în sarcina sa.

I.2. Momentele de referință în creionarea tendinței intervenționiste. Sfera protecției consumatorului la nivel european și național a cunoscut o serie succesivă de instrumente adresate în mod specific consumatorului de credite. În decursul anilor, emergența acestor instrumente a cunoscut un traiect ascendent, de la politici protecționiste care au vizat configurația contractului, la instrumente ce dădeau puteri unilaterale consumatorului precum dreptul de retragere din contract și dreptul la rambursarea anticipată a împrumutului, schematizarea insolvenței persoanei fizice și mecanismul soluționării alternative a litigiilor în raporturilor consumatorilor cu instituțiile financiare, urmate de o serie de instrumente normative ce au avut ca efecte depășirea statutului de mecanisme cu rolul unic al reglării stării de supraîndatorare a consumatorilor: conversia creditelor, darea în plată, plafonarea dobânzilor și, în paralel, tendințele de intervenție și de ghidare a intervențiilor de către CJUE³. Diversele instrumentele de intervenție normativă concentrate, inițial, asupra prevenirii și corectării supraîndatorării consumatorilor, cu reechilibrarea contractelor dezzechilibrate, au tranzitat înspre afectarea dreptului profesionistului de a obține restituirea sumei împrumutate în virtutea contractului, precum criza francilor elvețieni și încercarea unei legiferări în domeniul conversiei creditelor în franci elvețieni în perioada 2014-2016, mecanismul dării în plată concretizat la momentul 2015-2016 și încercările repetate de plafonare a dobânzilor în perioada 2018-2020.

În anul 2010, a fost adoptată Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 50/2010 privind contractele de credit pentru consumatori⁴, abrogând Legea nr. 289/2004 privind regimul juridic al contractelor de credit pentru consum destinate consumatorilor persoane fizice și

² Pentru o analiză a contractelor standard, a se vedea L. Bercea, *Contractul de adeziune. O analiză structurală și funcțională a standardizării contractuale*, în Revista Română de Drept Privat nr. 4/2020, p. 367-430; pentru o analiză a clauzelor standard neuzuale, I.F. Popa, „*Tirania*” clauzelor neuzuale, în Revista Română de Drept Privat nr. 1/2016, p. 135-154; cu privire la clauzele abuzive ca tip de clauză standard, M. Gherghe, R. Rizoiu, *Avem o clauză abuzivă: cum procedăm?*, în Revista Română de Drept Privat nr. 1/2018, p. 242-272.

³ A se vedea L. Bercea, *Protecția consumatorilor prin conversia creditelor în valută*, în Revista Română de Drept Privat, nr. 6/2016, p. 19-53.

⁴ Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 50/2010 privind contractele de credit pentru consumatori (denumită, în cele ce urmează, „O.U.G. nr. 50/2010”).

restricționând, cu unele excepții, aplicarea Legii nr. 190/1999 privind creditul ipotecar pentru investiții imobiliare la contractele încheiate cu persoanele juridice. Prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 50/2010 s-a asigurat transpunerea în dreptul românesc a Directivei 2008/48/CE privind contractele de credit pentru consumatori (*Consumer Credit Directive* – CCD⁵) și alinierea la cadrul de reglementare unitar european⁶.

Începând cu 2014 a început să se concretizeze ceea ce urma să fie descrisă ca și criza francilor elvețieni, lansând o serie de tendințe de legiferare blocate în controlul de constituționalitate. 2015-2016 a culminat cu proiectul privind Legea dării în plată, al cărui parcurs a implicat întreaga industrie bancară națională.

În anul 2016, a fost adoptată Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 52/2016 privind contractele de credit oferite consumatorilor pentru bunuri imobile⁷, asigurând transpunerea în dreptul intern a Directivei 2014/17/EU privind contractele de credit oferite consumatorilor pentru bunuri imobile rezidențiale (*Mortgage Credit Directive* – MCD⁸). La scurt timp, atât la nivelul CCD, cât și la nivelul MCD, a operat o modificare prin Regulamentul UE 2016/1011 privind indicii utilizați ca indici de referință în cadrul instrumentelor financiare și al contractelor financiare⁹, care a stabilit obligativitatea statelor membre de a asigura informarea consumatorilor, în ipoteza acordării unui credit care se raportează la un indice de referință în sensul reglementării europene relevante, asupra denumirii respectivului indice, a administratorului acestuia, precum și a potențialelor implicații asupra situației patrimoniale a consumatorilor¹⁰. 2016 a fost și momentul la care banca centrală a inițiat un semnal de alarmă privind aglomerarea normativă caracterizată de o listă de coerență și convergență ca având potențialul creării prin ea însăși a unui dezechilibru în piață prin pericolul de manifestare a unui risc sistemic¹¹. Problema emergenței împrumuturilor în franci elvețieni s-a acutizat în contextul dreptului la conversia creditului în valută acordat

⁵ Directiva 2008/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului (denumită, în cele ce urmează, „CCD”).

⁶ A se vedea, pentru o analiză a unor mecanisme din acest act normativ, L. Bercea, *Drept bancar. Studii*, Editura Universul Juridic, București, 2014.

⁷ Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 52/2016 privind contractele de credit oferite consumatorilor pentru bunuri imobile, precum și pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 50/2010 privind contractele de credit pentru consumatori (denumită, în cele ce urmează, „OUG nr. 52/2016”).

⁸ Directiva 2014/17/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 februarie 2014 privind contractele de credit oferite consumatorilor pentru bunuri imobile rezidențiale și de modificare a Directivelor 2008/48/CE și 2013/36/UE și a Regulamentului (UE) nr. 1093/2010 (denumită, în cele ce urmează, „MCD”).

⁹ Regulamentul (UE) 2016/1011 al Parlamentului European și al Consiliului din 8 iunie 2016 privind indicii utilizați ca indici de referință în cadrul instrumentelor financiare și al contractelor financiare sau pentru a măsura performanțele fondurilor de investiții și de modificare a Directivelor 2008/48/CE și 2014/17/UE și a Regulamentului (UE) nr. 596/2014, (denumit în cele ce urmează „Regulamentul UE 2016/1011”).

¹⁰ Art. 57 și 58 Regulamentul UE 2016/1011.

¹¹ A se vedea Banca Națională a României, *Raportul asupra Stabilității Financiare*, 7 aprilie 2016, Cuvânt de deschidere în cadrul conferinței de presă organizată de Banca Națională a României, accesat la adresa: <http://www.bnr.ro/Mugur-Isarescu,-guvernatorul-BNR-Raportul-asupra-Stabilitati%C8%9Bii-Financiare,-7-aprilie-2016-13892.aspx>.

consumatorilor¹², cu declararea proiectului legislativ privitor la conversia creditului în franci elvețieni ca fiind neconstituțional în 2017¹³.

Perioada 2018-2020 a fost caracterizată de o serie de încercări de plafonare a dobânzilor, respectiv de limitare a dobânzilor excesive și de limitare a acțiunilor de recuperare a creanțelor, cu intervenții multiple respinse ca urmare a unor sesizări de neconstituționalitate.

Începând cu anii 2012-2013 și până în prezent, jurisprudența evolutivă a Curții de Justiție a Uniunii Europene a funcționat în paralel cu efectul dezvoltării unui veritabil instrumentar de intervenție, în diverse intensități și maniere, fie în mod direct prin adăugarea la textul directivelor europene relevante prin interpretarea evolutivă a acestora, fie ghidând intervențiile judecătorilor naționali în sensul extinderii puterilor acestora de intervenire în convențiile private.

1.3. Clasificarea diverselor tipuri de intervenții. Într-o încercare de definire, poate fi denumită intervenție în contract impunerea la nivel normativ sau judiciar, oricând pe parcursul executării contractului, inclusiv în perioada activării remediilor, și până la momentul încetării producerii efectelor sale, a unei conduite sau unor efecte ale contractului. Intervenția în contract are legătură cu „paternalismul” contractual, deși între cele două nu există sinonimie perfectă. Pentru a stabili o legătură conceptuală între acestea, deși nu una perfectă, considerăm corectă afirmația potrivit căreia paternalismul (contractual) este abordarea care stabilește și justifică direcția și gradul de intervenție (în contract). Principalele obiecții la adresa paternalismului, inclusiv a justificării care ține de asigurarea bunăstării indivizilor, sunt limitarea autonomiei și a libertății personale, iar, la nivelul raporturilor economice, limitarea autonomiei de voință și a libertății contractuale, cu posibilitatea limitării exercițiului unor drepturi și a executării unor obligații, deformarea concurenței, interferența în jocul forțelor pieței care, lăsate „libere”, ar găsi o soluție care să asigure un anumit nivel de echilibru și eficiență¹⁴. Orice atingere a libertății și autonomiei, asociate bunăstării indivizilor, trebuie investigată cu un ochi critic, deși, din punct de vedere economic, respectarea preferințelor indivizilor nu este în sine un deziderat. Paternalismul în general poate fi definit ca o ingerință în libertatea de acțiune a indivizilor, utilizând ca justificări aspecte care țin de bunăstare, nevoi, interese sau valori¹⁵.

Din perspectiva clasificării mecanismelor de intervenție contractuală, distingem între intervenții prin reglementare, în general intervenții *ex ante*, și intervenții judiciare, în

¹² A se vedea, pentru o trecere în revistă a justificărilor emergenței creditării în franci elvețieni și pentru o analiză a evoluției cursurilor de schimb medii anuale ale monedei naționale în raport cu CHF, EUR și USD, L. Bercea, *Protecția consumatorilor prin conversia creditelor în valută*, cit. supra, p. 19-53.

¹³ A se vedea, pentru o analiză a acestui act normativ, M. Nicolae, I.F. Popa (coord.), M. Avram, L. Bercea, A.M. Murgoci-Luca, R. Rizoiu, V. Stoica, C. Zamșa, *Credite pentru consumatori. Provocări legislative și tensiuni constituționale românești*, Ed. Solomon, București, 2017.

¹⁴ J. Feinberg, *Legal Paternalism*, Canadian Journal of Philosophy, Vol. 1, Nr. 1, 1971, p. 105-124.

¹⁵ G. Dworkin, *Paternalism*, în R.A. Wasserstrom (ed.), *Morality and the Law*, Wadsworth Publishing Company, 1971, p. 181.

general *ex post*, în funcție de momentul în care elementul intervenționist se manifestă asupra raportului pe care îl influențează. Intervenția *ex ante* este prescrisă prin forța legii și operează înaintea formării contractului, având ca obiect predilect impunerea unui conținut contractual exhaustiv și a unui cadru de reglementare a obligațiilor pre-contractuale incumbând unilateral profesionistului. Intervenția judiciară *ex post* este efectuată de către instanța de judecată și operează oricând pe parcursul executării unui contract, din momentul în care acesta este format și produce efecte și până la momentul încetării lui. Această tipologie de intervenție este ilustrată în jurisprudența CJUE, ca principal motor al extinderii ariei de reglementare a dreptului Uniunii Europene și a drepturilor naționale.

Formele de intervenție în contract mai pot fi clasificate în funcție de o serie de elemente specifice, ținând de categoria de persoane pe care o protejează, precum nivelul de capacitate și raționalitate a persoanelor protejate (e.g., minori, persoane cu afecțiuni psihice, persoanele sub curatelă), acțiunea intervenției (e.g., intervenții care previn o acțiune, impun o acțiune, interzic o acțiune), finalitatea intervenției (e.g., protejarea persoanelor vulnerabile, redistribuirea câștigurilor, alocarea resurselor), niciunul dintre acești parametri de clasificare nefiind, însă, protejat de critici privind, predominant, legitimitatea intervențiilor¹⁶. Există intervenții *soft*, de regulă identificate prin preponderența normelor dispozitive care ghidează destinatarul normei în loc să le impună o anumită conduită (la rândul său, acest paternalism *soft* având diverse grade de intensitate – *mild*, *very mild*), și intervenții *hard*, caracterizate de norme imperative urmate de sancțiuni posibile. O intervenție *hard* se manifestă, de regulă, atunci când capacitatea indivizilor de a lua decizii raționale este semnificativ afectată, pe când paternalismul *soft* susține intervenția inclusiv atunci când decizia este complet voluntară și informată¹⁷.

Există intervenții pure și impure, în funcție de categoria de subiecți ale căror beneficii ar trebui să fie promovate prin restricțiile respective¹⁸. Intervenția predilectă prin cadrul de reglementare, respectiv intervenție judiciară *ex post* în dreptul consumului, sunt exemple de intervenții impure, în cadrul cărora nu există o identitate între categoria de subiecți a căror bunăstare este protejată (consumatorii) și categoria de subiecți a căror libertate este, în fapt, restricționată (profesioniștii). O altă posibilă exemplificare a unei tipologii de intervenționism impur se poate înregistra inclusiv în cadrul aceleiași categorii protejate (consumatorii), când, spre exemplu, intervenția urmărește consumatorii vulnerabili, având,

¹⁶ *Ibidem*. A se vedea și D.-A. Cărămidariu, *Contractul standard în afaceri. O perspectivă de law and economics*, Biblioteca de Drept Privat, Tomul 34, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 416-417. De asemenea, o serie de teorii explică diversele nivele de compatibilitate cu abordările paternaliste, de la *mental state theories* și care se concentrează pe fericirea adusă indivizilor corelativ cu absența neplăcerilor sau a durerii, teoriile obiective care justifică intervenția câtă vreme se maximizează bunăstarea individului, identificată printr-o listă clară de lucruri, precum sănătate, autonomie, realizări, teoriile preferințelor ideale (*ideal preferences theories*) care validează intervențiile în măsura în care idealurile personale sunt îndeplinite, teoria preferințelor actuale sau reale (*actual preferences theory*) care se referă, similar, la dorințele efective (*idem*, p. 319-323).

¹⁷ A se vedea D.N. Husak, *Legal Paternalism* în H. LaFollette, *The Oxford Handbook of Practical Ethics*, Oxford University Press, 2005, p. 387-412; J.D. Hodson, *Legal Paternalism*, în J.D. Hodson, *The Ethics of Legal Coercion*, Philosophical Studies Series, Springer Dordrecht, 2012.

¹⁸ G. Dworkin, *op. cit.*

însă, ca efect extinderea asupra unei mase eterogene de consumatori (cei nevulnerabili) și a limitării libertății inclusiv a acestora¹⁹. Nu în ultimul rând, nu toate intervențiile au nuanțele paternalismului, John Stuart Mill ridicând această problemă prin ilustrarea situației reglementării orelor de muncă și a legilor penale. Intervenția legii este uneori necesară nu pentru a înlătura sau a substitui rațiunea și judecata indivizilor în ceea ce privește, la urma urmei, propriul interes, ci pentru rolul de legitimare și de validare al legii, efecte fără de care indivizii nu ar avea puterea ei înșiși să pună în aplicare judecata respectivă altfel decât printr-un efort colectiv deliberat cu privire la un interes, în fond, propriu²⁰.

II. Considerații cu privire la normativizare

Trecerea prin întregul instrumentar de teorii din zona analizei economice a ceea ce presupune sau ar trebui să presupună reglementarea este imposibilă dată fiind sursa semnificativă de studii în acest domeniu care este, în continuare, în plină evoluție. Astfel, ne vom limita la o serie de teorii, concepte sau instrumente pe care le considerăm relevante având în vedere finalitatea acestei lucrări, respectiv la a trece configurația intervenționismului în contractele încheiate cu consumatorii în domeniul bancar prin filtrul analizei economice a dreptului.

II.1. Bunăstarea, alocarea eficientă a resurselor, rolul distributiv al dreptului. Situația în care o reglementare dă naștere unui raport costuri – beneficii pozitiv, deci când valoarea beneficiilor este mai mare decât cea a costurilor implicate, este considerată a fi eficientă din punctul de vedere al costurilor (*cost-effective*)²¹. Din perspectiva criteriilor bunăstării și alocării eficiente de a resurse, precum și la urmărirea unui rol distributiv care nu poate fi negat politicilor publice de ordin protecționist, se poate afirma că, atâta vreme cât reglementările au ca efect creșterea sau descreșterea nivelului bunăstării sociale (*social welfare*) a indivizilor a căror conduită este reglementată, acestea sunt eficiente sau ineficiente din punct de vedere economic, iar juridic acest lucru trebuie să fie relevant. Suntem, însă, conștienți de faptul că bunăstarea (sau utilitatea) poate fi înțeleasă în mai multe feluri, fie ca o stare mentală, sens înțeles de Bentham și aplicat în doctrina juridică și la nivel de politici guvernamentale, fie în sens obiectiv, prin raportare la anumite capacități, stări, acțiuni (*objective-good*), fie sub forma preferințelor și a alegerilor exercitate²². Însă perspectiva potrivit căreia bunăstarea este elementul central al scopului contractelor, deși

¹⁹ A se vedea, cu privire la eterogenitatea categoriilor de consumatori protejați normativ, L. Bercea, *Standardul „consumatorului mediu” și consimțământul pentru prelucrarea datelor cu caracter personal*, în *Revista Română de Drept Privat* nr. 1/2018, p. 26-51.

²⁰ J.S. Mill, *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*, ed. William James Ashley, London: Longmans, Green and Co., ediția a VII-a, 1909.

²¹ H.A. Luth, *Behavioral Economics in Consumer Policy – The Economic Analysis of Standard Terms in Consumer Contracts Revisited*, 2010, p. 19.

²² A se vedea E.A. Posner, *The Boundaries of Normative Law and Economics*, *Yale Journal on Regulation*, Vol. 38, 2021, p. 657-677 – versiunea inițială fiind sub forma Coase-Sandor Working Paper Series in Law and Economics, nr. 914, 2020.

cea mai „populară” și acceptată la nivel extins, nu este nici ea unanim acceptată. Există, la nivelul curentului *law & economics*, sau chiar la nivelul studiilor efectuate de autori care nu se identifică neapărat ca aparținând acestui curent, alte viziuni, în special din perspectiva normativă a analizei economice a dreptului, care susțin că utilizarea criteriului bunăstării este o simplificare nerealistă a eforturilor necesare în evaluarea reformelor juridice, în care intervin, de regulă, considerente adiționale de ordin moral, politic, social, care complică substanțial orice analiză²³. Întotdeauna considerentele de ordin politic, social, moral pun probleme atât la nivelul factorilor de decizie politică, cât și la nivelul analiștilor, sens în care s-a subliniat că este mai ușor să se identifice norme sociale, însă este dificil de stabilit cu certitudine dacă ele promovează valori morale, sau, din contră, interferează cu acestea. Aceste considerente nu pot fi evitate și ignorate, altfel rezultatele generate de analiză nu vor fi funcționale²⁴.

II.2. Caracterul instituțional al reglementării. Un alt aspect care nu poate fi ignorat este ce anume asigură continuitatea fenomenului reglementării la nivelul diverselor sectoare, mai departe de justificări normative, utilitatea economică sau socială. Este ceea ce Posner descrie ca fiind caracterul instituțional al activității de reglementare. Întrucât factorii de decizie de la nivel legislativ sunt invariabil implicați, într-o formă sau alta, în afacerile unei anumite industrii, aceștia sunt în mod firesc expuși presiunilor din partea grupurilor de interese. Este evident faptul că susceptibilitatea acestora la presiuni poate distorsiona anumite judecăți economice sănătoase, însă rolul important al presiunii grupurilor de interes trebuie luat în calcul. În măsura în care acțiunea de reglementare și reglementarea însăși sunt influențate de aceste presiuni pentru a oferi anumite beneficii private pe care, de altfel, piața liberă le-ar refuza, se vor genera o serie de rezultate economice care vor deveni, cu timpul, înrădăcinate și o serie de interese care se vor opune eliminării sau minimizării puterii de reglementare, indiferent de considerații de ordinul bunăstării. Normele de protecție a consumatorului sunt un astfel de exemplu de reglementare²⁵. Posner continuă argumentul punctând relevanța credinței proprii a celor responsabili pentru textele normative în eficacitatea reglementării, credință pe care o descrie ca exagerată. Ironic, această credință exagerată are corolarul unei neîncrederi la fel de exagerate în puterea forțelor pieței, scrie Posner, validând astfel și credința unei justificări solide a faptului că reglementarea este în mod manifest o alternativă superioară, controlul reglementar trebuind continuat și chiar extins cu orice preț²⁶. Posner încheie ideea

²³ E. A. Posner explică faptul că abordările centrate pe criteriul bunăstării (*welfarism*) utilizează criteriul eficienței Kaldor-Hicks, sau criteriul Pareto, ambele putând bloca redistribuirea resurselor având în vedere că unul dintre aspectele centrale ale abordărilor centrate pe criteriul bunăstării presupun că într-o societate în care există inegalități de resurse Guvernul trebuie să intervină pentru a asigura redistribuirea.

²⁴ E.A. Posner, *op. cit.*, p. 676.

²⁵ R.A. Posner, *Natural Monopoly and Its Regulation*, Stanford Law Review, Vol. 21, 1968, p. 548-643. Pentru o teză similară, a se vedea V. Goldberg, *Institutional Change and the Quasi-Invisible Hand*, The Journal of Law & Economics, Vol. 17, Nr. 2, 1974.

²⁶ *Idem*, p. 624-625.

menționând faptul că problematici economice impersonale și rareori simple par a fi astfel blocate într-un „război între bine și rău”, deplasându-se semnificativ atenția de la o examinare rațională a problemelor, cu efectul extinderii reglementării mai departe de o durată minimă utilă.

II.3. Reglementarea în contextul încercării de reconfigurare a teoriei generale a contractelor. În ultimii ani, s-a concretizat o regândire a dreptului contractelor, astfel cum am arătat în prima parte a lucrării, cu influențe venind din partea diverselor școli de gândire juridică. Nu toate contribuțiile aduse acestei „noi” paradigme contractuale pot fi reținute, la fel cum nu toate contribuțiile au fost unitare și au urmărit conturarea unei teorii contractuale alternative. Sfera contractuală reprezintă în sine o ordine juridică, izolată și limitată la partenerii contractuali între care, în temeiul principiului relativității, se produc efectele juridice ale contractului²⁷. Dintr-o altă perspectivă, însă, se poate analiza respectivul contract în contextul mai amplu al pieței în care operează, cu atât mai mult cu cât relația contractuală a părților, în special într-un raport de dreptul consumului, este predispusă șocurilor și volatilității, iar nevoia de reglementare și de stabilitate financiară devine esențială. Un asemenea demers de avansare a unei teorii generale alternative a contractelor prezintă o serie de dificultăți care își au originea în chiar fondul problemelor identificate ca „denaturând” dreptul tradițional al contractelor de la ceea ce ar trebui el să reprezinte. Dacă una dintre ideile principale avansate este cea a dreptului contractelor ca un regim constituit din norme dispozitive cu caracter supletiv, cu o parte de drept procedural care să se aplice de către instanță în ipoteza unui litigiu, dreptul contractelor rămânând la stabilirea unui cadru general al relațiilor contractuale, problema pe care o întâmpină o potențială reformă a noului drept al contractelor este evidentă. Similară este ipoteza teoriilor avansate în sensul inexistenței, sau chiar al „abolirii” dreptului contractelor. O reconfigurare, deci, a dreptului contractelor este problematică din cel puțin două motive. Pe de o parte, din perspectiva diferențelor fundamentale între sistemele de drept, încercarea de uniformizare a dreptului contractelor nu ar face altceva decât să readucă în discuție incompatibilitățile funcționale subliniate de teoriile comparatiste. Pe de altă parte,

²⁷ Nu se poate nega faptul că înțelegerile contractuale au puterea ele însele să creeze sau asigure ordinea socială în nucleul contractual în care acestea produc efecte. Spre exemplu, dacă un contract ajunge să fie un standard (cum este fenomenul standardizării contractelor cadru), bazându-se pe o lungă tradiție de utilizare a respectivului contract tip, acesta nu face altceva decât să reflecte dreptul cutumiar; dacă un contract are puterea de a crea o nouă practică profesională într-o ipoteză factuală nouă, acesta are aptitudinea de a adăuga la dreptul cutumiar. Iar din moment ce comerțul operează într-un cadru perpetuu evolutiv și evoluează și el concomitent, poate lua naștere „un drept nou” – a se vedea în acest sens B. L. Benson, *The Spontaneous Evolution of Commercial Law*, Southern Economic Journal, Vol. 55, Nr. 3, 1989, p. 658. Tot în susținerea acestei idei, despre o ordine socială în cadrul relației contractuale, se pot aminti concluziile lui Milgrom și Roberts, care scriu despre formele „mai mici” de organizare ca fiind cele mai mici „unități autonome funcționale”. Acestea pot fi formele convenționale, spre exemplu, contractele sinalagmatice, cărora le este recunoscută o autonomie funcțională – a se vedea în acest sens P. Milgrom, J. Roberts, *Economics, Organization & Management*, Prentice Hall, 1992, p. 20, p. 20-21. Pentru analize ale relației dintre contractele reglementate special și cele nereglementate, a se vedea L. Bercea (ed.), *Contractele nenumite în afaceri*, Universul Juridic, București, 2017.

întrucât izvorul predominant al noilor teorii contractuale este doctrina americană, nici în cadrul sistemului de drept de tip *common-law* nu există o uniformitate de viziune la nivel teoretic care să evidențieze o îmbrățișare a acestor tip de teorii. Discuțiile pe marginea Codului Comercial Uniform nu s-au limitat la șocul produs de realiști precum Karl Llewellyn²⁸. Cu toate acestea, se observă o răspândire și o toleranță progresivă a teoriilor de tipul analizei economice a dreptului și ale curentului *law & society* în sistemele de drept continental, precum și ale studiilor empirice din sfera acestora care propun abordări interdisciplinare ale sistemului juridic.

III. Situația particulară a intervenției în domeniul contractelor bancare.

III.1. Contextul reglementării (în domeniul) contractelor bancare. În sistemele de *common-law*, statul se identifică prin puterea legislativă și judiciară, care au fost direct implicate în influențarea, directă sau indirectă, a configurației pieței bancare și a unora dintre efectele ce au loc pe piața bancară, fie în avantajul, fie în dezavantajul anumitor grupuri sociale, iar acest aspect este nu doar cunoscut, ci utilizat în explicitarea anumitor politici sectoriale, spre exemplu în cazul pieței bancare. Viziunea neo-clasică a analizei economice a dreptului conceptualizează efectele de pe piață (*market outcomes*) ca o reflecție a unor schimburi reciproc benefice realizate pe baza unor norme de drept privat al căror principal scop este reducerea costurilor de tranzacție²⁹. La această viziune s-au adăugat, în decursul timpului, multele altele, noi, precum contextul instituțional social și politic din partea relațiilor și dinamicilor din piață, în cadrul cărora și dreptul joacă un anumit rol, toate interacțiunile din cadrul pieței fiind contigente.

Sectorul bancar face obiectul unei reglementări speciale, justificate de acțiunile de atragere de depozite și acordare de credite oferite prin diverse produse și servicii de către instituțiile acreditate, guvernate de o lege specială aplicabilă și, firește, de contracte specifice. Scopul unei reglementări a activității de creditare și a aspectelor care țin de supraîndatorarea consumatorilor de produse și servicii bancare este acela de a-i proteja pe consumatorii cu venituri de un nivel redus, precum și pe cei în alt mod vulnerabili, și să asigure o redistribuire a resurselor între consumatori și creditorii acestora³⁰. Firește că acest aspect a presupus modificări în chiar structura și optica pieței bancare, prin schimbarea balanței puterii într-o astfel de piață, principalele metode de intervenție fiind: impunerea, sub cupola principiului transparenței, a furnizării unor informații în etapa ante-contractuală, impunerea unui conținut contractual minim, perioada de răzgândire acordată consumatorilor, reglementarea termenilor și a condițiilor contractuale, prin impunerea unor norme

²⁸ K.N. Llewellyn, *What Price Contract? – An Essay in Perspective*, Yale Law Journal, Vol. 40, Nr. 5, 1931, p. 704-751.

²⁹ A se vedea I. Ramsay, *Consumer Credit Law, Distributive Justice and the Welfare State*, în Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 15, Nr. 2, 1995, p. 177-197.

³⁰ A se vedea, pentru o analiză a reglementărilor aplicabile activității de creditare bancară, L. Bercea, *Creditul bancar. What's in a name?*, în L. Bercea (ed.), *Contractele nenumite în afaceri*, Editura Universul Juridic, București, 2017.

imperative la nivelul contractelor cadru de prestări servicii de plată, a contractelor de cont curent cu servicii de bază (mențiune cu rol exemplificativ) și a contractelor de credit, restricționarea remediilor neexecutării contractuale invocate de către profesioniști, controlul direct dual al profesioniștilor, din perspectiva supravegherii conduitei pe piață în materia protecției consumatorului și prin impunerea unui cadru de autorizare a activităților reglementate pe piață și concentrarea supravegherii acestora, impunerea unui cadru de prudență bancară care să cuprindă reguli de creditare supravegheate centralizat de către banca centrală, suplimentar cerințelor generale de protecție a consumatorului.

III.2. Configurația reglementării (în domeniul) contractelor bancare. Protecția consumatorului de produse și servicii bancare, domeniu asupra căruia ne vom concentra în secțiunile ce urmează, cuprinde un instrumentar de norme cu rol predominant redistributiv și punitiv, focalizarea fiind asupra redistribuirii resurselor într-o manieră optimă între creditori și debitori. Însă, când se pune problema identificării sursei care creează diversele dezechilibre între consumatori și profesioniști, respectiv eșecurile pieței care de regulă se corectează prin intervenția statală, fie ea legislativă, executivă sau judiciară, s-a subliniat faptul că întregul context social care poate da naștere dezechilibrelor și inegalităților într-o piață poate să fie responsabil, de la statutul social, la venituri, la educație, aspecte demografice, la rasă și gen³¹. S-a subliniat inclusiv faptul că teza potrivit căreia intervenția pe piața bancară și a creditelor, în mod special, ar distorsiona un flux natural care s-ar regăsi într-o stare de echilibru și ar opera în condiții de eficiență ar fi falsă, întrucât nu există o stare „primară”, „naturală” la care să ne raportăm în discuția despre o piață a creditării și dinamicile din aceasta. Suntem de acord cu acest argument, însă observăm și faptul că el vine predominant dintr-o zonă non-juridică. Este evident faptul că normele și întreg cadrul de reglementare la nivel sectorial este puternic influențat de politicile publice care primează la un anumit moment într-un context social. Însă considerăm că nivelul de intervenție nu poate rămâne liniar în decursul unor perioade semnificative, ci trebuie reevaluat și particularizat în funcție de modul cum raporturile juridice reglementate s-au adaptat ca urmare a intervenției în respectiva piață.

III.3. Absența unei reanalizări a reglementărilor. Menținerea unor măsuri intervenționiste fixe într-un sector caracterizat în mod fundamental de o elasticitate puternică, din perspectiva unor factori precum digitalizarea, mobilitatea comercială, mișcările capitalurilor, libertatea prestării serviciilor transfrontalier și libertatea de stabilire, este greșită la nivel obiectiv. Chiar dacă măsurile în cauză au corectat, într-o anumită măsură, eșecurile informaționale și au avantajat una dintre categoriile destinate, respectiv consumatorii, evaluarea periodică a răspunsului la astfel de măsuri este, din punctul nostru de vedere, necesară. Intervenția la nivelul contractelor ar trebui să opereze ca măsură temporară pentru corectarea unor neajunsuri, dezechilibre sau deficiențe. Inclusiv teoria efectului redistributiv subliniază caracterul temporar al măsurilor, câtă vreme alocarea sau

³¹ I. Ramsay, *op. cit.*, p. 178.

realocarea resurselor, indiferent de natura acestora, are loc, respectiv până când aceasta îi atinge ținta de eficiență: o distribuire eficientă sau o distribuire echitabilă. Sunstein a scris despre un paradox fundamental al statului cu putere de reglementare, respectiv faptul că eforturile de redistribuire a resurselor prin intermediul legislației ajung să îi prejudicieze pe cei mai vulnerabili membri ai societății – aspect criticat de susținătorii politicilor intervenționiste de protecție a consumatorilor³².

În cele ce urmează vom analiza manifestarea intervenționismului *ex ante* în contractele bancare prin utilizarea unei abordări specifice analizei economice a contractelor. Punctul central de interes în următoarele pagini este fenomenul transparentizării, cu finalitatea transparenței informaționale ca imperativ de reglementare (*mandatory disclosure system*), analizat prin lupa teoriei *market for lemons*, teoria neglijenței contributive și teoria bunurilor publice, ale căror particularități vom încerca să le surprindem printr-un exercițiu de aplicare la nivel contractual în sfera bancară.

IV. Reglementarea transparenței ca *mandatory disclosure system*

IV.1. *Market for lemons*. Auto-reglementarea.

IV.1.1. Teoria *market for lemons*. Transparența informațională este consacrată ca principalul remediu, în mod deosebit la nivelul sectorului bancar, de corectare a eșecului pieței de tipul asimetriilor informaționale dintre consumatori și profesioniști și de reechilibrare economică și juridică a dezechilibrului astfel creat. Puterea furnizării (obligatorii) de informații stă în efectul potențial de corectare a asimetriei redată de eșecul pieței privind informarea optimă a consumatorilor, precum și în valoarea de optimizare socială pe care aceasta o poate aduce. Doctrina s-a poziționat, cu privire la acestea, de ambele părți ale balanței în analiza eficienței măsurilor de tip *hard (disclosure mandates)*, iar studii care dovedesc eficiența, respectiv ineficiența unor astfel de măsuri de transparență impusă la nivel de reglementare au asigurat o plajă de discuție suficient de largă³³. Am identificat și analizat critic principalele contribuții pe acest subiect și le vom reflecta în cele ce urmează, pentru a arăta faptul că discuția privind necesitatea reglementării prin intervenție normativă de tip *hard* a unui sistem imperativ de transparență este extrem de complexă și polarizată. Se poate observa că viziunea majoritară

³² C. Sunstein, *After the Rights Revolution: Reconceiving the Regulatory State*, 1990, Harvard University Press, Cambridge.

³³ G.L. Albano, A. Lizzeri, *Strategic Certification and Provision of Quality*, *International Economics Review*, Vol. 42, nr. 1, 2001 – în special, capitolul *Effectiveness of Mandatory Disclosure for Consumer Policy*, p. 35-47. M. J. Fishman, K.M. Hagerty, *Mandatory vs. Voluntary Disclosure in Markets with Informed and Uninformed Customers*, *Journal of Law, Economics and Organization*, Vol. 19, Nr. 1, 2003, p. 45-63, C. E. Schneider, O. Ben-Shahar, *The Failure of Mandated Disclosure*, John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper, nr. 516, 2010; L. Sanxi, M. Peitz, X. Zhao, *Information Disclosure and Consumer Awareness*, Working Paper Series, nr. 14-28, 2014. Pentru aplicarea la nivelul dreptului românesc, a se vedea L. Bercea, *Market for Lemons. O aplicație la încheierea contractelor standard între profesioniști și consumatori*, în D.-A. Popescu, I.-F. Popa (ed.), *Liber Amicorum Liviu Pop*, Universul Juridic, București, 2015, p. 68-75.

la nivelul analizei economice a dreptului nu pare a valida superioritatea, în termeni de eficiență, a unui sistem imperativ al transparenței în piețele reglementate. Asta arată, mai departe, faptul că impunerea unui sistem de informații pre-contractuale și contractuale la nivel de legislație este în mod iluzoriu prezentată ca unica soluție de corectare a deficiențelor sistemice de informare asimetrică între consumatori și profesioniștii din industria bancară.

Analiza economică a dreptului a semnalat faptul că reglementarea transparenței și a *mandatory disclosure*, deși aduce îmbunătățiri și efecte benefice asupra consumatorilor, nu rezolvă problemele pieței. Consumatorii în continuare vor deveni parte a unor contracte al căror conținut le este mai degrabă străin și din care nu vor putea să iasă altfel decât cu suportarea unor consecințe drastice, iar orice intervenție a instanței, dacă va însemna reechilibrarea raportului obligațional, la nivel economic și juridic, pentru consumator, va presupune o dezechilibrare a acestuia pentru profesionist, aspect mai degrabă ignorat atât la nivel judiciar, cât și legislativ.

Akerlof utiliza în anii 1970 piața mașinilor second-hand, denumite în slang-ul american „lămâi” (*lemons*), pentru a articula o serie de aspecte privind nivelul de calitate al produsului, respectiv maniera în care calitatea mai bună sau mai slabă a respectivului produs va fi prezentată la vânzare unui consumator³⁴. Dinamica informațiilor se concretizează într-o asimetrie: vânzătorii mașinilor dețin mai multe informații decât potențialii cumpărători, informații care pot face distincția între o mașină premium și o eventuală „lămâie”. Prețul de vânzare pe piață a „lămâilor” este același, întrucât potențialul cumpărător nu poate ști cu certitudine care sunt problemele intrinseci mașinii, plecând de la prezumția că, cel puțin în aparență, atât o mașină premium, cât și o „lămâie” arată identic. De asemenea, întrucât există riscul ca o mașină să fie „lămâie”, cumpărătorii expuși acestei incertitudini nu vor fi dispuși să plătească mai mult de un preț mediu, aspect care îi va forța pe proprietarii mașinilor premium să părăsească această piață (*the good cars may be driven out of the market by the lemons*). Odată ce un produs de o calitate superioară părăsește piața, nivelul prețului mediu va scădea, cu riscul de a înregistra un efect ulterior progresiv de scădere, în ceea ce se mai numește și *death spiral*. Akerlof utilizează exemplul pieței mașinilor second-hand într-o descriere a lipsei de onestitate pe piață, care ar fi segregată între vânzări oneste și mai puțin oneste, cu calitatea produselor exagerată sau nerealist prezentată. Principalul risc, pe lângă cel evident al plății unui anumit preț pentru un produs de o calitate inferioară care ar fi tranzacționat la aceeași valoare cu un produs de o calitate superioară, este cel al dispariției produselor superioare, din punct de vedere calitativ, de pe piață. Acest din urmă risc se conturează întocmai din cauza pericolului existenței produselor mai puțin oneste, prezentate însă la un standard ridicat și tranzacționate la același preț ca un produs superior întocmai pentru că este imposibilă compararea clară, funcțională, a caracteristicilor produselor. Cu alte cuvinte, costul lipsei de onestitate în afaceri poate fi evaluat și cuantificat din punct de vedere economic, iar el prezintă un pericol câtă vreme

³⁴ G.A. Akerlof, *The Market for „Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism*, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 84, Nr. 3, 1970, p. 488-500.

problema se concentrează asupra unei abilități a cumpărătorului să identifice corect calitatea produsului.

IV.1.2. Aplicarea teoriei market for lemons în alte piețe reglementate. Aplicarea teoriei *market for lemons* la piața securitizărilor în contextul furnizării obligatorii, potrivit unor reglementări clare de tip *hard law*, a unui set de date specifice privind configurația produsului sau serviciului, arată că valori mobiliare de valoare inferioare vor fi mai ieftin de oferit pe piață, „lămâile” ajungând să domine piața pe măsură ce calitatea investițiilor se deteriorează³⁵. Cu toate acestea, alternativa imediată nu ar fi neapărat tratarea și impunerea la nivel legislativ a unei obligații de transparență în sarcina actorilor de pe piața securitizărilor, ci identificarea metodelor prin care emitenții/distribuitorii de scheme de investiții de o calitate superioară (*seller of high quality securities*) să poată fi identificați pe piață. Una dintre aceste metode este chiar transparentizarea, desigur, în limitele normale ale afacerii, prin protejarea secretului de afaceri și/sau reținerea unui avantaj competitiv.

S-a subliniat, însă, că inclusiv în astfel de situații există riscul ca participanții concurenți de pe piață, poate nu la fel de sofisticăți, să mimeze acest comportament, dând naștere unei false divulgări de informații care să aibă efectul de a eroda conținutul informațional, aducând consumatorii în aceeași situație de dificultate de a distinge între tipurile de investiții³⁶. În ipoteza existenței reglementării și a unei norme care să impună obligația unilaterală de transparență din partea profesionistului, însă, comportamentul mimetic ar putea fi identificat prin ridicarea potențialelor costuri pentru fabricarea unor astfel de informații sau prin furnizarea unor informații fără suficientă bază reală. Punerea în aplicare a unei astfel de norme nu ar mai justifica necesitatea verificării din partea consumatorilor a acurateței informațiilor puse la dispoziție de profesioniști, cel puțin la un nivel ideal operând prezumția veridicității informației puse la dispoziția consumatorilor.

IV.1.3. Problema costurilor și a onestității pe piață. Desigur că punerea în aplicare a normelor necesită o discuție distinctă. Costurile pe care asigurarea unui cadru eficient de punere în executare a normelor nu pot fi ignorate în discuția privind eficiența măsurii reglementării, de la investigare, impunerea de măsuri de remediere, sancționare, intervenția instanței și soluționarea pe cale judiciară a eventualei dispute³⁷. Discuția se separă în continuare în ceea ce privește maniera de implementare, întrucât punerea în executare la nivel suboptimal este o realitate care trebuie, de asemenea, luată în calcul: măsuri ineficiente sau disproportionale, identificarea eronată a participanților pe piață care, spre exemplu, nu au eludat prevederile legale, interpretarea în funcție de diverse contexte a anumitor situații factuale etc. Corelativ, se poate discuta despre riscul unei puneri în aplicare excesive (*over-enforcement*).

³⁵ F.H. Easterbrook, D.R. Fischel, *Mandatory Disclosure and the Protection of Investors*, în *Virginia Law Review*, Vol. 70, Nr. 4, 1984, p. 669-715.

³⁶ *Idem*, p. 674-675.

³⁷ *Idem*, p. 677-678.

S-a arătat, însă, faptul că pentru orice acțiune pentru care legea prevede o sancțiune de nivel administrativ, există un nivel optim de punere în aplicare a normei în care trebuie să se asigure un echilibru între costurile punerii în executare (auditul, inspectia, solicitarea de informații, rapoartele, perioada de remediere, întrebările suplimentare și, practic, tot parcursul procedurii până la impunere eventuală a unei sancțiuni) și câștigul pe care îl generează reducerea incidenței unor fapte ilicite similare³⁸. Sunt, la nivel ideal, imposibil de identificat toate posibilele încălcări ale legii sau neconformități cu aceasta, iar o rațiune economică ce ar putea justifica această imperfecțiune se regăsește în faptul că un nivel optim de identificare și sancționare va permite fără doar și poate ca anumite fapte să scape acestui control, în principal deoarece costurile identificării tuturor acestor abateri sau neconformități pot exceda costurilor neconformării în sine³⁹.

În concluzie, cel mai eficient rezultat din punct de vedere economic ar fi scenariul în care costurile de punere în executare sunt minime, iar onestitatea pe care Akerlof o sublinia poate fi într-adevăr identificată prin verificarea unor surse credibile sau prin utilizarea expertizei unor profesioniști independenți, care să producă o expertiză echidistantă de profil asupra diverselor aspecte verificate. O piață competitivă în cadrul căreia există o paletă largă de produse și servicii similare între care consumatorii au libertatea alegerii, care înregistrează un număr de vânzări și, implicit, de clienți, arată faptul că respectivii clienți aleg să utilizeze serviciile oferite. Fidelizarea respectivilor clienți arată prin ea însăși faptul că valoarea cumulată obținută de către aceștia este suficientă, din perspectiva informațiilor puse la dispoziție, pentru a se putea considera că respectiva piață este eficientă într-o manieră rezonabilă.

IV.1.4. Critica teoriei market for lemons. S-a dovedit, însă, și reversul teoriei lui Akerlof, utilizându-se un model care căuta să răspundă la întrebarea dacă piața liberă oferă suficiente stimulente (*incentives*) prin ea însăși, sub formă de auto-reglementare, fără necesitatea intervenției normative sau judiciare, pentru transparentizarea informațiilor despre calitatea produselor și serviciilor⁴⁰. Prezumția acestor studii a fost că, în pofida costurilor ridicate pe care transparentizarea le presupune, transparența este totuși fezabilă, iar lipsa de onestitate nu este un indicator median general aplicabil astfel cum a presupus Akerlof. Aspectele reputaționale, planificarea pe termen lung și continuitatea afacerii, precum și riscul de litigii și pierderi predominant financiare, dar și reputaționale, pe cale judiciară acționează în sensul descurajării participanților la piață să se îndepărteze de adevăr și să fabrice sau să ascundă adevărul prin utilizarea unor *false claims*.

Impunerea furnizării de informații și a anumitor standarde de transparență prin norme imperative nu este necesară întrucât, pe de o parte, se presupune că forțele pieței echilibrează prin ele însele asimetria informațională, cu potențialul de a o eficientiza și utiliza pentru o optimizare atât a propriei afaceri, cât și a interacțiunilor cu *stakeholder*-ii din

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ B. Jovanovic, *Truthful Disclosure of Information*, The Bell Journal of Economics, Vol. 13, Nr. 1, 1982, p. 36-44.

piață. Pe de altă parte, această reglare poate funcționa dat fiind faptul că o serie de posibile riscuri, cum ar fi litigiile cu posibilitatea pretinderii, de către consumatori, a unor daune al căror quantum este lăsat la aprecierea instanței, operează ca o impulsioneare necesară și suficientă pentru a concretiza o practică în rândul participanților pe piață în sensul mobilizării unei furnizări voluntare și corecte de informații.

IV.2. Regim de răspundere alternativă: contributory negligence

IV.2.1. Neglijența contributivă sau precauția ca formă de responsabilizare. O altă perspectivă relevantă pentru lucrarea de față este cea care analizează sistemul transparenței, respectiv obligațiile transparentizării în ceea ce privește interacțiunile cu consumatorii din punctul de vedere al sistemului răspunderii civile. Un sistem de răspundere strict ar creiona o anumită tendință în rândul consumatorilor, respectiv un anumit standard de diligență – unul minim, sau, în orice caz, diminuat, având în vedere faptul că aceștia ar fi compensați integral pentru pierderile suferite. Este motivul pentru care o posibilă remediere ar putea veni prin modificarea regimului răspunderii, care în mod automat ar presupune o reconfigurare a standardului de diligență al consumatorului. Un regim de răspundere bazată pe o neglijență contributivă (*contributory negligence*) sau un sistem de precauție din partea consumatorilor ar însemna că răspunderea profesioniștilor nu ar mai fi angajată automat, iar consumatorii ar avea un anumit grad de culpă dacă nu respectă măsurile de precauție corespunzătoare, având în vedere informațiile primite. O minimă responsabilizare a consumatorilor ar putea avea un impact semnificativ asupra transparentizării informațiilor privind produsele și serviciile bancare.

Odată ce consumatorii și-ar însuși astfel de măsuri de precauție, respectiv când informațiile primite de aceștia nu ar fi neapărat favorabile (ci, spre exemplu, ar prezenta o serie de riscuri evidente ce le-ar putea complica situația patrimonială în lipsa unei cântăriri adecvate), se va înregistra o fluctuație la nivelul cererii. S-a arătat că într-o astfel de situație, profesioniștii nu ar fi răspunzători să suporte doar prejudiciul creat consumatorilor, ci și costul precauțiilor consumatorilor. Profesioniștii ar putea fi, deci, impulsionați să furnizeze în mod voluntar inclusiv informațiile mai puțin favorabile consumatorilor, respectiv cele care ar avea potențialul scăderii atractivității produsului sau serviciului. Justificarea se regăsește în încercarea de minimizare a prejudiciului preconizat plus costurile precauției, consumatorii fiind la rândul lor încurajați să optimizeze nivelul propriu de precauție, odată ce valoarea unor potențiale riscuri proprii (pentru consumatori sau pentru profesioniști) se concretizează⁴¹. Această propunere se corelează și cu abordările economiei comportamentale, unde transparența nu trebuie privită în antiteză cu autonomia sau ca afectând-o pe aceasta într-un mod negativ; din contră, transparența ar trebui să profite autonomiei personale a indivizilor în luarea deciziilor, să crească eficiența acestora și chiar să ajute la alinierea eșeurilor pieței rezultând din informații asimetrice cu impulsurile nealiniate⁴².

⁴¹ A se vedea M.A. Polinsky, S. Shavell, *Mandatory Versus Voluntary Disclosure of Product Risks*, Stanford Law and Economics Olin Working Paper, nr. 327, Garvan Law and Economics Discussion Paper nr. 564, 2006.

⁴² G. Loewenstein, C.R. Sunstein, R. Golman, *Disclosure: Psychology Changes Everything*, în *Annual Review of Economics*, Vol. 6, Nr. 1, 2014, p. 392.

IV.3. Teoria bunurilor publice

IV.3.1. Un (nou?) eșec al pieței: problema free rider. Teoria bunurilor publice (*public goods theory*) este utilizată la rândul ei în analiza economică pentru a justifica intervenția normativă din perspectiva necesităților de informare, a avantajelor informațiilor și a costurilor asociate procurării, respectiv divulgării acestora. Cele două trăsături ale teoriei bunurilor publice, principiul non-excluderii și principiul consumului non-rival, arată faptul că, pe de o parte, bunurile publice nu pot fi excluse sau limitate de la utilizarea consumatorilor, respectiv consumatorii nu pot fi limitați să se bucure de beneficiile pe care acestea le oferă, iar pe de altă parte, faptul că nu se reduce disponibilitatea bunului prin consum și nici nu îl limitează pentru consumul celorlalți, astfel că utilitatea celorlalți nu este diminuată prin utilizarea de către o singură persoană. Teoria bunurilor publice a ajutat în identificarea unui alt eșec al pieței, respectiv problema *free rider*. Acest eșec al pieței se caracterizează prin neparticiparea și neimplicarea consumatorilor în producerea sau punerea la dispoziție a bunului public, însă acestea au, totuși, puterea non-excluderii și cea a non-rivalității. Intervenția se justifică în astfel de cazuri, fiind evident faptul că o contribuție voluntară în scenariul bunurilor publice este puțin probabilă, justificându-se nevoia de intervenție pentru a suplini reticența pieței de a interveni voluntar pentru asigurarea bunăstării comunitare.

IV.3.2. Aplicare la nivelul pieței investițiilor. Teoria a fost aplicată și în sectorul financiar, predominant în sfera securitizărilor și a dinamicilor în relațiile de tranzacționare prin intermediari ce oferă servicii de brokeraj, respectiv prin raportare la cercetarea de piață în domeniul securitizărilor care prezintă caracteristicile teoriei bunurilor publice prin identificarea celor două elemente ale non-excluderii și consumului non-competitiv. Odată produsă și sub condiția de a fi disponibilă public în mod neîngrădit, această cercetare poate fi utilizată și accesată pentru fundamentarea deciziilor investiționale și, similar, mai mulți investitori pot beneficia de pe urma acestei informații în mod non-competitiv, fără reducerea utilității așteptate pentru alți potențiali investitori. Legătura cu furnizarea de informații este evidentă: o piață a securitizărilor transparentă asigură integritate și eficiență, având rolul de a crește încrederea în investitori, de a minimiza costurile căutării și de a maximiza beneficiile scontate⁴³. Dintr-o altă perspectivă, s-a arătat că, atunci când există costuri semnificative care să aibă impact asupra efortului de identificare a informațiilor relevante, iar beneficiile se întind asupra unei largi părți din populație, actorii privați nu vor avea motivația necesară să obțină informația. Astfel, un sistem normativ imperativ care să impună transparentizarea informațiilor ar avea efectul unei distribuții eficiente a informațiilor cu valoare socială⁴⁴.

⁴³ A se vedea, pentru beneficiile unui sistem obligatoriu de transparență dar și pentru eventuale provocări, John C. Coffee Jr., *Market Failure and the Economic Case for a Mandatory Disclosure System*, Virginia Law Review, Vol. 70, Nr. 4, 1984, în *Fifty Years of Federal Securities Regulation: Symposium on Contemporary Problems in Securities Regulation*, p. 717-753.

⁴⁴ C.R. Sunstein, *op. cit.*, p. 396.

IV.3.3. Aplicare la nivelul sectorului bancar. Din perspectiva noastră, teoria bunului public își poate găsi o aplicare particulară suplimentară, din perspectiva informațiilor disponibile la nivel public cu privire la contractele încheiate cu consumatorii, devenite bun public ca efect al standardizării masive și uniforme într-o anumită piață bancară. Pe lângă diluarea naturii contractuale ca principală problemă, asupra căreia ne-am concentrat *supra*, standardizarea contractuală, în încercarea de corectare a unui eșec al pieței respectiv cel al asimetriei informaționale, poate genera o aplicare distinctă. Consumatorii într-un raport obligațional de drept bancar care aderă la un contract de adeziune pot fi considerați ca beneficiari (în sensul lui *free rider*) ai informațiilor publice colectate și puse la dispoziția publicului în ceea ce privește contractele standard utilizate în masă la nivel sectorial, la care nu au contribuit în virtutea caracterului ne-negociat, scris în prealabil și propus la nivel de ofertă de către profesionistul – instituție de credit. Cercetările și studiile existente la nivel public cu privire la contractele standard, comparațiile între diversele tipologii practicate de profesioniști, informațiile privind reputația băncilor și practicile înregistrate în materia contractării vor putea fi utilizate, similar exemplului investițional, din perspectiva canalizării unei decizii a consumatorului în sensul contractării cu un anumit profesionist sau cu altul.

Prima caracteristică a non-excluderii este în mod cert prezentă. Cea de-a doua caracteristică a non-rivalității considerăm că este și ea prezentă: uniformizarea ofertelor pe piață și, prin transparentizarea obligatorie, uniformizarea produselor și a serviciilor pe o piață clar determinată, va anihila avantajul concurențial între profesioniști. Orice profesionist emergent pe piață nu va avea o altă opțiune, pentru asigurarea avantajului concurențial, decât să transparentizeze o serie de caracteristici potențial superioare celor prezente. Condiția non-rivalității pare a fi, din perspectiva noastră, îndeplinită și ne permite să afirmăm că poate fi susținută o imprimare a caracterului de bun public al informațiilor publice ce permit comparația între tipologii contractuale, produse, servicii și profesioniști. Emergența tehnologiilor disruptive și a unor noi jucători pe piața financiar-bancară ar constitui un impuls concurențial suficient care să asigure transparența costurilor, riscurilor și a caracteristicilor esențiale ale produselor pe piața românească.

IV.4. Transparența imperativă v. voluntară.

IV.4.1. Regimul imperativ. Pot fi puse în balanță un sistem de norme imperative, respectiv un sistem de transparență voluntară⁴⁵. Ambele regimuri au potențialul de a prezenta o maximizare a beneficiilor atât pentru profesioniști, cât și pentru consumatori. Un sistem imperativ prezintă avantaje clare pentru consumatori: informațiile sunt disponibile imediat, ajutând la luarea deciziilor prin punerea la dispoziție a informațiilor pe criteriul transparenței. Din perspectiva profesionistului, un sistem imperativ ar presupune costuri de implementare, de conformitate, poate chiar posibile expuneri la riscul răspunderii

⁴⁵ Pentru o analiză a controlului costurilor în contractele standard, Y. Atamer, P. Pichonnaz (eds.), *Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts*, Springer, 2020; în special., pentru situația României, A. Almășan, L. Bercea, *Control of Price Related Terms in Standard Form Contracts in Romania*, în Y. Atamer, P. Pichonnaz (eds.), *op. cit.*, p. 507-530.

prin transparentizarea unor carențe de conformitate, precum și reducerea motivației de a oferi anumite produse și servicii. Avantajul uniformizării și al standardizării va putea aduce, însă, și o uniformizare a ofertelor și dificultăți din perspectiva unui consumator de a alege între oferte care ajung să fie foarte similare. Există variabile: însă efortul profesioniștilor de a obține, reflecta și pune la dispozițiile informațiile pot în egală măsură să influențeze eficiența sistemelor, la fel și caracteristicile sau natura produsului, diversele preferințe ale consumatorilor sau anumite dinamici de pe piață la un anumit moment, care înclină preferințele într-o direcție sau alta. Totodată, dacă informațiile relevante sunt corect selectate normativ, alegerea economică a consumatorului poate fi facilitată.

IV.4.2. Regimul voluntar. Un sistem voluntar de oferire a informațiilor, pe de altă parte, aduce beneficiul deciziei profesioniștilor asupra informațiilor cu efect potențial de risc pe care să le pună la dispoziția consumatorilor, un anumit grad de flexibilitate și o relaxare din perspectiva posibilei răspunderi pentru o neconformare la obligația de a pune informațiile la dispoziție. Ceea ce este interesant, însă, este faptul că selecția pe care profesioniștii o vor efectua va putea genera informații incomplete, a căror natură incompletă să poată chiar să transpară consumatorilor ca fiind evidentă. Caracterul incomplet sau netransparent va putea conduce prin el însuși la rezultate suboptimale din perspectiva alegerilor consumatorilor⁴⁶, iar relevarea lipsei de transparență poate conduce la un prejudiciu reputațional suferit de profesionist.

Problema a fost analizată și din perspectiva teoriei mandatului (*agency cost theory*)⁴⁷, iar una dintre întrebările centrale a fost de ce sau cât de necesare sunt furnizările de informații specifice (*specific disclosures*), având în vedere capacitatea piețelor de a se autoregla luând în considerare dinamicile concurențiale, așteptările părților, respectiv considerații de economie comportamentală care plasează interesul propriu într-un punct central⁴⁸. Actorii de pe piață vor putea alege furnizarea benevolă de informații, câtă vreme acest fapt le va aduce beneficii superioare costurilor asociate cu procurarea acestor informații, chiar în absența unei norme imperative⁴⁹. Furnizarea de informații impusă la nivel de reglementare printr-un set de norme imperative se poate dovedi superfluă, mai ales când informațiile sunt verificabile în mod relativ facil de către consumatori, iar costurile asociate informării nu sunt semnificative, motiv pentru care nu ar trebui observat un comportament diferit al profesionistului în ipoteza unei modificări legislative abrupte, spre exemplu.

⁴⁶ A se vedea pentru viziunea comparativă, mai ales, a celor două sisteme, A.M. Polinsky, S. Shavell, *op. cit.*, p. 360-379.

⁴⁷ Asociață teoriei lui Berle și Means – a se vedea A.A. Berle, G.C. Means, *The Modern Corporation and Private Property*, Macmillan, 1932. De asemenea, O. Weinstein, *Firm, Property and Governance: From Berle and Means to the Agency Theory and Beyond*, Accounting, Economics, and Law, Vol. 2, Nr. 2, Art. 2, 2012.

⁴⁸ Paul G. Mahoney, *Mandatory Disclosure as a Solution to Agency Problems*, University of Chicago Law Review, Vol. 62, Nr. 3, article 2, 1995, p. 1047-1112.

⁴⁹ A se vedea Stephen A. Ross, *Disclosure Regulation in Financial Markets: Implications of Modern Finance Theory and Signaling Theory*, în F.R. Edwards, *Issues in Financial Regulation*, New York: McGraw-Hill, 1979.

IV.4.3. Complexitatea adăugată de contextul pieței. Există însă o serie de limitări când scenariul devine mai complex, iar complexitatea adăugată înseamnă multiplicarea numărului de produse sau servicii oferite, respectiv a numărului de atribute ale respectivelor produse sau servicii. Eterogenitatea ofertelor pare să scadă motivația profesioniștilor de a furniza în mod transparent și voluntar consumatorilor informații cu privire la calitatea produselor, acest fapt având potențialul de a elasticiza cererea și, deci, de a da naștere unor interese competitive ce s-ar putea concretiza prin oferirea unor produse similare de către profesioniști care nu le oferiseră până la acel moment, urmată de o scădere a prețurilor pe piață determinată întocmai de intensificarea competiției⁵⁰. Din această perspectivă, opinia opusă a fost cea preferată, în sensul susținerii argumentului potrivit căruia intervenția statului sub forma normativizării specifice a transparenței are puterea de a înregistra modificări în comportamentul pe piață al profesioniștilor și de a avea impact asupra deciziei consumatorilor, care, altfel, s-ar confrunta cu informații incomplete: consumatorii ar observa că le lipsesc informații esențiale privind calitatea produsului, pe când profesioniștii ar putea remarca faptul că furnizarea informațiilor nu le aduce un câștig net prin raportare la costurile de obținere și de furnizare efectivă a informației. Un argument care a fost avansat în acest sens este că preferințele consumatorilor *vis-a-vis* de aceste atribute ale produselor sunt un element cheie la care să se raporteze analiza eventualelor beneficii ale divulgării voluntare a informației de către profesionist.

Concluzii. O concluzie a paragrafelor anterioare ar fi că normativizarea transparenței la nivel de reglementare prezintă merite și avantaje și are sens în corectarea asimetriei informaționale. Ceea ce nu este, însă, clar, este imperativul și necesitatea supra-reglementării transparenței și impunerea ei la rang normativ, prin introducerea unei obligații pozitive de transparență în sarcina profesionistului acționând în relația cu un consumator, în măsura în care deja clauzele abuzive sunt interzise printr-o normă imperativă. În al doilea rând, se poate admite necesitatea reglementării suplimentare a unei obligații de transparență a profesionistului față de consumator, însă eficiența acesteia nu este absolută și nici nu rezultă în mod necesar. Se poate recunoaște că tendința pieței bancare, în general, și aversiunea la risc, în mod special, a profesioniștilor oferind servicii bancare în piețele cu tendințe puternic intervenționiste precum România, este de auto-reglementare, iar profesioniștii pot identifica faptul că transparența este, de fapt, în interesul lor și le poate servi nu doar la perspectiva pe termen lung asupra afacerii, ci și la eficientizarea unor costuri pe termen scurt spre mediu în relațiile cu consumatorii, respectiv la potențialul de creștere a utilității așteptate. Din perspectiva consumatorilor, punerea la dispoziție a informațiilor clare și transparente poate aduce un avantaj informațional și o suficientă bază pentru impulsioneare, prin chiar această transparență concretizându-se, spre exemplu, superioritatea unui produs față de unul similar oferit de un competitor.

⁵⁰ V.J. Hotz, M. Xiao, *Strategic Information Disclosure: The Case of Multi-Attribute Products with Heterogeneous Consumers*, National Bureau of Economic REsearch, NBER Working Paper Series, 2006.

Din alt punct de vedere, însă în același context, punerea la dispoziție a informațiilor într-o manieră cât mai transparentă pentru consumatori, chiar în lipsa unei jurisprudențe CJUE și a unor texte de lege, ar putea să fie preferată și implementată de către unii profesioniști. Încercarea de preîntâmpinare a unor potențiale costuri și chiar reducerea acestora ar fi astfel posibile, în special în privința unor potențiale litigii care să înregistreze costuri pentru profesionist, de la timp și resurse umane, până la acordarea de daune-interese pentru repararea prejudiciului, urmate inevitabil de un potențial prejudiciu reputațional. Similar, punerea la dispoziția consumatorilor a informațiilor transparente și corecte, chiar în lipsa unei codificări a unei obligații pozitive sau a unei jurisprudențe CJUE, ca decizie de afaceri la nivelul organizației, nu este nerealistă în contextul preîntâmpinării și evitării costurilor potențiale, fie complet voluntar, fie activate cu prilejul unui control tematic din partea autorității cu competențe în sfera protecției consumatorului, înaintea, însă, aplicării vreunei sancțiuni.

De asemenea, o analiză simplă de tip cost-beneficiu ar putea arăta că, din punct de vedere operațional, un grad cât mai ridicat de transparentizare din partea profesionistului ar putea reduce sau simplifica, din perspectiva volumului și, poate, chiar a complexității conținutului, reclamațiile și plângerile de la consumatori, primite atât în mod direct, cât și escaladate către autoritățile competente, organele judiciare sau centrele alternative de soluționare a diferendelor între profesioniști și consumatorii din sectorul bancar. Exemple practice sunt multiple pentru a arăta faptul că normativizarea excesivă a transparenței, printr-o abordare paternalistă dură, este o măsură care nu este justificată nici la nivel social, dată fiind reacția pieței la, spre exemplu, reclamații recurente din partea consumatorilor, nici la nivel competitiv, dată fiind adaptarea rapidă a pieței în funcție de nevoile concurențiale, pentru a capta sau recâștiga clientelă, nici la nivel normativ, dată fiind abilitatea pieței de a se auto-reglementa, și nici la nivel economic, dată fiind abilitatea pieței de a identifica ineficiențele și de a le acoperi prin corectarea practicilor comerciale.

II. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

Conferințele Facultății de Drept din Timișoara

1. În data de 8 noiembrie 2024 a avut loc Conferința internațională bienală, Timișoara, Ediția a XV-a.

La Secțiunea de Drept civil cu titlul *Convergențe și divergențe în exercitarea și apărarea drepturilor subiective civile* au participat: prof. univ. dr. **Sergiu Băieșu**, Universitatea de Stat din Moldova, *Apărarea drepturilor reale în Codul civil al României și al Republicii Moldova: Convergențe și divergențe*; lect. univ. dr. **Adina Buciuman**, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, *Exercitarea proprietății în composesorat. Între arhaism și ambiția proiectelor energetice moderne*; prof. univ. dr. **Irina Sferdian**, asist. univ. drd. **Sergiu Căileanu**, *Natura juridică a termenului prevăzut de art. 937 alin. (2) Cod civil*; prof. univ. dr. **Edmond Gabriel Olteanu**, Universitatea din Craiova, *Exercitarea și apărarea drepturilor de autor asupra operelor utilizate de sistemele de IA*; conf. univ. dr. **Paul Popovici**, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad, *Verba volant, scripta manent? Divergențe în exercitarea drepturilor patrimoniale de autor în cazul contractelor care nu prevăd cedarea acestora*; Dr. jur. habil. **Ágnes Juhász**, University of Miskolc, Hungary, *Libertatea de a contracta în Secolul 21*; drd. **Șerban-Mihai Bratu**, Universitatea din București, *Formalismul ca metodă de protecție a consimțământului în contractele online*; prof. univ. dr. **Radu Rizoiu**, Universitatea din București, *Cine face și desface...Despre puterea de a (des)face un raport juridic*; conf. univ. dr. **Octavian Cazac**, Universitatea de Stat din Moldova, *Apărarea drepturilor creditorilor pe calea acțiunii revocatorii*; asist. univ. dr. **Marcu Lucian**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Aspecte teoretice și practice privind subrogația. Studiu de caz.*; asist. univ. dr. **Maximilian Andrei Druță**, *Convergențe și divergențe în exercitarea dreptului la adaptarea contractului anulabil*; dr. **Roxana Rizoiu**, *Dreptul la protecția reputației în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*; lect. univ. dr. **Codruța Guzei-Mangu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Exercitarea dreptului la viață privată și a dreptului la imagine de către minor*; conf. univ. dr. **Daniela Garaiman**, lect. univ. dr. **Daniela Scarlat**, Universitatea din Craiova, *Ipoteze în angajarea răspunderii civile în utilizarea inteligenței artificiale*; conf. univ. dr. **Florin Ion Mangu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Evoluția legislativă a prejudiciului moral, prin rigoșeu, reparabil*; conf. univ. dr. **Manuela Istrătoaie**, Universitatea din Craiova, *Aspecte teoretice și practice referitoare la acțiunea în reducere a liberalităților excesive*; conf. univ. dr. **Oana Ghiță**, prof. univ. dr. **Sebastian Cercel**, Universitatea din Craiova, *Dreptul altor persoane, din afara familiei, de a solicita emiterea ordinului de protecție*; lect. univ. dr. **Raluca Ștefania Lazăr**, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, *Mandatul de ocrotire între „laissez-faire” și paternalism*; conf. univ. dr. **Elena Tereza Danciu**, Universitatea din Craiova, *Regimul juridic al femeii în vechiul drept românesc*; lect. univ. dr. **Marius Floare**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *We Are Family – modele familiale netradiționale în istoria europeană a dreptului*; asist. univ. dr. **Ana Maria Goldan**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, *Self-solemnization marriage: context și efecte juridice*; dr. **Ana Sacara**, Universitatea de Stat din Comrat, *Prestațiile sociale acordate pentru naștere și creșterea copiilor în Republica Moldova*.

La Secțiunea Drept procesual civil cu titlul *Eficiența actului de justiție civilă* au participat: lect. univ. dr. **Sergiu Stănilă**, prof. univ. dr. **Claudia Roșu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Considerații referitoare la Decizia nr. 30/2023, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept*; conf. univ. dr. **Florina Popa**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Introducerea forțată în cauză, din oficiu, a altor persoane – „supapă de siguranță” a eficienței actului de justiție civilă*; prof. univ. dr. **Daniel Ghiță**, Universitatea din Craiova, *Impactul unor mecanisme procesuale asupra eficienței actului de justiție. Impedimente și remedii*; conf. univ. dr. **Mircea Ursuța**, Universitatea din Oradea, *Unele considerații cu privire la necesitatea motivării hotărârilor judecătorești în materie civilă la momentul pronunțării lor*; dr. **Șerban Mircioiu**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Timpul în justiția civilă*; asist. univ. dr. **Cătălin Lungănașu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Divergențe privind competența materială a instanței*; conf. univ. dr. **Nicolae-Horia Țiț**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, *Cât de eficientă (mai) este procedura de verificare și regularizare a cererii de chemare în judecată?*; conf. univ. dr. **Alin Speriusi-Vlad**, Universitatea de Vest din Timișoara, *The Jurisdiction Puzzle: Instanțele românești și arbitrajul în litigiile transfrontaliere*; drd. **Raul Covaciu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Citarea părților în cadrul contestației privind tergiversarea procesului civil. Garanție fundamentală sau piedică împotriva celerității?*; drd. **Lorena Alexandra Avram**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Măsurile de ocrotire pentru persoanele majore cu dizabilități intelectuale și psihosociale în dreptul românesc*; drd. **Lucian Pop**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Temelia autorității lucrului judecat: iura novit curia – reflecții și revelații sistemice*.

La Secțiunea Dreptul afacerilor intitulată *Dimensiunile non-economice ale afacerii* au participat: lect. univ. dr. **Sergiu Golub**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Întreprinderea economică: scop lucrativ, scop nelucrativ – dimensiunile (non)economice ale afacerii*; prof. univ. dr. **Lucian Săuleanu**, Universitatea din Craiova, *Integritatea și conformitatea – condiții pentru dezvoltarea antreprenorială*; lect. univ. dr. **Manole Ciprian Popa**, Universitatea din București, *Obligațiile non-economice ale întreprinderilor*; prof. univ. dr. **Ovidiu Podaru**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Facere, desfacere, refacere... asta da, Afacere! Câteva gânduri (ne)patrimoniale despre graffiti, muralism, street-art*; lector **Bogdan Dumitrache**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Dimensiunea ne-economică a... reglementării: art. 102 din Legea nr. 31/1990*; conf. univ. dr. **Flaminia Stârc-Meclejan**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Un tigru (de hârtie)? Despre Directiva UE 2024/1760 și contururile noii obligații corporative europene de due diligence*; lect. univ. dr. **Dan-Adrian Cărămidariu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Meeting the real world: noua directivă a durabilității întreprinderilor și sistemul (cultura) juridic(ă) român(ă)*; conf. univ. dr. **Lilia Gribincea**, Universitatea de Stat Moldova, *Exercitarea dreptului de retragere din contractele la distanță și cele negociate în afara spațiilor comerciale*; asist. univ. drd. **Ioana Claudia Florea**, *Abordări legislative recente cu privire la protecția consumatorilor în cadrul contractelor de credit*; prof. univ. dr. **Florin Moțiu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Din nou despre creanțele bugetare în procedura insolvenței*; drd. **George-Doru Lucaciu**, Universitatea din București, *Apărarea drepturilor salariaților în cazul procedurilor*

de prevenire a insolvenței; conf. univ. dr. **Daniela Moțiu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Contractul de muncă cu timp parțial*; conf. univ. dr. **Monica Gheorghe**, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, *Impactul inteligenței artificiale asupra raporturilor de muncă*; asist. univ. dr. **Natalia Șvidchi**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Considerații privind reglementarea Inteligenței Artificiale și impactul digitalizării și al Inteligenței Artificiale asupra dreptului*; prof. univ. dr. **Lucian Bercea**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Controlul afacerii finanțate de bancă: problema esențializării clauzelor secundare*; cercetător **Ioan Șumandea Simionescu**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Controlul afacerii finanțate de bancă: problema finanțărilor sustenabile*; drd. **Cristina Elena Moldovan**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Dimensiunile noneconomice ale monedei digitale a băncilor centrale (CBDC)*; drd. **Marina Volschi**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Accelerarea creditului bancar ca mecanism de control al afacerii finanțate de bancă*; drd. **Slaven Nichici**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Evaluarea și raportarea profitului social*.

La Secțiunea *Drept public* intitulată *Statul de drept între contenciosul constituțional și contenciosul administrativ* au participat: prof. univ. dr. **Anton Trăilescu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Efectele anulării judecătorești a actelor administrative normative*; prof. univ. dr. **Ovidiu Podaru**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Interesul public vs. Dreptul de proprietate privată: câteva reflecții asupra construcțiilor parazitare*; lect. univ. dr. **Silviu Cătălin Drăgan**, Universitatea din Craiova, *Impactul autorităților autonome administrative în societatea românească*; lect. univ. dr. **Laurențiu Șoneriu**, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, *Tendențe jurisprudențiale privind acțiunea în obligarea autorităților publice la emiterea sau adoptarea un act administrativ normativ*; conf. univ. dr. **Violeta-Irina Stratan**, Universitatea de Vest din Timișoara, *„La răscruce de vânturi”: contenciosul administrativ în era inteligenței artificiale*; lect. univ. dr. **Aliona Corcenco**, Universitatea de Stat „Alec Russo” Bălți, *Contenciosul administrativ în jurisprudența Curții Supreme de Justiție*; conf. univ. dr. **Mădălina Voican**, Universitatea din Craiova, *Drepturile Funcționarilor Publici și Protecția Avertizorilor de Integritate: Cadrul Legal și Provocările în Administrația Publică*; conf. univ. dr. **Dan Constantin Măță**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, *Interesul legitim public în jurisprudența Curții Constituționale*; conf. univ. dr. **Radu Chiriță**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Statul de drept pe persoană fizică. Despre flexibilitatea principiilor*; conf. univ. dr. **Marius Bălan**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, *Factori politici în geneza și evoluția conceptului de stat de drept*; prof. univ. dr. **George Gîrleşteanu**, Universitatea din Craiova, *Statul-providență (intervenționist) contra economiei de piață (autoreglată) și libertății economice*; prof. univ. dr. **Dan Claudiu Dănișor**, Universitatea din Craiova, *Necesitatea interpretării liberale a solidarității cetățenilor și a statului de drept social*; lect. univ. dr. **Dana-Maria Deaconu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Modelarea teoretică a statului de drept*; prof. univ. dr. **Valentin Constantin**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Rule of law și stat de drept, aceeași dată de naștere?;* dr. **Iohan Ghibu**, Universitatea din Craiova; *Rezistența mentalităților totalitare în România și Republica Moldova: O critică asupra limitărilor drepturilor electorale în contextul alegerilor prezidențiale*; asist. univ. dr. **Elena Loredana Gogoșe**, Universitatea „Lucian

Blaga” din Sibiu, *Contenciosul constituțional și limitarea puterii executive: mecanisme de protecție a statului de drept?*; conf. univ. dr. **Mădălina Cristina Dănișor**, Universitatea din Craiova, *Tentativele de revizuire a prezumției caracterului licit al dobândirii averii și controlul constituționalității lor*; conf. univ. dr. **Mădălina Nica**, Universitatea din Craiova, *Libertatea de participare în anul electoral 2024*; conf. univ. dr. **Andreea Verteș-Olteanu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Contenciosul constituțional și „nevoile sociale urgente” de protejare a democrației*; lect. univ. dr. **Mihai Dogaru**, Universitatea din Craiova, *Efectele legislației achizițiilor publice în domeniul ROBOR. Ineficiența instituției nulității actului juridic*; conf. univ. dr. **Anișoara Băbălău**, Universitatea din Craiova, *Verificarea situației fiscale a persoanelor fizice de către organul fiscal central*; drd. **Bianca Aron (Plăcintă)**, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, *Impactul Regionalizării asupra descentralizării administrative și financiare*; conf. univ. dr. **Alin Trăilescu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Obligativitatea emiterii deciziilor de impunere și consecințele neemiterii acestor decizii*; asist. univ. drd. **Radu-Ștefan Odangiu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Mai este plângerea împotriva deciziilor CNSC o cale de atac eficientă?*; conf. univ. dr. **Cristina Oneț**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Este procedura (amiabilă) pentru evitarea dublei impuneri o jurisdicție administrativă?*.

La Secțiunea Științe penale intitulată *Recuperarea produsului infracțiunii. Experiența unui deceniu*, au participat: prof. dr. h. c. **Zoran Pavlović**, University Business Academy in Novi Sad; *Recuperarea produsului infracțiunii. Experiența Serbiei*; dr. **Orsolya Horváth**, University of Pécs, Hungary, *Reconstrucție și demonstrație în trei dimensiuni*; phd. student, **Vanessa Fábrián**, dr. habil. Phd, **Csaba Fenyvesi**, University of Pécs, Hungary, *Semnificația indicilor negative*; phd, **Marina Matic Boskovic**, Institute of Criminological and Sociological Research; *Rafinarea justiției: Dezvoltarea strategiilor pentru recuperarea produselor infracțiunii*; jud. **Marina Brașovan Delić**, Basic Court in Pančevo, Serbia; *Răspunsul Codului penal la acțiunea de hărțuire – Implementarea Convenției de la Istanbul 10 ani mai târziu*; Dr. Phd., **Endre Nyitrai**, University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, Budapest, Hungary, *Importanța datelor digitale în recuperarea activelor*; prof. univ. dr. **Maristella Amisano**, Università della Calabria, Italia, *Multiplele fațete ale confiscării*; conf. univ. dr./jud. **Mihai Udroi**, Universitatea din Oradea, *Dificultăți practice în legătură cu emiteria și executarea ordinelor de indisponibilizare*; prof. univ. dr. **Cristina Rotaru**, Universitatea București, *Dificultăți practice în recuperarea produsului infracțiunii*; lect. univ. dr. **Diana Ionescu**, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Compensarea victimelor și confiscarea. Eficiența noilor reguli impuse prin Legea nr. 230/2022*; prof. univ. dr. **Viorel Pașca**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Valențele restaurative ale confiscării extinse*; conf. univ. dr. **Cristian Miheș**, Universitatea din Oradea, *Recuperarea prejudiciului vs. recuperarea produsului în cazul infracțiunilor contra persoanei*; conf. univ. dr. **Carmen Adriana Domocoș**, Universitatea din Oradea, *Este confiscarea extinsa o instituție eficientă? Dileme jurisprudențiale*; lect. univ. dr. **Mihai Dunea**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, *Unele considerații cu privire la conceptul de „produs al infracțiunii” și la parte dintre metodele vizând recuperarea acestuia*; conf. univ. dr. **Flaviu Ciopec**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Confiscarea de la terți*; conf. univ. dr. **Laura Stănilă**, Universitatea de Vest din

Timișoara, *Provocări actuale în recuperarea produsului infracțiunii: Cripto active și alte „produse” digitale*; asist. asoc. dr. **Adrian Stan**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Obiectul confiscării extinse, produs infracțional?*; jud. dr. **Matei Ciprian Graur**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Vulnerabilități procedurale privind recuperarea prejudiciului de către victima infracțiunii în actuala configurare legală*; conf. univ. dr. **Adrian Fanu-Moca**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Calitatea procesuală a persoanei juridice și aplicarea dispozițiilor art. 10 din Legea nr. 241/2005 în cauzele de evaziune fiscală*; lect. univ. dr. **Daniel Atasiei**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, *Unele considerații privind instituirea măsurilor asigurătorii în cazul infracțiunilor de criminalitate organizată*; asist. univ. dr. **Ioana Păcurariu**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Aspecte controversate vizând valorificarea anticipată a bunurilor aparținând unor persoane care nu au calitatea de parte sau de subiect procesual principal*; prof. univ. dr. **Tiberiu Medeanu**, conf. univ. dr. **Voicu Pușcașu**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Jurisprudență referitoare la răspunderea Statului pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare nereglementate expres de Codul de Procedură Penală*; asist. univ. dr. **Cristina Nicorici**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Măsura desființării unui înscris în contextul măsurilor de recuperare a produsului infracțiunii*; drd. **Mihai Popa**, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, *Potențiale standarde probatorii aplicabile în procedura privind confiscarea în caz de clasare*; drd. **Ștefan-Ciprian Raicea**, Universitatea din Craiova, *Recuperarea produsului infracțiunii în cazul infracțiunilor de mediu în Uniunea Europeană*; asist. univ. dr. **George-Cătălin Grosu**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Reglementarea confiscării extinse și garanțiile procesuale*; conf. univ. dr. **Ion Covalciuc**, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, *Investigațiile financiar paralele – instrument de recuperare a produsului infracțiunii*; conf. univ. dr. **Ioana Pașca**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Rolul confiscării în mecanismul de protecție al victimelor crimelor internaționale*.

La Secțiunea *Drept european și internațional* intitulată *Suveranitate și revendicări suveraniste în dreptul european și internațional* au participat: lect. univ. dr. **Diana Botău**, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, *Teritoriu și suveranitate, în ecuație juridică: variabile, constante și necunoscute*; conf. univ. dr. **Radu Bogdan Bobei**, Universitatea din București, *Curtoazia – companionul dreptului internațional și transnațional*; conf. univ. dr. **Carmen Moldovan**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, *Dimensiuni ale suveranității în era digitală: ascensiunea suveranității cibernetice*; lect. univ. dr. **Livia Călin**, Universitatea din Craiova, *Problema recunoașterii pentru participarea la competiții sportive internaționale? Cazul Kosovo.*; profesor dr. **Erzsébet Szalayné Sándor**, University of Pécs, Hungary; „*Prietenii Curții*”: *Intervențiile amicus curiae în soluționarea disputelor internaționale*; conf. univ. dr. **Laura-Maria Crăciunean-Tatu**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Obligația de a proteja, respecta și aduce la îndeplinire drepturile economice, sociale și culturale în timpul ocupației*; asist. univ. drd. **Teodora Parolea-Moga**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Despre suveranitate și drepturile omului în contextul implementării Convenției de la Istanbul*; asist. univ. dr. **Sergiu Gabriel Berindea**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, *Între suveranitate și securitate națională din perspectiva garantării protecției drepturilor omului*; lect. univ. dr. **Alexandra Mercescu**, Universitatea de Vest din

Timișoara, *Pluralismul constituțional ca suveranitate sau hibrid?*; drd. **Laura Gheorghiu**, Karl Franzens University Graz, Austria; *Falsele revendicări suveraniste împotriva preeminenței dreptului Uniunii Europene*; conf. univ. dr. **Lucian Bojin**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Uniunea Europeană ca apărător al ordinii internaționale bazate pe reguli*; PhD candidate and assistant professor of international law, **Nicoli Vanni**, University of International Studies of Rome; *Ucraina și Africa de nord: două frontiere, două suveranități europene externe distincte*; Profesor **Marcos Vinicius Torres Pereira**, PhD, Federal University of Rio de Janeiro, Brazil, *Echilibrul dintre dreptul român și dreptul privat internațional european în domeniul relațiilor de familie și al succesiunilor*; conf. univ. dr. **Sergiu Popovici**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Suveranitate și extraterritorialitatea dreptului român*; prof. univ. dr. **Raluca Bercea**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Cum se măsoară reziliența: Un instrument de aplicat în cazul Curții Constituționale a României*; conf. univ. dr. **Sorina Doroga**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Suveranism și identitate în Uniunea Europeană*.

2. În data de 22 noiembrie 2024 a avut loc Conferința anuală a Centrului de Cercetări în Științe penale din cadrul Facultății de Drept a Universității de Vest din Timișoara, intitulată *Prezumția de nevinovăție. Mituri și realități*.

La conferință au participat: prof. univ. dr. **Viorel Pașca**, Universitatea de Vest din Timișoara, *Prezumția de nevinovăție – Prolegomene*; conf. univ. dr. jud. **Mihai Udroui**, Înalta Curte de Casație și Justiție, Universitatea din Oradea, *Prezumția de nevinovăție și măsurile asiguratorii*; Jud. **Cristian Oană**, Înalta Curte de Casație și Justiție, *Familia intelectuală a prezumției de nevinovăție*; Formator INM, jud., Curtea de Apel București, **Iulian Ciolcă**, *Prezumția de nevinovăție între stare și provocare*; formator INM, jud. **Cătălin Chiriță**, *Prezumția de nevinovăție – Între două „scaune”!*; formator INM, proc. **Oana Chichernea**, *Sarcina substanțială a probei în cadrul acțiunii penale, o garanție a prezumției de nevinovăție*; conf. univ. dr. **Bogdan Micu**, Facultatea de Drept, Universitatea „Nicolae Titulescu” București, *Opinia unui avocat despre mecanismul deliberării magistratului asupra îndeplinirii standardului „dincolo de orice îndoială rezonabilă”*; jud. **Mircea Crețu**, Curtea de Apel Timișoara, *Prezumția de nevinovăție – Jurisprudența națională față cu jurisprudența CEDO*; conf. univ. dr. **Diana Ionescu**, Facultatea de Drept, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Prezumția de nevinovăție față în față cu tradiția și obiceiurile. Norme și practici în cursul judecării în primă instanță*; Prof. univ. dr. **Sergiu Bogdan**, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, *Incriminarea ca infracțiune rutieră a consumului de substanțe fără o limită legală încalcă prezumția de nevinovăție?*; conf. univ. dr. **Voicu Pușcașu**, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, Jud., Judecătoria Deva | *Câteva considerații despre fețele înșelătoare ale prezumției de nevinovăție*; Asist. univ. dr. **Ciprian Graur**, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, Jud., Tribunalul Timiș, *O altfel de procedură penală. Priviri în viitor. Reveniri în trecut*; conf. univ. dr. **Flaviu Ciopec**, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, *Ghidul CSM privind aplicarea prezumției de nevinovăție. Cinci ani de soft law?*; conf. univ. dr. **Laura Stănilă**, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, *Aplicații particulare ale prezumției de nevinovăție în cazul persoanei juridice: prezumția de conformitate*; conf. univ. dr. **Ioana**

Pașca, Conf. univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, *Prezumția de nevinovăție și Statutul Curții Penale internaționale*; asist. univ. dr. **Adrian Stan**, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, *Confiscarea în lipsa unei condamnări și prezumția de nevinovăție*

3. În data de 28 noiembrie 2024 a avut loc Forumul Național de Drept Bancar, organizat de Facultatea de Drept din cadrul Universității din București și Grupul editorial Universul Juridic, cu sprijinul Asociației Române a Băncilor (ARB), al Asociației Consilierilor Juridici din Sistemul Financiar-Bancar (ACJSFB), al Asociației Europene de Drept Bancar și Financiar – România (AEDBF-România) și al Centrului pentru Dreptul Afacerilor din cadrul Facultății de Drept a Universității de Vest din Timișoara.

La forum au participat: **Gabriela Folcuț**, director executiv, Asociația Română a Băncilor (ARB)– *Drept. Economie. Bănci*, **Mihai Rotaru**, președinte, Asociația Consilierilor Juridici din Sistemul Financiar-Bancar (ACJSFB), Head of Legal Division, Banca Transilvania – *Pregătirea juriștilor din sistemul bancar pentru schimbările în curs din mediul digital și reglementările aferente acestuia*, **Liviu Fenoghen**, director, Centrul de Soluționare Alternativă a Litigiilor în Domeniul Bancar (CSALB) – *Evoluții și proiecții în soluționarea alternativă a litigiilor dintre consumatori și bănci, prin negocierile realizate în cadrul CSALB*, **Daniel Nicolaescu** Director, Direcția Juridică și Guvernanță Corporativă, Raiffeisen Bank România, Președinte al Comisiei Juridice a Asociației Române a Băncilor (ARB) – *Viitorul reglementării în domeniul bancar. Când devine reglementarea suprareglementare?*, av. **Lucian Bondoc**, Managing Partner, Bondoc & Asociații – *Între creștere și descreștere. Un exemplu din zona siguranței cibernetice*, prof. univ. dr. **Marieta Avram**, Facultatea de Drept, Universitatea din București; Founding Lawyer, Cabinet de Avocat Marieta Avram – *Drept, economie și tehnologie în ceea ce privește modurile de rambursare a creditelor*, prof. univ. dr. **Radu Rizoiu**, Facultatea de Drept, Universitatea din București, Founding Lawyer, Rizoiu & Poenaru – *Substance over form: Semnătura (electronică) – o condiție de formă sau de fond?*, **Simona Caraghiaur**, Legal Manager, Salt Bank – *Guvernanța corporativă: punctul de convergență pentru drept, economie și transformarea digitală*, prof. univ. dr. **Lucian Bercea**, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara; dr. **Ioan Șumandea-Simionescu** – Director Departament Guvernanță Corporativă Sustenabilă și Piețe Financiare Internaționale, Banca Transilvania – *Clauze diferite cu efecte similare. Un exercițiu de sinonimie juridică în contractele bancare*, **Adelina Ionescu**, Legal Director, Garanti BBVA – *Provocări și oportunități în digital banking*, av. **Cătălin Georgescu**, Managing Associate, Juca Zbârcea & Asociații – *Impactul noilor reglementari DORA asupra pieței financiar-bancare*, av. **George Manea**, Counsel, KPMG Legal | Toncescu și Asociații – *Evaluarea bonității: Provocări între GDPR și Regulamentul privind inteligența artificială*, lect. univ. dr. **Dragoș Mihail Mănescu**, Prodecan, Facultatea de Drept, Academia de Studii Economice București, secretar general al Asociației Europene de Drept Bancar și Financiar din România (AEDBF România) – *Blockchain & banking: de la FIAT la AI*, conf. univ. dr. **Raul Felix Hodoș**, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia – *De la profilarea consumatorului de servicii la deciziile automate. Legende bancare*.

III. ȘCOALA DOCTORALĂ

Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara

Susțineri teze de doctorat

1. În data de 2 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Excepția lipsei calității procesuale în procesul civil*, elaborată de doctoranda Herdean Andreea Marcela (Praja), sub coordonarea științifică a d-nei prof. univ. dr. Claudia Roșu.

2. În data de 20 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Regimul juridic al actelor administrative emise în situații excepționale*, elaborată de doctorandul Coman Dumitru-Ștefan, sub coordonarea științifică a dl prof. univ. dr. Anton Trăilescu.

3. În data de 27 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Denunțarea unilaterală a contractului în procedura insolvenței*, elaborată de doctoranda Bob Alexandra, sub coordonarea științifică a dl. prof. univ. dr. Lucian Bercea.

4. În data de 27 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Intervenționismul în contractele bancare. O perspectivă law & economics*, elaborată de doctoranda Bolea, sub coordonarea științifică a dl. prof. univ. dr. Lucian Bercea.

5. În data de 27 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Evoluția normelor de jus cogens în dreptul internațional contemporan*, elaborată de doctoranda Maftei Tabita Monica (Popan), sub coordonarea științifică a dl. prof. univ. dr. Constantin Valentin.

6. În data de 27 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Administrarea probelor în materie civilă din perspectiva dreptului la un proces echitabil prevăzut de Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, elaborată de doctoranda Șerb Bianca-Mirabela, sub coordonarea științifică a dl. prof. univ. dr. Constantin Valentin.

7. În data de 30 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Mecanisme de ocrotire a persoanelor vulnerabile majore în diferite sisteme de drept*, elaborată de

doctoranda Ghile Gabriela-Rodica, sub coordonarea științifică a d-nei prof. univ. dr. Irina Sferdian.

8. În data de 30 septembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Aspecte juridice privind donația în medicina modernă*, elaborată de doctorandul Cuț Alexandru Teodor, sub coordonarea științifică a dl. prof. univ. dr. Florin Moțiu.

9. În data de 7 noiembrie 2024, la Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara a fost susținută teza de doctorat cu titlul *Divorțul prin acordul părților*, elaborată de doctoranda Buzincu Oana-Elena, sub coordonarea științifică a dl. prof. univ. dr. Radu I. Motica.

IV. PREMII

Premii obținute de cadrele didactice din cadrul Facultății de Drept a Universității de Vest din Timișoara

I.

În cadrul decernării premiilor Revistei de Drept Public, în data de 3 iunie 2024, Premiul Emil Molcuț pentru cea mai carte din domeniul dreptului public i-a revenit dl. conf. univ. dr. Cristian Clipa de la Facultatea de Drept a Universității de Vest din Timișoara, pentru lucrarea „Fundamentele ideologice ale dreptului administrativ” (Editura Hamangiu, București, 2024).

Cartea „Fundamentele ideologice ale dreptului administrativ” nu doar clarifică și detaliază principiile fundamentale ale dreptului administrativ, ci oferă și o analiză interdisciplinară profundă, evidențiind relațiile complexe cu alte ramuri ale dreptului.

Această capacitate de a integra și influența diverse domenii juridice, alături de contribuția sa semnificativă la înțelegerea și aplicarea dreptului administrativ, alături de complexitatea și inovațiile aduse în definirea conceptelor de drept administrative justifică pe deplin recunoașterea.

II.

În cadrul unei festivități desfășurate în data de 4 decembrie 2024, Academia Română a acordat Premiul „Simion Bărnuțiu” domnului Adrian Dumitrescu-Pasecinic, pentru cartea *Regimul juridic al Băncii Naționale a României de la înființare până în prezent*, publicată la Editura Universul Juridic. Cartea are la bază teza de doctorat pe care domnul Adrian Dumitrescu-Pasecinic a susținut-o în anul 2022 la Școala Doctorală a Facultății de Drept a Universității de Vest din Timișoara, sub coordonarea științifică a domnului prof. univ. dr. Lucian Bercea.

V. APARIȚII EDITORIALE

În parte a doua a anului 2024 au fost publicate mai multe lucrări elaborate de cadre didactice ale Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara.

1. *The Law and Bioethics of End-of-Life Decision*, printre editori **Raluca Bercea, Andreea Verteș-Olteanu**, Editura Larcier Intersentia, 2024.

The Law and Bioethics of End-of-Life Decisions addresses the legal, ethical and philosophical issues surrounding end-of-life decisions, including assisted dying, palliative care and withdrawal of treatment. As well as including a report focusing on the European approach to the topic, a wide range of national perspectives are provided, focusing on national legal systems and their relation to international human rights law. Each report introduces the reader to the national case law and ethical considerations, such as the determination of capacity, underpinning values and moral standards.

Furthermore, the book explains the overarching principles relevant to medical and bioethical decision-making, such as respect for autonomy, beneficence, non-maleficence, and the broad arguments common to debates on these issues, such as paternalism versus autonomy, the sanctity of life, human dignity and the influence of religion on end-of-life decisions.

The general rapporteurs draw together the different approaches to paint a broad picture of the topic, highlighting the similarities and divergences of the various national approaches.

2. *Proba redacțională pentru concursuri de admitere la INM/în magistratură*, printre autori **Cătălin Lungănașu**, Editura Universul Juridic, București, 2024.

Cuprinsul lucrării. Lucrarea „*Proba redacțională pentru concursuri de admitere la INM/în magistratură*” propune peste 500 de subiecte noi și originale aferente disciplinelor de concurs: drept civil, drept procesual civil, drept penal, drept procesual penal, structurate sub forma întrebărilor și răspunsurilor corespunzătoare, cu indicarea punctajelor necesare pentru verificarea în detaliu a nivelului de cunoștințe.

Puncte forte. Întrebările concepute sunt noi și originale. La disciplina drept civil, întrebările simulează în detaliu proba de concurs, fiind amenajate de autori sub forma unor mini-teste. La disciplinele drept procesual civil, drept penal și drept procesual penal, întrebările urmează în mod fidel ordinea din tematicile de concurs. Lucrarea cuprinde toate modificările legislative la zi intervenite în cele patru domenii. Experiența coordonatorilor și autorilor este un argument suplimentar al calității lucrării. În plus, răspunsurile sunt complete, clare, rafinate conform exigențelor de concurs, cu trimiteri la textele de lege incidente și cu punctaje care simulează perfect proba de concurs.

Publicul țintă. Lucrarea se adresează celor care aspiră la o carieră de judecător sau procuror, avocat, studenților, masteranzilor și, în general, tuturor celor preocupați de aprofundarea noțiunilor teoretice din domeniile drept civil, drept penal, drept procesual civil și drept procesual penal, de verificarea nivelului de cunoștințe, dar și de realizarea unui exercițiu aplicativ atât de necesar.

3. Admiterea în magistratură și în avocatură. Culegere de subiecte cu explicații ale variantelor de răspuns. Drept civil, Ediția a VI-a, printre autori **Daniela Moțiu**, editor coordonator: **Florin Moțiu**, Editura Universul Juridic, București, 2024.

Subiectele selectate, respectând structura examenelor pe care se bazează astăzi concursurile de admitere în profesiile juridice, la care se adaugă și explicațiile tuturor variantelor de răspuns, vor permite simularea examenelor/concursurilor de admitere în profesiile juridice, precum și gestionarea emoțiilor specifice acestora.

Lucrarea cuprinde **subiectele date la concursurile/examenele de admitere în profesiile juridice din ultimii ani**, pentru disciplina de concurs/examen *Drept civil* (admitere INM/magistratura 2016-2023; admitere Barou stagiaari/definitivi 2016-2023; absolvire INPPA 2019, 2023).

Subiectele conțin **explicații ale tuturor variantelor de răspuns**, avându-se în vedere:

- soluționările contestațiilor la baremul de notare și evaluare;
- modificările legislative și dispozițiile legale în vigoare;
- decizii ale Curții Constituționale, recursuri în interesul legii, doctrina etc.

Explicațiile sunt poziționate la finalul fiecărui chestionar anual, permițându-se astfel o verificare reală a cunoștințelor, precum și o simulare a punctajului.

4. Teste-grilă, mini spețe pentru examenele de admitere în profesiile juridice. Drept civil, printre autori **Daniela Moțiu**, editor coordonator: **Florin Moțiu**, Editura Universul Juridic, București, 2024.

Realizată de un colectiv de autori cu mare experiență, format din judecători, formatori ai Institutului Național al Magistraturii, specialiști din Ministerul Justiției, avocați și cadre didactice care predau la facultăți de drept de prestigiu din țară, lucrarea „Teste-grilă, mini spețe pentru examenele de admitere în profesiile juridice. Drept civil. Ediția a XI-a, revăzută și adăugită” este utilă candidaților la examenele de admitere în profesiile juridice, pentru concursul de admitere în magistratură, pentru examenele de admitere în profesia de avocat, de definitivare sau promovare, precum și studenților facultăților de drept, pentru examenul de licență.

5. Legislație profesională în medicina dentară. Aspecte teoretice și practice, printre autori **Alexandru Popa**, Editura Universul Juridic, București, 2024.

Luând în considerare faptul că discutăm despre valori (viața și sănătatea) în corelație cu activitatea științifică, rezultă, fără niciun dubiu, că elementul de bază este omul. Cu toate acestea, medicina și dreptul nu sunt deloc echivalente, la fel cum nici sănătatea și boala nu sunt compatibile; însă, între ele există o serie de conexiuni care sugerează analiza lor concomitentă. În acest context, am considerat că se impune cu necesitate o viziune nouă, printr-o schimbare de paradigmă.

Cuprinsul lucrării

Nu am redus cercetarea de față la simpla prezentare a unui curs didactic. Legată structural de medicină, stomatologia s-a dezvoltat ca o realitate social-economică, determinată de necesitatea prevenirii sau vindecării diverselor afecțiuni întâlnite la ființa

umană. Într-o asemenea ambianță, am încercat să prezentăm domeniul medical dentar într-o viziune nouă și modernă, care să corespundă cerințelor actuale ale vieții.

Puncte forte

Demersul despre care vorbim va fi înfățișat prin tematica propusă și analizată, fără a fi sustras din ambianța normativă pe care o deține medicina, în general, și stomatologia, în special. În acest context, lucrarea oferă un temeinic examen legislativ pliat pe diverse aspecte ce pot fi întâlnite în practică.

Public țintă

Apreciem că lucrarea de față reprezintă o călăuză sigură pentru studenții de la Facultatea de Medicină Dentară, fiind un demers pertinent în încercarea de a percepe, într-o manieră novatoare, activitatea muncii lor viitoare.

6. Admiterea în magistratură și în avocatură. Culegere de subiecte cu explicații ale variantelor de răspuns. Drept penal, Ediția a VI-a, printre autori **Laura Stănilă**, Editura Universul Juridic, București, 2024.

Subiectele selectate, respectând structura examenelor pe care se bazează astăzi concursurile de admitere în profesiile juridice, la care se adaugă și explicațiile tuturor variantelor de răspuns, vor permite simularea examenelor/concursurilor de admitere în profesiile juridice, precum și gestionarea emoțiilor specifice acestora.

Lucrarea cuprinde **subiectele date la concursurile/examenele de admitere în profesiile juridice din ultimii ani**, pentru disciplina de concurs/examen Drept penal (admitere INM/magistratura 2016-2023; admitere Barou stagiori/definitivi 2016-2023; absolvire INPPA 2023).

Subiectele conțin **explicații ale tuturor variantelor de răspuns**, avându-se în vedere:

- soluționările contestațiilor la baremul de notare și evaluare;
- modificările legislative și dispozițiile legale în vigoare;
- decizii ale Curții Constituționale, recursuri în interesul legii, doctrină etc.

Explicațiile sunt poziționate la finalul fiecărui chestionar anual, permițându-se astfel o verificare reală a cunoștințelor, precum și o simulare a punctajului.

7. Legal Reasoning and Argument. A Handbook, Remus Țîțirigă, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2024.

This book, the first of its kind, offers a comprehensive exploration of German legal theory and practice. Its thorough coverage, with a broader applicability to legal systems in general, is a reassuring resource for legal scholars, students, and professionals. The book is divided into seven main sections, serving as a clear roadmap for readers. It begins by explaining the fundamental process of applying legal norms, including their structure, how they are expanded and applied to specific cases, and the concept of subsumption, which involves fitting a particular case under a general legal rule. It then introduces the judicial syllogism as a critical tool in legal reasoning. The second section delves into the history of legal interpretation in Germany, tracing the evolution of different schools of thought from Savigny's canon of interpretation methods through various movements such as conceptual

jurisprudence (Begriffsjurisprudenz), the School of Objective Interpretation, and the Free Law School, culminating in the doctrine of interests (Interessenjurisprudenz). The third part explores the debate between subjective and objective interpretation systems, presenting arguments for both sides. It also proposes a potential reconciliation of the two approaches, suggesting that a balanced approach that considers both the lawgiver's subjective intentions and the law's objective meaning could be the most effective. The following sections (IV, V, and VII) break down specific methods of interpretation: literal, subjective, and objective. Each of these is explored in detail, discussing their aims, structures, and applications in legal practice. The book provides examples and case studies to illustrate these concepts. Section VI focuses on the development of law, distinguishing between interpretation and development, and exploring the concept of gaps in the law. It presents various arguments and techniques for developing law and filling legal gaps, including analogies, restrictive interpretation, and teleological reduction. The book's practical approach, rich in examples, case studies, and annexes, is designed to equip readers with tools to apply the theoretical concepts in real-world legal scenarios, fostering a deep and confident understanding of the topic.

VI. Teze de abilitare

Teze de abilitare susținute la Facultatea de Drept a Universității de Vest din Timișoara

În data de 27 noiembrie 2024, dl. conf. univ. dr. Flaviu Ciopec și-a susținut teza de abilitare cu titlul *Șase domenii în căutarea unei efectivități*.

Criteria de redactare Analele UVT – seria Drept

I. Criterii de tehnoredactare

Materialele destinate publicării se transmit de către autori numai pe suport electronic la adresa de e-mail: redacție.drept@e-uvt.ro.

Materialele trimise de autori trebuie să se conformeze exigențelor referitoare la structura articolelor, studiilor, comentariilor și anume acestea să cuprinsă o introducere, secțiuni cu titlu bine definit, precum și concluzii.

Textele trimise să fie scrise cu fontul Times New Roman, obligatoriu cu diacritice, cu dimensiunea de 12, iar subsolul de 10, la un rând. Din stânga paginii în dreapta ei, dimensiunea să fie de 16,5.

Textul trebuie însoțit obligatoriu de un rezumat în limba română și de un rezumat în limba engleză și de cuvintele-cheie ale articolului atât în limba română, cât și în limba engleză.

Titlul articolului se scrie atât în limba română, cât și în limba engleză.

În cuprinsul materialului, cu excepția titlului acestuia, textul și notele de subsol se culeg cu literă obișnuită.

În notele de subsol, prima dată se scrie inițiala prenumelui și apoi numele autorului, titlul lucrării se scrie integral și cu italic, editura se scrie integral, de ex. Editura C.H. Beck, localitatea de apariție, anul, pagina. Mențiunea *op. cit.* se scrie cu italic. Dacă sunt 2-4 autori ai unei lucrări, se trec toți, despărțiți prin virgulă. De ex.: S. Beligrădeanu, Gh. Mohanu. Dacă sunt mai mult de patru coautori, se scrie, după caz, numai numele primului și în continuare ș.a. ori (dacă există) numele autorului coordonator.

Ex. V. Pașca, *Studii de drept penal*, Editura Universul Juridic, București, 2011, p.

La volumele scrise de mai mulți autori și în care la fiecare capitol, titlu, parte este nominalizat autorul citarea se face astfel: C. Stătescu, *Fapta ilicită cauzatoare de prejudiciu, ca izvor de obligații (Răspunderea civilă delictuală)*, în „Drept civil. Teoria generală a obligațiilor” de C. Stătescu, C. Bîrsan, Editura All Beck, București, 1999, p. 121 și urm.

Dacă titlul este într-o limbă străină se scrie în această limbă (și nu se traduce în cazul în care este în limbile franceză și engleză; se traduce în limba română dacă este în orice altă limbă ca, de pildă, germană, rusă, spaniolă etc.).

Nici în text, nici în notele de subsol nu sunt permise cuvinte sau fraze culese cu caracter aldine/bold ori integral cu majuscule.

În text și în notele de subsol nu sunt permise prescurtări precum: prev., disp., H.G., O.G., O.U.G. etc., ci se scrie denumirea completă adică: prevăzută, dispozițiile, Hotărârea Guvernului nr., Ordonanța Guvernului nr., Ordonanța de urgență a Guvernului nr.; Legea nr. etc.

Indicarea oricăror acte normative se face numai prin numărul și anul apariției, fără a se indica și ziua adoptării (ex. Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ).

Atât în text, cât și în note se scriu numai prescurtat art., paragr., alin., urm., iar în notele de subsol se scriu numai prescurtat p., t., vol.

În text și în notele de subsol se scriu prescurtat numai unele din denumirile codurilor, și anume: C. civ.; C. pr. civ.; C. pen.; C. pr. pen. etc. Nu se prescurtează, ci se scriu complet: Codul muncii; Codul vamal, Codul silvic etc.

Materialele să nu depășească numărul de 20 de pagini.

Denumirile oricăror instituții (persoane juridice) române (de ex. Ministerul Finanțelor Publice, Ministerul Justiției etc.) se scriu integral, nefiind permisă prescurtarea lor. Prin excepție se pot prescurta: O.N.U.; U.E.; N.A.T.O.

Este interzisă, în text și în notele de subsol, prescurtarea denumirii următoarelor instanțe: Curtea Constituțională; Înalta Curte de Casație și Justiție; Curtea Europeană a Drepturilor Omului; Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

Numai în cuprinsul notelor de subsol, următoarele categorii de instanțe ori hotărâri se scriu exclusiv prescurtat: ex. Trib. București; Jud. Brașov; C. Ap. Cluj; S. civ.; S. pen., S. de cont. adm.; dec.; sent.; înch.

Citările la notele de subsol se fac astfel: Curtea Constituțională, dec. nr. 312/2010; C. Ap. București, S. a IV-a civ., dec. nr. 312/2011 etc.

Toate publicațiile (revistele de specialitate) se scriu cu titlul integral și între ghilimele, nefiind permisă prescurtarea lor. De ex: Revista Dreptul nr. 3/2011, p...; Revista „Pandectele române” nr. 6/2004, p..., „Revue trimestrielle de droit civil” nr. 1/2004, p...

În cazul actelor normative, se scrie la nota de subsol, monitorul în care a fost publicată astfel: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 145 din 14 februarie 2010 și dacă este cazul, cu modificările și completările ulterioare sau republicarea.

În cazul referirilor la Culegerea de jurisprudență a Curții de Justiție a Comunităților Europene, în cazul primei citări, dintr-un articol, se pune denumirea completă a culegerii, și anume: „Recueil de la Jurisprudence de la Cour de Justice”, urmată de an și pagină. În citările subsecvente, din același articol, se trece doar „Recueil ...”, urmat de anul culegerii și pagina.

În cazul materialelor în care predomină citarea deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și ale instanțelor Uniunii Europene, se admit următoarele prescurtări: C.E.D.O.; Comisia = Comisia Europeană a Drepturilor Omului; Convenția = Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale; C.E.D.H. = Recueil des arrêts et decisions.

Culegerile de decizii se citează astfel: Înalta Curte de Casație și Justiție, S. pen., dec. nr. 120/2010, în *Buletinul jurisprudenței 2010*, p. 700.

Dacă un autor dorește să sublinieze un text dintr-un citat ori să includă o paranteză într-un citat se procedează astfel: (s.n. – V.P.); (paranteza noastră – V.P.).

Toate lucrările și jurisprudența citate se indică numai în notele de subsol. Nu se permit materiale cu bibliografia și jurisprudența trecute la sfârșitul acestora.

Notele de subsol se numerotează în continuare, nu începând cu nota 1 la fiecare pagină.

Privitor la materialele care se publică, redacția își rezervă dreptul de a face sugestii, propuneri, modificări autorilor, iar dacă aceștia nu se conformează să decidă nepublicare articolelor.

Articolele sunt supuse unei duble verificări de *peer-review*, pentru a se asigura corectitudinea și imparțialitatea observațiilor.

Colaboratorii sunt obligați să respecte legislația privind drepturile de autor evitând total orice formă de plagiat. În cazul preluării unor idei din alte lucrări, colaboratorii sunt obligați să le citeze și, când este cazul, să treacă între ghilimele unele pasaje din lucrările citate.

Redacția revistei nu-și asumă nicio răspundere pentru nerespectarea de către colaboratori în caz de plagiat și în general a oricărei nerespectări de către aceștia a reglementărilor din legislația privind drepturile de autor.

În caz de plagiat, parțial sau integral, întreaga răspundere, atât juridică (penală, contravențională, civilă), cât și deontologică revine în exclusivitate autorului care a săvârșit plagiatul, redacția revistei neasumându-și vreo răspundere pentru încălcarea legislației privind dreptul de autor și drepturile conexe de către persoanele care înaintează revistei materiale în vederea publicării.

II. Structura revistei

Revista va fi structurată pe următoarele secțiuni:

1. Studii, articole, comentarii – Secțiunea de Drept privat; Secțiunea de Drept public;
2. Manifestări științifice;
3. Școala doctorală;
4. Evenimente;
5. Apariții editoriale

Articolele se trimit membrilor colegiului de redacție, care vor avea putere de cenzură a materialelor.

III. Apariții editoriale

Analele UVT – seria Drept va avea 2 apariții anuale. Pentru primul număr, materialele se vor preda până la data de 30 aprilie a anului curent. Pentru al doilea număr, materialele se trimit până la data de 30 septembrie a anului curent.

Prof. univ. dr. habil. Claudia Roșu
Redactor-șef

Procedura Double-Blind Peer Review

În vederea realizării procedurii de recenzare, materialul va fi trimis, prin e-mail (redactie.drept@e-uvt.ro), către revista *Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept*.

Autorul este sfătuit să cuprindă în materialul trimis mențiuni exprese privind teza cercetării, scopul și relevanța acesteia, concluziile acesteia și elementele de originalitate cu privire la tema lucrării.

Adițional, autorul trebuie să furnizeze colegiului de redactori informații referitoare la instituția de afiliere pentru toate articolele științifice din ultimii doi ani de publicare și, dacă este cazul, finanțarea specifică sau sprijinul financiar pentru cercetare. Totodată, autorul trebuie să indice un mijloc de contact, de preferință e-mail.

Anterior trimiterii materialului pentru realizarea procesului de recenzare, acesta va fi supus unei analize prealabile cu privire la îndeplinirea criteriilor structurale și formale de redactare recomandate de revistă, regăsite pe pagina de internet a acesteia. În cazul în care criteriile de redactare ale revistei nu sunt respectate, materialul va fi trimis autorului pentru ca, într-un termen rezonabil, acesta să fie refăcut în conformitate cu criteriile de redactare indicate.

Manuscrisele primite spre publicare în **Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept** vor fi revizuite folosind sistemul „double blind” peer review, cu respectarea standardelor internaționale referitoare la publicarea revistelor științifice. Orice articol trimis spre publicare va fi revizuit de către doi recenzori independenți, de la o instituție diferită decât cea a autorului, de pe o listă stabilită de Consiliul Editorial al **Analelor Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept**. În cazul în care nu există experți relevanți în domeniul de cercetare ales de către autor, recenzorii vor fi aleși din rândul altor experți recunoscuți domeniul respectiv.

Identitatea autorilor nu va fi dezvăluită recenzorilor, iar nici autorilor nu li se va dezvălui identitatea recenzorilor, pe tot parcursul procesului de recenzare.

Fiecare recenzor va întocmi un raport cu referire la materialul revizuit. Raportul va cuprinde informații cu privire la relevanța subiectului de cercetare, calitatea scrierii, a argumentării și a raționamentului logic și, în special, cu privire la elementele de originalitate și caracterul contributiv al lucrării. Raportul va evidenția, de asemenea, caracterul precar sau neconvingător al argumentelor, lipsa referințelor bibliografice și prezența unor concluzii insuficient fundamentate. În cazul în care textul nu prezintă elemente de originalitate, recenzorii vor semnala acest lucru și vor indica, deopotrivă, lucrările care au abordat deja tema de cercetare respectivă și faptul că au fost obținute, prin aceleași mijloace, aceleași concluzii cu cele autorului. În cazul în care toate celelalte criterii sunt îndeplinite, materialul

nu va putea fi respins doar pe baza faptului că recenzorii nu împărtășesc aceleași concluzii cu cele ale autorului.

Textele trebuie să fie redactate într-o manieră obiectivă, fără a aduce prejudicii persoanelor sau instituțiilor. Lucrări care conțin un discurs inflamator, cu un pregnant caracter politic sau care incită la ură nu vor fi acceptate spre publicare.

Raportul recenzorilor trebuie să sublinieze punctele forte sau punctele slabe ale manuscrisului, astfel încât să confirme decizia de publicare sau să ofere editorilor instrucțiuni clare în sensul îmbunătățirii materialului. În cazul în care autorului i se va comunica faptul că materialul va fi primit spre publicare, sub rezerva realizării ajustărilor indicate, acesta va trebui să procedeze la realizarea acestor modificări în **termenul indicat de către editori**.

Durata necesară pentru revizuirea lucrării poate să varieze, în funcție de complexitatea temei de cercetare și a procesului de recenzare, dar obiectivul este ca aceasta să nu depășească un termen de **60 de zile**, calculat de la momentul de la care autorul a trimis materialul spre revizuire.

Ulterior confirmării deciziei de publicare a manuscriptului, autorul va fi informat că acesta va supus procesului de editare. În acest timp, autorului i se poate solicita să corecteze eventualele greșeli de dactilografie. La acest moment nu va mai fi permisă o modificare a conținutului, cu excepția cazului în care materialul este retrimis spre recenzare.

Pentru a asigura anonimatul recenzorilor și al autorilor, autorii se vor asigura că manuscrisele transmise sunt pregătite într-un mod care nu le dezvăluie identitatea. În acest sens, atunci când va fi trimisă o lucrare spre publicare în *Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept*, vă rugăm să aveți în vedere: trimiterea **Paginii de titlu**, care conține detaliile autorilor, și a **Manuscrisului anonimizat**, fără detalii despre autori, în două fișiere separate.

Informații referitoare la Pagina de titlu

Pagina de titlu va trebui să includă titlul, numele autorilor și afilierea, precum și adresa completă a autorilor, inclusiv adresa de telefon și de e-mail.

Informații referitoare la Manuscrisul anonimizat

Pe lângă necesitatea evidentă de a elimina numele și afilierea din manuscris, există și alți pași care trebuie urmați pentru a asigura că manuscrisul este pregătit corect pentru evaluarea folosind sistemul „double blind” peer review. În acest sens, elementele-cheie care trebuie avute în vedere sunt următoarele:

Utilizați persoana a treia pentru a vă referi la lucrările elaborate în calitate de autori, e. g. înlocuiți orice expresii precum „am arătat înainte” cu „... a fost arătat înainte de [Anonymous 2007]”;

Asigurați-vă că cifrele nu conțin niciun identificator legat de afiliere;

Nu eliminați auto-referințele esențiale sau alte referințe, ci limitați auto-referințele doar la lucrările care sunt relevante pentru cei care revizuiesc lucrarea trimisă;

Citați lucrările publicate în text după cum urmează: „[Anonymous 2007]”;

Pentru anonimizare în lista de referințe utilizați: „[Anonymous 2007] Detalii omise pentru „double blind” peer review;

Eliminați referințele la sursele de finanțare;

Nu includeți mulțumiri;

Eliminați orice informații de identificare, inclusiv numele autorilor, din numele fișierelor și asigurați-vă că și proprietățile documentului sunt anonimizate.

Se poate refuza publicarea articolului, conform propunerii făcute de recenzori, având în vedere nivelul nesatisfăcător al conținutului științific și nerespectarea deontologiei academice, conform standardelor unanim recunoscute în domeniul cercetării juridice. În caz de încălcare în orice mod a legislației dreptului de autor/în caz de plagiat, întreaga responsabilitate revine autorului articolului și manuscrisul va fi respins, respectiv articolul publicat va fi retras.

Double-Blind Peer Review Process

With a view to undergoing the review process, the material should be submitted, by e-mail (redactie.drept@e-uvt.ro), to the journal Annals of the West University of Timișoara – Law Series. The author is advised to include in the submitted material express mentions of the research thesis, its purpose and relevance, conclusions and the elements of originality regarding the theme of the paper.

In addition, the author should provide the board of editors with information regarding the institution of affiliation for all scientific articles in the last two years of publication and, if applicable, the specific funding or financial support for the research. At the same time, the author should indicate contact information, preferably the e-mail address.

Prior to being submitted for the review process, the material will be subjected to a preliminary analysis regarding fulfillment of the structural and formal writing criteria recommended by the journal, found on its website. If the editorial criteria of the journal are not respected, the material will be sent to the author so that, within a reasonable time, it can be rewritten in accordance with the indicated editorial criteria.

The manuscripts received for publication in the Annals of the West University of Timișoara – Law Series will be reviewed using the "double blind" peer review system, in compliance with the international standards for the publication of scientific journals. Any article submitted for publication will be reviewed by two independent reviewers, from a different institution than the author's, from a list established by the Editorial Board of the Annals of the West University of Timișoara – Law Series. If there are no relevant experts in the research field chosen by the author, the reviewers will be selected from among other recognized experts in the field.

The identity of the authors will not be revealed to the reviewers, nor will the identity of the reviewers be revealed to the authors, throughout the review process.

Each reviewer will prepare a report with reference to the reviewed material. The report will include information on the relevance of the research topic, the adequateness of language, the argumentation and the logical reasoning and, in particular, on the originality and contribution of the paper to the field. The report will also highlight the precarious or unconvincing character of the arguments, the lack of bibliographic references and the presence of insufficiently substantiated conclusions. If the text does not present elements of originality, the reviewers will indicate this and will also indicate the works that have already addressed the respective research topic and the fact that the same conclusions as the author's have been obtained by the same means. If all other criteria are met, the material will not be rejected solely on the basis of the fact that the reviewers do not share the same conclusions as the author.

Texts should be drafted in an objective manner, without harming individuals or institutions. Papers that contain inflammatory speech, with a strong political character or that incite to hatred will not be accepted for publication.

The reviewers' report should highlight the strengths or weaknesses of the manuscript so as to confirm the decision to publish it or provide the editors with clear instructions for

improving the material. If the author is notified that the material will be accepted for publication, subject to making the indicated adjustments, they will have to make these changes up to the deadline indicated by the editors.

The time required to review the paper may vary, depending on the complexity of the research topic and the review process, but the aim is that it should not exceed a period of 60 days, calculated from the date the author submitted the material for review. After the confirmation of the decision to publish the manuscript, the author will be informed that it will undergo the editing process. During this time, the author may be asked to correct any typos. At this point no further content modification will be permitted, unless the material is resubmitted for review.

To ensure the anonymity of reviewers and authors, authors will ensure that submitted manuscripts are prepared in a manner that does not reveal their identity. In this sense, when a paper will be sent for publication in the Annals of the West University of Timisoara – Law Series, please consider: sending the Title page, which contains details about the authors, and the Anonymized manuscript, without details about the authors, in two separate files.

Title page information

The title page should include the title, authors' names and affiliation, and the full address of the authors, including telephone and e-mail address.

Information about the anonymized manuscript

In addition to the obvious need to remove names and affiliations from the manuscript, there are other steps that must be taken to ensure that the manuscript is properly prepared for double blind peer review. In this regard, the key elements to be considered are the following:

Use the third person to refer to works produced as authors, e.g. replace any phrases such as "I have shown before" with "... was shown before [Anonymous 2007]";

Make sure the numbers do not contain any affiliation identifiers;

Do not remove essential self-references or other references, but limit self-references only to works that are relevant to those reviewing the submitted paper;

Cite published works in the text as follows: "[Anonymous 2007]";

For anonymization in the reference list use: "[Anonymous 2007] Details omitted for "double blind" peer review;

Remove references to funding sources;

Do not include thanks;

Remove any identifying information, including author names, from file names and ensure that document properties are also anonymized.

The publication of the article may be refused, according to the proposal made by the reviewers, considering the unsatisfactory level of the scientific content and non-compliance with academic ethics, according to the standards unanimously recognized in the field of legal research. In case of violation of the copyright law in any way/in case of plagiarism, the full responsibility rests with the author of the article and the manuscript will be rejected, respectively the published article will be withdrawn.

Cuprins

Secțiunea Judecătorii Europei. Europa judecătorilor

Noblețea Dreptului Prof. univ. dr. Iulia Antoanella MOTOC	5
--	---

I. STUDII. ARTICOLE. COMENTARII

Secțiunea de Drept public

Unele aspecte privind controlul de legalitate a avizului de oportunitate al arhitectului-șef Prof. univ. dr. Anton TRĂILESCU, Conf. univ. dr. Alin TRĂILESCU.....	11
---	----

Noua configurație a cauzelor și măsurilor alternative la pedeapsa închisorii prevăzute de dispozițiile art. 10 din Legea nr. 241/2005 Conf. univ. dr. Adrian FANU-MOCA.....	22
---	----

Probele testimoniale derivate Conf. univ. dr. Flaviu CIOPEC	35
--	----

Unele aspecte în legătură cu obligativitatea emiterii deciziilor de impunere și consecințele neemiterii acestor decizii Conf. univ. dr. Alin TRĂILESCU	42
--	----

Complicitatea la infracțiunile bilaterale de corupție în practica Înaltei Curți de Casație și Justiție Miruna-Nicoleta ALEXE	51
--	----

Secțiunea de Drept privat

Hotărârea CJUE <i>Delta Stroy</i> : prezumția de nevinovăție și reputația persoanei juridice, înainte de toate Conf. univ. dr. Flaminia STÂRC-MECLEJAN	61
--	----

Unele considerații limitări în exercitarea dreptului de acces la o instanță de judecată în faza de judecată. Termenele procedurale și condițiile de admisibilitate ale acțiunii în justiție Lect. univ. dr. jud. Nicolae Sergiu CÂRLAN	70
---	----

Căile de atac în dreptul francez și dreptul italian dr. Ionuț Adrian ȘIPEȚAN	88
---	----

Punerea în executare a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori. Importanța raportului psihologului în procedura executării silite Lect. univ. dr. Corina NEGRUȚIU	97
--	----

Rubrica Centrului pentru Dreptul Afacerilor Timișoara

Intervenționismul în contractele bancare încheiate cu consumatorii: reglementarea și intervenția <i>ex ante</i> . O perspectivă law & economics Drd. Astrid Maria BOLEA	105
--	-----

II. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

Conferințele Facultății de Drept din Timișoara	129
--	-----

III. ȘCOALA DOCTORALĂ

Școala doctorală a Facultății de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara	139
---	-----

IV. PREMII

Premii obținute de cadrele didactice din cadrul Facultății de Drept a Universității de Vest din Timișoara	143
---	-----

V. APARIȚII EDITORIALE	145
-------------------------------------	-----

VI. TEZE DE ABILITARE

Teze de abilitare susținute la Facultatea de Drept a Universității de Vest din Timișoara	153
--	-----

Criterii de redactare Analele UVT – seria Drept	154
---	-----

Procedura Double-Blind Peer Review	157
--	-----

Double-Blind Peer Review Process	160
--	-----

Librăria ta de carte de specialitate juridică, economică și business

Din 2008 suntem
alegerea lor...

TU?

Cursuri universitare • Tratamente • Monografii • Coduri • Legislație • Jurisprudență • Reviste de specialitate

www.ujmag.ro

ujmagro
UNIVERSUL JURIDIC MAGAZIN

Bd. Iuliu Maniu nr. 7, clădirea Cotroceni Business Center corp C,
sector 6, București (lângă AFI MALL)

021.312.22.21 | 0733.673.555 | comenzi@ujmag.ro

instrument
de pregătire
profesională

PARTENERIAT Suntem o comunitate impresionantă
– peste 40.000 de membri activi

ONLINE Conținut juridic de calitate disponibil
de pe orice dispozitiv:
laptop, mobil sau tabletă

REZULTATE Puteți accesa informații juridice reale, certificate
editorial, necesare activității dvs., în orice moment,
sub semnătura specialiștilor recunoscuți în domeniu

TRADIȚIE În 23 ani am devenit cel mai important actor al
pieței editoriale juridice! Peste 2.000 de titluri,
1.000 de autori, 12 reviste juridice. Acum și online!

ARTICOLE Peste 10.000 de pagini de conținut
profesional structurat pe 12 secțiuni,
pentru a facilita accesul la conținutul relevant

LEGISLAȚIE Modificări legislative, legi promulgate,
decizii CCR și ICCJ, proiecte de legi

ALĂTURĂ-TE CELOR 40.000 de profesioniști!
BENEFICIAZĂ de avantajele contului premium: GO PREMIUM!
Testează și convinge-te!

www.universuljuridic.ro